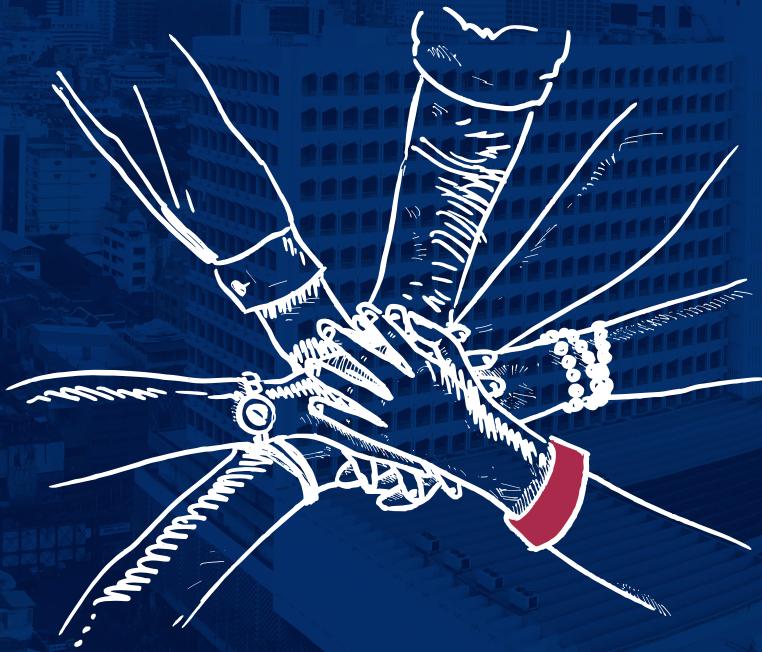

นวัตกรรม ชุมชนเข้มแข็ง

ฐานรากประชาธิปไตย
อัตลักษณ์ไทย

ศาสตราจารย์ ดร. บรรเจิด สิงคะเนติ

นวัตกรรมการชุมชนเข้มแข็งฐานราก
ประชาธิปไตยอัตลักษณ์ไทย

ศาสตราจารย์ ดร. บรรเจิด สิงคะเนติ

นวัตกรรมชุมชนเข้มแข็งฐานรากประชาธิปไตยอัตลักษณ์ไทย

บรรเจิด สิงคะเนติ

พิมพ์ : พฤศจิกายน ๒๕๖๕

ราคา ๑๒๐ บาท

ข้อมูลทางบรรณานุกรมของหอสมุดแห่งชาติ

บรรเจิด สิงคะเนติ.

นวัตกรรมชุมชนเข้มแข็งฐานรากประชาธิปไตยอัตลักษณ์ไทย. -- กรุงเทพฯ

: โรงพิมพ์เดือนตุลา, ๒๕๖๕.

๑๓๐ หน้า.

๑. ชุมชน--การจัดการ. ๒. ประชาธิปไตย. I. ชื่อเรื่อง.

๓๐๗.๑๔

ISBN : ๙๗๘-๖๑๖-๕๕๔-๗๐๑-๕

พิมพ์ที่ : โรงพิมพ์เดือนตุลา

โทร. ๐-๒๕๕๖-๗๓๕๒-๔ โทรสาร ๐-๒๕๕๖-๗๓๕๕

E-mail : octoberprint๕๐@hotmail.com

คำนำ

หนังสือ “นวัตกรรมชุมชนเข้มแข็งฐานรากประชาธิปไตย
อัตลักษณ์ไทย” เล่มนี้อาจกล่าวได้ว่าเป็นความพยายามของหลาย ๆ ภาคส่วน
ที่พยายามจะหาหนทางหลุดพ้นจากวังวนของระบบการเมืองไทยที่วนเวียน
ขัดแย้งและเกิดการรัฐประหารซ้ำแล้วซ้ำเล่า แต่ในที่นี้ผู้เขียนขอกล่าวเฉพาะ
ในส่วนของผู้เขียนทำไมจึงมองว่าแนวทางของหนังสือเล่มนี้จะเป็นแนวทาง
ที่เป็นทางเลือกและทางรอดของประชาธิปไตยอัตลักษณ์ไทย ก็ด้วยเหตุผล
๔ ประการ **ประการแรก** ความเสื่อมถอยของประชาธิปไตยแบบตัวแทน
ของตะวันตกนับวันมีความถดถอย ทำยที่สุดแล้วประชาธิปไตยตามแนวทาง
ดังกล่าวกลับสร้างความเหลื่อมล้ำและเสื่อมโทรมของสังคมยิ่งขึ้น ในทางกลับ
กันประชาธิปไตยตามแนวทางของจีนกลับลดความเหลื่อมล้ำและสร้างความ
รุ่งเรืองของสังคมโดยรวมมากขึ้น **ประการที่สอง** ปัญหาการจัดโครงสร้าง
สถาบันทางการเมืองของไทยตั้งแต่หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.
๒๔๗๕ จนถึงปัจจุบันมีการใช้รัฐธรรมนูญมาแล้วถึง ๒๐ ฉบับ แต่ก็ยัง
หาความลงตัวของการจัดโครงสร้างทางการเมืองของไทยไม่ได้ นั่นก็คือ พลัง
อำนาจทางสังคมของไทยยังไม่ลงตัว รัฐธรรมนูญเป็นเพียงผลิตผลของความ
ไม่ลงตัวในดุลอำนาจ **ประการที่สาม** การที่สังคมไทยไม่สามารถเชื่อมต่อกับ
“ประชาธิปไตยแบบตะวันตก” ได้อย่างลงตัวไร้รอยต่อ นั้น เกิดจากสภาพ
พื้นฐานของสังคมไทยหรือเรียกว่าสภาพสังคมวิทยาการเมืองของไทยนั้น
แตกต่างไปจากสังคมตะวันตก การนำหลักการพื้นฐานประชาธิปไตยมา
ออกแบบเชิงกลไกและองค์กรจะต้องเชื่อมโยงกับสภาพสังคมวิทยาของสังคม
ไทย จึงจะทำให้การออกแบบโครงสร้างสถาบันการเมืองของไทยสามารถ
เชื่อมต่อกับประชาธิปไตยได้ และ**ประการสุดท้าย** สังคมไทยเป็นสังคมที่

ชุมชนยังมีบทบาท ในรอบหลายทศวรรษที่ผ่านมาชุมชนต่าง ๆ ได้พยายามแสวงหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาในพื้นที่โดยผ่านกระบวนการลองผิดลองถูกมาอย่างยาวนาน และท้ายที่สุดหลายชุมชนได้สร้างนวัตกรรมในการจัดการเชิงองค์กรที่นำไปสู่ความร่วมมือร่วมใจ และสามารถแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ สิ่งเหล่านี้จึงกลายเป็นต้นทุนทางสังคมที่เกิดจากสติปัญญาและความสามารถของชุมชนไทยที่พยายามหาหนทางแก้ไขปัญหาของตนเองและสังคม

จากเหตุผลทั้งสี่ประการดังกล่าวนี้เองทำให้ผู้เขียนมีความเชื่อมั่นว่ารากฐานเหล่านี้จะเป็นฐานรากสำคัญในการพัฒนาประชาธิปไตยอัตลักษณ์ไทยได้ ประกอบกับผู้เขียนได้พบข้อความที่ประธานาธิบดีเอ็มมานูเอล มาครง ของฝรั่งเศส ได้เคยกล่าวไว้ว่า *“เมื่อประเทศเกิดใหม่เหล่านี้ค้นพบวัฒนธรรมประจำชาติของตนเองและเริ่มเชื่อมั่นในวัฒนธรรมดังกล่าว พวกเขาจะค่อย ๆ กำจัด “วัฒนธรรมทางปรัชญาที่ประเทศมหาอำนาจทางตะวันตกปลูกฝังในอดีต” และนี่คือจุดเริ่มต้นของจุดจบในการเป็นเจ้าโลกของตะวันตก”* จากคำกล่าวของประธานาธิบดีเอ็มมานูเอล มาครง ยิ่งทำให้ผู้เขียนเชื่อมั่นในแนวทางดังกล่าวมากขึ้นว่าสังคมไทยจำเป็นที่จะต้องค้นหารากวัฒนธรรมของตนเอง เพื่อที่จะเชื่อมต่อรากวัฒนธรรมดังกล่าวกับสิ่งที่เรียกว่า “ประชาธิปไตย” และรากทางวัฒนธรรมที่สำคัญของสังคมไทยคือ “ชุมชน” ประกอบกับประสบการณ์ของความพยายามในการแก้ไขปัญหาโดยชุมชนในห้วงที่ผ่านมาเป็นแนวทางที่สามารถเรียนรู้และต่อยอดไปสู่การสร้าง “ประชาธิปไตยอัตลักษณ์ไทย” ได้ และนี่คือที่ไปที่มาของหนังสือเล่มนี้

บรรเจิด สิงคะเนติ

๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๕

สารบัญ

บทนำ.....	๗
บทที่ ๑ จากภูมิรัฐศาสตร์โลกสู่ภูมิรัฐศาสตร์ไทย.....	๘
บทที่ ๒ การเมืองไทยหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง และกระบวนการของภาคประชาชน.....	๓๕
บทที่ ๓ ประสบการณ์เชิงพื้นที่ในการจัดการชุมชนของสังคมไทย	๖๑
บทที่ ๔ ประสบการณ์การสร้างประชาธิปไตยอัตลักษณ์จีน.....	๗๕
บทที่ ๕ แนวทางสร้างชุมชนเข้มแข็งเพื่อประชาธิปไตยฐานราก ในสังคมไทย.....	๘๑
บทที่ ๖ ปลายทางของประชาธิปไตยอัตลักษณ์ไทย.....	๑๐๕
บทสรุป.....	๑๑๑
ภาคผนวก.....	๑๑๓
ร่างระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการส่งเสริม ชุมชนเข้มแข็ง พ.ศ.	๑๑๕

บทนำ

หนังสือเล่มนี้เป็นความพยายามที่จะหาทางออกของสังคมไทย โดยการแสวงหาแนวทางในการสร้างประชาธิปไตยอัตลักษณ์ไทย ซึ่งเป็นความท้าทายสังคมไทยและสติปัญญาของคนไทยมาอย่างยาวนานหลายทศวรรษ โดยเฉพาะจากสภาพความขัดแย้งของสังคมการเมืองในปัจจุบันที่พลังทางการเมืองแยกออกเป็น ๓ กลุ่มใหญ่ คือ กลุ่มแนวคิดอนุรักษนิยม กลุ่มทุนพรรคการเมือง และกลุ่มคนรุ่นใหม่ ในขณะที่ประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศนั้นเป็นเพียงผู้สังเกตการณ์ของฉากการเมืองอันยาวนานหลายทศวรรษ ความขัดแย้งทางการเมืองมีแนวโน้มที่จะรวันปะทุและหากเกิดความขัดแย้งในรอบนี้มีแนวโน้มที่อาจจะเกิดความรุนแรงมากขึ้น เพราะความเชื่อของคนรุ่นใหม่มองว่าสถาบันการเมืองที่มีอยู่เดิมเป็นอุปสรรคขัดขวางการพัฒนาประเทศ การจะแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งทางการเมืองคือการรื้อรากสถาบันการเมืองเก่าเสีย และนี่คือสภาพการณ์ที่สังคมไทยจะต้องรีบถอดชนวนความขัดแย้งดังกล่าว

หนังสือเล่มนี้แบ่งออกเป็น ๖ บท โดยเริ่มจากการให้ภาพของภูมิรัฐศาสตร์โลกสู่ภูมิรัฐศาสตร์ไทย (บทที่ ๑) ว่าความเปลี่ยนแปลงในระดับสากลนั้นเป็นอย่างไรและสังคมไทยมีสภาพการณ์เป็นอย่างไร ในบทที่ ๒ กล่าวถึงการเมืองไทยหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองและกระบวนการของภาคประชาชนที่มีความพยายามในการหาทางออกเพื่อแก้ไขปัญหา

ต่าง ๆ ในระดับพื้นที่ และเชื่อมต่อมาที่บทที่ ๓ ประสบการณ์เชิงพื้นที่ ในการจัดการชุมชนของสังคมไทย ซึ่งเป็นการแนวทางที่สามารถนำไปสู่การแก้ไขปัญหาในระดับพื้นที่ได้ ซึ่งมีชุมชนต่าง ๆ ทั่วทุกภูมิภาคที่ประสบความสำเร็จ และสิ่งเหล่านี้คือต้นทุนอันทรงคุณค่าของสังคมไทยที่จะได้เรียนรู้และต่อยอดจากภูมิปัญญาของสังคมไทยต่อไป ส่วนบทที่ ๔ เป็นการศึกษาระบบการดำเนินการสร้างประชาธิปไตยอัตลักษณ์เงินที่ประสบความสำเร็จที่นำมาสู่การเกิดทำทลายต่อแนวคิดประชาธิปไตยแบบตะวันตกนั้นไม่ใช่ศูนย์กลางของโลกอีกต่อไป แต่การที่ประเทศไทยจะประสบความสำเร็จในการสร้างประชาธิปไตยนั้นจะต้องสร้างจากอัตลักษณ์ของสังคมนั้น ๆ และประชาธิปไตยที่แท้จริงจะนำไปสู่การรับใช้ประโยชน์ของประชาชน สำหรับที่ ๕ เป็นการกล่าวถึงแนวทางสร้างชุมชนเข้มแข็งเพื่อประชาธิปไตยฐานรากในสังคมไทย ในบทนี้เป็นการนำแนวทางของร่างระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการสร้างเสริมชุมชนเข้มแข็ง พ.ศ. ที่เป็นการตกผลึกจากชุมชนที่ประสบความสำเร็จมาสังเคราะห์เป็นแนวทางเพื่อให้ชุมชนอื่น ๆ ได้เรียนรู้ในการสร้างชุมชนให้เข้มแข็งต่อไป และบทที่ ๖ ซึ่งเป็นบทสุดท้ายเป็นการสรุปประเด็นว่าแนวทางที่กล่าวมาทั้งหมดนั้นมีปลายทางอยู่ที่ประชาธิปไตยอัตลักษณ์ไทยที่สร้างความมั่นคงและเข้มแข็งต่อสังคมไทยโดยเฉพาะประชาธิปไตยไทยที่จะมีฐานทั้งระบบตัวแทน (กลไกหลัก) และระบบตัวการ (กลไกประชาชน) และนี่คือ “ประชาธิปไตยอัตลักษณ์ไทย”

บทที่ ๑

จากภูมิทัศน์การเมืองโลก สู่ภูมิทัศน์การเมืองไทย

เพื่อทำความเข้าใจเกี่ยวกับภูมิทัศน์การเมืองของไทยทั้งในอดีตและปัจจุบัน ในเบื้องต้นจำเป็นต้องทำความเข้าใจภูมิทัศน์การเมืองโลกทั้งในอดีตและปัจจุบัน ดังนั้น ในบทนี้จะกล่าวถึง ๑.๑ ภูมิทัศน์การเมืองในอดีต และ ๑.๒ ภูมิทัศน์การเมืองในปัจจุบัน โดยมีรายละเอียด ดังนี้

๑.๑ ภูมิทัศน์การเมืองในอดีต

ในหัวข้อนี้จะได้กล่าวถึง ๑.๑.๑ ภูมิทัศน์การเมืองโลกในอดีต และ ๑.๑.๒ ภูมิทัศน์การเมืองไทยในอดีต ทั้งนี้จะกล่าวโดยสรุปในภาพรวมเพื่อเป็นพื้นฐานในการสร้างความเข้าใจภูมิรัฐศาสตร์โลกและภูมิรัฐศาสตร์ไทยในปัจจุบัน โดยสรุปได้ดังนี้

๑.๑.๑ ภูมิทัศน์การเมืองโลกในอดีต

ภูมิทัศน์การเมืองของโลกในอดีตที่มีบทบาทสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงมีฐานสำคัญ ๒ ขอบเขต คือ (๑) พัฒนาการของระบบเศรษฐกิจ และ (๒) พัฒนาการของระบบคิดทางการเมือง โดยมีรายละเอียด ดังนี้

(๑) พัฒนาการของระบบเศรษฐกิจ ภายหลังจากที่อังกฤษในฐานะจักรวรรดินิยมในยุคนั้นมีบทบาทสำคัญต่อการเมืองโลก ในอังกฤษเอง

มีการพัฒนาสถาบันการเมืองที่สำคัญคือ “ระบบรัฐสภา” ส่วนในทางเศรษฐกิจเกิดการปฏิวัติอุตสาหกรรม (Industrial Revolution) ขึ้นในบริเตนใหญ่ ทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม และเทคโนโลยี เกิดขึ้นในศตวรรษที่ ๑๘ และศตวรรษที่ ๑๙ โดยมีจุดเริ่มต้นจากเทคโนโลยีเครื่องจักรไอน้ำ ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีและเศรษฐกิจถูกผลักดันด้วยการสร้างเรือเรือกำปั่น และทางรถไฟ ที่อาศัยเครื่องจักรไอน้ำ ความเจริญก้าวหน้าแผ่ขยายไปสู่ยุโรปตะวันตกและทวีปอเมริกาเหนือ และส่งผลกระทบต่อทั่วโลก ในที่สุด ช่วงเวลาที่ถือว่าเป็นการปฏิวัติอุตสาหกรรมดังกล่าวตกอยู่ระหว่างปี ค.ศ. ๑๗๕๐ - ๑๘๕๐ โดยเริ่มขึ้นก่อนในประเทศอังกฤษซึ่งเป็นเจ้าอาณานิคมที่มีเมืองขึ้นรองรับผลิตภัณฑ์ทั่วโลกแล้วจึงได้ขยายไปทั่วยุโรป ผลของการปฏิวัติอุตสาหกรรมของโลกตะวันตกที่เกิดขึ้นทำให้^๑

(ก) การเพิ่มของจำนวนประชากรโดยเฉพาะประเทศอังกฤษและเยอรมนีมีอัตราการเพิ่มของประชากรสูงขึ้นอย่างรวดเร็ว เป็นผลจากการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางเศรษฐกิจจากเกษตรกรรมมาเป็นอุตสาหกรรม

(ข) การขยายตัวของสังคมเมือง เกิดเมืองใหม่ ๆ เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วจากการอพยพของผู้คนในชนบทเข้ามาทำงานในเมือง

(ค) การแสวงหาอาณานิคมและลัทธิจักรวรรดินิยม ประเทศยุโรปที่มีการปฏิวัติการผลิตด้านอุตสาหกรรมมีความจำเป็นต้องแสวงหาแหล่งวัตถุดิบป้อนโรงงานอุตสาหกรรม และขยายตลาดระบายสินค้าที่ผลิตจึงเกิดการแข่งขันกันแสวงหาอาณานิคมในทวีปแอฟริกาและเอเชีย

(ง) ความเจริญก้าวหน้าทางอุตสาหกรรมในศตวรรษที่ ๒๐ พัฒนาก้าวหน้าต่อไปไม่หยุดยั้ง

^๑ อนันตชัย จินดาวัฒน์, ประวัติศาสตร์ยุโรปม กรุงเทพฯ : อีปซี กรุ๊ป, พิมพ์ครั้งที่ ๓, ๒๕๕๘, น. ๕๗๓

(๒) พัฒนาการของระบบคิดทางการเมือง พัฒนาแนวคิดที่สำคัญในอังกฤษและภาคพื้นยุโรป คือ การเกิดขึ้นของแนวคิดแบบเสรีนิยม แนวคิดอำนาจอธิปไตยเป็นของปวงชน แนวคิดว่าด้วยประชาธิปไตย และแนวคิดรัฐธรรมนูญนิยม (constitutionalism) แนวคิดดังกล่าวได้รับการเผยแพร่ในภาคพื้นยุโรป พื้นฐานของแนวคิดเหล่านี้นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงที่สำคัญคือ

ก. สหรัฐอเมริกามีรัฐธรรมนูญลายลักษณ์อักษร ปี ค.ศ. ๑๗๘๗ (พ.ศ. ๒๓๓๐) เหตุอันเป็นที่มาของการประกาศอิสรภาพ สืบเนื่องมาจากการที่รัฐสภาอังกฤษตราพระราชบัญญัติอากรแสตมป์ (Stamp Acts) ในปี ค.ศ. ๑๗๖๕ โดยกำหนดให้ดินแดนอาณานิคมจะต้องติดอากรแสตมป์ ซึ่งถูกโต้แย้งว่าเป็นกฎหมายที่ขัดต่อหลัก “ไม่มีภาษีหากปราศจากผู้แทน” (No Taxation without Representation) ต่อมาในปี ค.ศ. ๑๗๖๗ ได้มีการตรากฎหมายใหม่ขึ้นมาแทนคือ Townshend Acts ซึ่งกำหนดอัตราภาษีศุลกากรสำหรับสินค้าหลายรายการที่นำเข้ามายังดินแดนอาณานิคม ซึ่งทำให้เกิดความไม่พอใจในหมู่อาณานิคม และนำไปสู่การประท้วงและเกิดเหตุการณ์สังหารหมู่ที่เมืองบอสตันในปี ค.ศ. ๑๗๗๐ ในปี ค.ศ. ๑๗๗๔ ฝ่ายอังกฤษตอบโต้ด้วยการตรากฎหมายที่มีชื่อว่า Intolerable Acts ซึ่งกำหนดมาตรการบังคับต่าง ๆ อันเป็นการสร้างความกดดันเพิ่มขึ้นแก่ชาวอาณานิคม จนชาวอาณานิคมได้เรียกประชุมตัวแทนจากทั้งทวีปที่เรียกว่า “Continental Congress” เพื่อถวายเป็นปฏิญญาต่อกษัตริย์อังกฤษ หลังจากนั้นเกิดการต่อสู้ระหว่างทหารอังกฤษกับชาวอาณานิคม ในการประชุมสภาแห่งทวีปในเดือนพฤศจิกายน ปี ค.ศ. ๑๗๗๕ มีการแต่งตั้งให้ George Washington เป็นผู้บัญชาการกองทัพแห่งทวีป ในระหว่างที่ยังมีการสู้รบอยู่นั้น มลรัฐที่เคยเป็นอาณานิคมของอังกฤษ ๑๓ มลรัฐ ได้ร่วมกันประกาศ

อิสรภาพ เมื่อวันที่ ๔ กรกฎาคม ค.ศ. ๑๗๗๖ โดย Thomas Jefferson ทำหน้าที่เป็นผู้ร่างคำประกาศอิสรภาพ^๒ โดยมีการยกร่างรัฐธรรมนูญเพื่อใช้บังคับและได้มีการลงนามเมื่อ ๑๗ กันยายน ๑๗๘๗ และได้ผ่านการรับรองจากทั้ง ๑๓ มลรัฐ จึงมีผลใช้บังคับในปี ๑๗๘๙ เป็นรัฐธรรมนูญฉบับแรกของโลก และมีผลใช้บังคับจนมาถึงปัจจุบัน

ข. การปฏิวัติใหญ่ในประเทศฝรั่งเศส ปี ค.ศ. ๑๗๘๙ (พ.ศ. ๒๓๓๒) ในรัชสมัยของพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๖ (ค.ศ. ๑๗๕๕ - ๑๗๙๓) เป็นยุคที่ฝรั่งเศสประสบปัญหาทางการคลังอันเนื่องมาจากการทำสงครามกับปรัสเซีย และการช่วยเหลืออาณานิคมในอเมริกาเหนือทำสงครามขับไล่อังกฤษ และการใช้จ่ายที่ฟุ่มเฟือยในราชสำนัก ในขณะที่ “สภาแห่งตัวแทน” ไม่เคยถูกเรียกประชุมเลยตั้งแต่ปี ค.ศ. ๑๖๑๔ ต่อมาได้มีการเรียกประชุมเมื่อวันที่ ๕ พฤษภาคม ๑๗๘๙ โดยในการประชุมครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ที่พระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๖ ต้องการปรึกษารื้อกับสมาชิก แต่ฝ่ายสมาชิกที่เป็นสมาชิกจากฝ่ายสามัญชนซึ่งมีจำนวนเพิ่มขึ้นอีกเท่าตัวต้องการให้สภานี้เปลี่ยนสภาพเป็น “สภาร่างรัฐธรรมนูญ” อันทำให้สภาฐานันดรที่ ๓ ได้ประกาศตั้งตนเองเป็น “สมัชชาแห่งชาติ” (National Assembly) เมื่อวันที่ ๑๗ มิถุนายน ๑๗๘๙ และต่อมาเมื่อวันที่ ๒๗ มิถุนายน ปีเดียวกัน สมาชิกฝ่ายขุนนางและฝ่ายพระได้ประกาศเข้าร่วมกับฝ่ายสามัญชนและก่อให้เกิดการรวมตัวของชาวไร่ ชาวนาและชนชั้นกลาง ได้เรียกร้องสิทธิ เสรีภาพ ความเสมอภาคของมนุษย์ และการมีส่วนร่วมในการปกครอง เป็นผลทำให้ชนชั้นกลางนำราษฎรเข้าทำลาย “คุกบาสติล” (Bastille) กลางกรุงปารีส

^๒ บุญศรี มีวงศ์อุโฆษ, กฎหมายรัฐธรรมนูญ, โครงการตำราและเอกสารประกอบการสอน คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, พิมพ์ครั้งที่ ๘ แก้ไขเพิ่มเติม, กรุงเทพฯ ๒๕๕๗, น. ๖๔

เมื่อวันที่ ๑๔ กรกฎาคม ๑๙๙๙ หลังจากการปฏิวัติใหญ่ได้มีการลงมติเห็นชอบในหลักการให้ประกาศปฏิญญาว่าด้วยสิทธิมนุษยชนและพลเมือง ๑๙๙๙ ขึ้น และต่อมาได้ตรารัฐธรรมนูญฉบับแรกของฝรั่งเศสในปี ค.ศ. ๑๙๙๑^๓ แนวคิดว่าด้วยอำนาจอธิปไตยของปวงชนได้รับการยืนยันเพื่อทำลายระบอบการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ แนวคิดที่ว่าด้วยประชาธิปไตยเริ่มเข้ามามีบทบาทอย่างสำคัญหลังจากเหตุการณ์ดังกล่าว

พัฒนาการที่เป็นรากฐานของแนวคิดสำคัญที่มาจาก ๒ เหตุการณ์ดังกล่าวเป็นรากฐานสำคัญของแนวคิดแบบเสรีประชาธิปไตย ซึ่งประกอบด้วยรากฐานความคิด ดังต่อไปนี้ ก. แนวคิดที่ว่าด้วยอำนาจอธิปไตยเป็นของปวงชน ข. แนวคิดที่ว่าด้วยประชาธิปไตย ค. แนวคิดที่ว่าด้วยรัฐธรรมนูญนิยม และ ง. แนวคิดเสรีนิยม พื้นฐานความคิดเหล่านี้ผนวกเข้ากับแนวคิดในทางเศรษฐกิจแบบเสรีนิยมทำให้แนวคิดทางการเมืองแบบเสรีนิยมผสมผสานกันอย่างลงตัวกับแนวคิดทางเศรษฐกิจแบบทุนนิยม โดยเฉพาะหลังการปฏิวัติอุตสาหกรรมในอังกฤษ และพื้นฐานแนวคิดทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมเหล่านี้เองที่จะแพร่กระจายไปทั่วโลก ภายใต้จักรวรรดินิยมตะวันตกที่ครองอำนาจในเวลานั้น

หากหันมาพิจารณาประเทศในทางตะวันออกโดยเฉพาะในเอเชียย่อมหลีกเลี่ยงไม่พ้นจากการขยายอิทธิพลของของอำนาจจักรวรรดินิยมในขณะนั้น ในที่นี้จะขอกกล่าวถึง ๒ ประเทศที่จะมีบทบาทสำคัญในเวลาต่อมาคือ จีนและญี่ปุ่น

^๓ โกเมศ ขวัญเมือง, กฎหมายรัฐธรรมนูญและสถาบันทางการเมืองเปรียบเทียบ, โครงการสนับสนุนการผลิตตำรา วิทยาลัยตาปี, สำนักพิมพ์ภูทับเบิก, กรุงเทพมหานคร ๒๕๕๕, น.๔๔๒

(๑) จีน ปลายศตวรรษที่ ๑๘ ถึงต้นศตวรรษที่ ๑๙ จีนภายใต้การปกครองระบอบศักดินาของราชวงศ์ชิง การปกครองของจีนในช่วงพระเจ้าเจียชิ่งแห่งราชวงศ์ชิง (๕.ศ. ๑๗๘๗ - ๑๘๒๐) เริ่มอ่อนแอ การเมืองล้มเหลว เศรษฐกิจล้มละลาย ความขัดแย้งระหว่างชนชั้นในสังคมทวีความรุนแรงขึ้น เกิดการลุกขึ้นสู้ของชาวนา ในช่วงที่ราชวงศ์ชิงกำลังอ่อนแอ ระบอบทุนนิยมของโลกตะวันตกกำลังพัฒนาก้าวหน้าไปอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะหลังการปฏิวัติอุตสาหกรรมในอังกฤษ การพัฒนาของระบอบทุนนิยมทำให้สินค้าเพิ่มมากขึ้นตลาด ชาวยุโรปต้องการหาตลาดใหม่เพื่อรองรับสินค้าที่มีการผลิตมากขึ้นและหาวัตถุดิบมาป้อนโรงงานอุตสาหกรรมของตน ชาวอังกฤษพยายามเข้าวรุชยุทไปกรณีที่เหนือกว่า ทำการขยายอิทธิพลล่าอาณานิคมตลอดจนยึดครองประเทศที่ล่าหลังและอ่อนแอกว่าตนเป็นเมืองขึ้น หลังจากอังกฤษพิชิตแอฟริกา ออสเตรเลียและอินเดีย ต้นศตวรรษที่ ๑๙ ก็พุ่งเป้าหมายล่าเมืองขึ้นมาที่ประเทศจีนซึ่งล่าหลังกว่าอังกฤษ การค้าระหว่างอังกฤษกับจีนในช่วงเริ่มต้นจีนได้เปรียบดุลการค้า เนื่องจากการปกครองระบอบศักดินาทำให้ประชาชนไม่มีเงินสดที่จะซื้อสินค้าอุตสาหกรรมของอังกฤษ ปี ค.ศ. ๑๗๘๑ - ๑๗๙๐ เฉพาะใบชาที่ส่งออกของจีน ทำเงินได้ถึง ๙๖ ล้านเหรียญ แต่สินค้านำเข้าจากอังกฤษของจีนเพียง ๖ ล้านเหรียญเท่านั้น^๔ และสภาพการณ์พื้นฐานเหล่านี้เองที่จะไปสู่สงครามฝิ่นระหว่างอังกฤษกับจีน ถึง ๒ ครั้ง

ก. สงครามฝิ่น ครั้งที่ ๑ (ค.ศ. ๑๘๔๐/พ.ศ. ๒๓๘๓) เดือนมิถุนายน ๑๘๔๐ กองทัพเรืออังกฤษภายใต้การสนับสนุนจากรัฐบาลเคลื่อนกองทัพเรือปิดล้อมอ่าวแม่น้ำเจียงจู สงครามฝิ่นปะทุขึ้น ทำยี่สุดจีนถูก

^๔ คล่อง ศิริประภาธรรม, ประวัติศาสตร์จีน ฉบับมาตรฐาน กำเนิดมนุษย์ศึกคำบรรพ์ ถึงอารยธรรมใหม่, กรุงเทพฯ, สำนักพิมพ์ตลาดตา ๒๕๕๖, น. ๑๘๕

บังคับให้เซ็นสนธิสัญญา “เขียนปี่หย่าง” กับอังกฤษ ยกฮ่องกงให้อังกฤษ เป็นการ “เช่า” และรับปากเปิดเมืองกว่างโจวเป็นเมืองท่า และชดใช้ค่าเสียหายในสงครามเป็นเงิน ๖ ล้านเหรียญ^๕

ข. สงครามฝิ่น ครั้งที่ ๒ (ค.ศ. ๑๘๕๖/พ.ศ. ๒๔๐๘) อังกฤษ ฝรั่งเศส สหรัฐอเมริกา มองเห็นจุดอ่อนของราชวงศ์ชิงที่จะสามารถขยายผลประโยชน์ในการรุกรานจีน จึงหาข้ออ้างขอให้ราชวงศ์ชิงแก้ไขสนธิสัญญา แต่ได้รับการปฏิเสธ เดือนตุลาคม ๑๘๕๖ อังกฤษอ้างเรื่อง “ยาโล” ถูกตรวจฝรั่งเศสอ้างกรณี “นักสอนศาสนาถูกฆ่า” ร่วมมือกันจัดทหารพันธมิตรเข้าบุกกรุงจีน และธันวาคม ๑๘๕๗ ทหารพันธมิตร อังกฤษ-ฝรั่งเศสยกทัพเข้ายึดนครกว่างโจว ทำยี่สุดท้ายจีนถูกบังคับให้ลงนามใน “สนธิสัญญาปักกิ่ง” กับอังกฤษ ฝรั่งเศส และอเมริกา และถูกบังคับให้ลงนามใน “สนธิสัญญาอ้ายฮุย” กับรัสเซีย^๖

ด้วยความอ่อนแอของการปกครองภายใต้ราชวงศ์ชิง ทำยี่สุดท้าย ดร.ซุนยัตเซ็น เป็นผู้นำในการเปลี่ยนแปลงประเทศจีนจากระบบกษัตริย์เป็นสาธารณรัฐ ในปี ค.ศ. ๑๙๑๒ (พ.ศ. ๒๔๕๕) และต่อมาพรรคคอมมิวนิสต์จีนภายใต้การนำของเหมาเจ๋อตุงได้สถาปนาประเทศจีนเป็น “สาธารณรัฐประชาชนจีน” และปกครองประเทศภายใต้ระบบสังคมนิยม

(๒) ญี่ปุ่น ประเทศญี่ปุ่นมีประวัติศาสตร์อันยาวนาน ในช่วงสมัยยุคศักดินาดอนปลายในช่วง ค.ศ. ๑๖๐๓ – ๑๘๖๗ การปกครองของญี่ปุ่นอยู่ในยุคของโชกุนโตกุกาวา ได้มีการย้ายเมืองหลวงจากเกียวโต มาที่เมืองเอโดะ (โตเกียวในปัจจุบัน) โชกุนอิเอะยะสึตั้งตนเป็นผู้ปกครองญี่ปุ่นทั้งประเทศที่มีอำนาจอย่างแท้จริง โดยขึ้นดำรงตำแหน่งโชกุนที่เมืองเอโดะ ในปี

^๕ เฟิ่งอ้าง, น. ๑๘๒

^๖ เฟิ่งอ้าง, น. ๑๘๕

ค.ศ. ๑๖๐๓ ซึ่งเป็นจุดแห่งการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญในประวัติศาสตร์ญี่ปุ่น โชนกุนอิเอะยะสึได้สร้างแบบแผนแทบจะทุกแง่มุมของวิถีชีวิตของประเทศญี่ปุ่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งสถาบันทางการเมืองและสังคมให้เป็นแบบอย่าง ต่อมาอีก ๒๖๕ ปี การที่โชนกุนโตกุกาวาดำเนินการปิดประเทศจากโลกภายนอกโดยสิ้นเชิงในปี ค.ศ. ๑๖๓๙ นับเป็นวิธีหนึ่งที่จะรักษาเสถียรภาพของโครงสร้างทางสังคมและการเมืองที่โชนกุนอิเอะยะสึได้ก่อตั้งขึ้น ชาวตะวันตกกลุ่มแรกได้เดินทางมาถึงชายฝั่งญี่ปุ่นในศตวรรษก่อนคือในสมัย มุโรมาจิ พ่อค้าชาวโปรตุเกสขึ้นบกที่เกาะเล็ก ๆ เกาะหนึ่งทางตะวันตกเฉียงใต้ของญี่ปุ่นในปี ค.ศ. ๑๕๔๓ โดยได้นำอาวุธปืนเข้าในประเทศญี่ปุ่นอีกไม่กี่ปีต่อมาคณะผู้สอนศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิกนำโดยนักบุญ ฟรานซิส ซาเวียร์ ตลอดจนชาวสเปนอีกหลายกลุ่มได้เดินทางเข้ามาในประเทศญี่ปุ่น กลุ่มพ่อค้าชาวเนเธอร์แลนด์ และอังกฤษก็ได้เข้ามาตั้งรกรากในแผ่นดินญี่ปุ่นด้วยเช่นกัน ในปี ค.ศ. ๑๘๕๓ พลเรือจัตวา แมทธิว ซี เพอร์รี่ แห่งสหรัฐอเมริกา นำกองเรือ ๔ ลำเข้ามาในอ่าวโตเกียว พลเรือจัตวา แมทธิวกลับมาอีกครั้งในปีถัดมา และประสบความสำเร็จในการชักจูงให้ ญี่ปุ่นลงนามในสนธิสัญญาสัมพันธไมตรีกับประเทศสหรัฐอเมริกา ต่อมาในปีเดียวกันนั่นเอง ญี่ปุ่นได้ลงนามในสนธิสัญญาทำนองเดียวกันกับประเทศ รัสเซีย อังกฤษ และเนเธอร์แลนด์ ดังนั้นจึงเป็นการเปิดประเทศญี่ปุ่น อีกครั้งหนึ่ง สี่ปีต่อมาสนธิสัญญาเหล่านี้ได้ถูกเปลี่ยนเป็นสนธิสัญญาทางการค้า และญี่ปุ่นได้ลงนามในสนธิสัญญาทำนองเดียวกันกับประเทศ ฝรั่งเศสด้วย ผลกระทบจากเหตุการณ์เหล่านี้ เพิ่มความกดดันแห่งกระแสทางสังคมและการเมือง ซึ่งกีดกร่อนรากฐานของโครงสร้างระบบศักดินาที่ละน้อย ความวุ่นวายครั้งใหญ่ได้เกิดขึ้นกินเวลาประมาณทศวรรษ จนกระทั่งระบบศักดินาของโชนกุนโตกุกาวาได้สิ้นสุดลงในปี ค.ศ. ๑๘๖๗ และได้

ถวายอำนาจอธิปไตยทั้งมวลคืนพระจักรพรรดิในการปฏิรูปเมจิ (Meiji Restoration) ในปี ค.ศ. ๑๘๖๘ ในช่วงนั้นถือเป็นช่วงสำคัญของเปลี่ยนแปลงของญี่ปุ่น ที่เรียกว่า สมัยการปฏิรูปของเมจิ นับตั้งแต่ ค.ศ. ๑๘๖๘ เป็นปีที่ญี่ปุ่นเริ่มปรับปรุงประเทศให้ทันสมัย คณะผู้ปกครองที่ขึ้นมาปกครองโดยใช้อำนาจของจักรพรรดิได้ประกาศว่า การที่จะขับไล่ชาวตะวันตกที่ป่าเถื่อนออกไป ชั้นแรกญี่ปุ่นจำเป็นต้องมีฐานะเท่าเทียมกับมหาอำนาจยุโรป ดังนั้นญี่ปุ่นจำเป็นต้องเปลี่ยนวิถีชีวิตของตนโดยญี่ปุ่นได้ล้มเลิกระบบศักดินาสวามิภักดิ์ ใน ค.ศ. ๑๘๗๑ และต่อมาในปี ค.ศ. ๑๘๘๙ พระจักรพรรดิได้พระราชทานรัฐธรรมนูญตามให้แก่ชาวญี่ปุ่น^๖

การปฏิรูปในสมัยเมจิก่อให้เกิดพลังในการปรับเปลี่ยนประเทศอย่างขนานใหญ่ ก่อนจะสิ้นสุดทศวรรษที่ ๑๙ ญี่ปุ่นเข้าร่วมสงครามจีน-ญี่ปุ่นระหว่างปี ค.ศ. ๑๘๙๔ - ๑๘๙๕ ซึ่งลงเอยด้วยชัยชนะของญี่ปุ่น ผลของสงครามคือญี่ปุ่นได้ไต่หัวนมาจากจีน สิบปีต่อมาญี่ปุ่นประสบชัยชนะอีกครั้งหนึ่งในสงครามรัสเซีย-ญี่ปุ่น ระหว่างปี ค.ศ. ๑๙๐๔ - ๑๙๐๕ และยึดได้ซังคาลินตอนใต้ ซึ่งยกให้รัสเซียเมื่อปี ค.ศ. ๑๘๗๕ เพื่อแลกกับเกาะคูริล และทำให้ชาวโลกรับรู้ว่าญี่ปุ่นมีความสนใจในดินแดนแมนจูเรียเป็นพิเศษ หลังจากที่ได้กำจัดอำนาจอื่น ๆ ที่จะมามีอิทธิพลเหนือเกาหลีแล้ว ในตอนแรกญี่ปุ่นได้จัดการให้เกาหลีเป็นดินแดนในอารักขา และผนวกเกาหลีในเวลาต่อมาคือในปี ค.ศ. ๑๙๑๐ สมัยการปกครองของสมเด็จพระจักรพรรดิเมจิซึ่งเป็นช่วงการปกครองที่พระองค์ช่วยนำประเทศให้ผ่านพ้นช่วงทศวรรษแห่งการเปลี่ยนแปลง พระองค์เสด็จสวรรคตในปี ค.ศ. ๑๙๑๒ ก่อนที่จะเกิด

^๖ บุญศรี มีวงศ์อุโฆษ, กฎหมายรัฐธรรมนูญ, โครงการตำราและเอกสารประกอบการสอน คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, พิมพ์ครั้งที่ ๘ แก้ไขเพิ่มเติม, กรุงเทพฯ ๒๕๕๗, น. ๒๐๒

สงครามโลกครั้งที่ ๑ เมื่อสงครามโลกครั้งนี้สิ้นสุดลง ญี่ปุ่นก็ได้รับการยอมรับว่าเป็นหนึ่งในประเทศมหาอำนาจของโลก โดยญี่ปุ่นได้เข้าร่วมสงครามโลกเนื่องจากได้ทำสัญญาเป็นพันธมิตรกับประเทศอังกฤษไว้เมื่อปี ค.ศ. ๑๙๐๒ สมเด็จพระจักรพรรดิไทโช ได้เสด็จขึ้นครองราชย์ต่อจากสมเด็จพระจักรพรรดิเมจิ และสมเด็จพระจักรพรรดิอิโรฮิโต ครองราชย์ต่อจากสมเด็จพระจักรพรรดิไทโชเมื่อปี ค.ศ. ๑๙๒๖ ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของสมัยโชวะ

กล่าวโดยสรุป ภูมิรัฐศาสตร์โลกในอดีตเป็นสภาพการณ์ที่ด้านตะวันตกเป็นผู้นำทั้งในด้านเศรษฐกิจ การเมืองและเทคโนโลยี ในขณะที่ประเทศด้านตะวันออกอาจแยกเป็นประเทศที่ปรับตัวตามแนวทางของตะวันตกได้ เช่น กรณีของญี่ปุ่น และประเทศที่ล้าหลัง อ่อนแอ ระบบการเมืองการปกครองไม่มีประสิทธิภาพ ระบบเศรษฐกิจเป็นระบบการผลิตแบบศักดินา เช่นกรณีของ จีน ประเทศเหล่านี้จึงเป็นประเทศที่ถูกรุกรานจากประเทศในด้านตะวันตก

๑.๑.๒ ภูมิทัศน์การเมืองไทยในอดีต

ดังที่ได้กล่าวแล้วข้างต้นว่ามหาอำนาจตะวันตกได้แข่งขันกันล่าอาณานิคมเพื่อรองรับระบบการผลิตแบบทุนนิยมภายในประเทศ และหาวัตถุดิบราคาถูกป้อนอุตสาหกรรมภายในประเทศ ในประเทศเอเชียหลายประเทศล้วนตกอยู่ในความครอบครองของประเทศมหาอำนาจตะวันตกทั้งสิ้น ไม่ว่าจะเป็นอินเดีย พม่า มาเลเซีย อินโดนีเซีย ฟิลิปปินส์ เป็นต้น ประเทศไทยอยู่ในภาวะอันตรายที่จะตกเป็นเมืองขึ้นของประเทศมหาอำนาจตะวันตกท้ายที่รัชกาลที่ ๔ ได้ตกลงทำสนธิสัญญากับอังกฤษในปี พ.ศ. ๒๓๙๘ (ค.ศ. ๑๘๕๕) หนังสือสัญญาทางพระราชไมตรีประเทศอังกฤษแลประเทศสยามหรือที่เรียกกันทั่วไปว่า “สัญญาเบาริง” สัญญาที่ราชอาณาจักรสยามทำกับสหราชอาณาจักร ลงนามเมื่อ ๑๘ เมษายน พ.ศ. ๒๓๙๘ ตรงกับสมัยรัชกาล

ที่ ๔ โดยมีสาระสำคัญคือการเปิดการค้าเสรีกับต่างประเทศในสยาม สาระสำคัญของสัญญาฯ นี้ คือ การกำหนดให้สยามต้องเปิดเสรีทางการค้า, กำหนดให้สยามห้ามเก็บภาษีซ้ำซ้อนและเก็บภาษีไม่เกินร้อยละ ๓ และต้องยอมรับการบังคับใช้กฎหมายของอังกฤษแก่บุคคลไต่บังคับ (อังกฤษ) ที่อยู่ในสยาม ที่เรียกว่า “สิทธิสภาพนอกอาณาเขต” ผลของการเปิดการค้าเสรีครั้งแรกของสยามนำมาสู่ความเปลี่ยนแปลงในด้านต่าง ๆ อย่างใหญ่หลวงอย่างที่ไม่เคยเกิดมาก่อนในแผ่นดินสยาม เมื่อรัชกาลที่ ๔ เสด็จสวรรคตในปี พ.ศ. ๒๔๑๑ รัชกาล ๕ เป็นกษัตริย์ที่จะต้องมาเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงและปรับปรุงประเทศอย่างขนานใหญ่ เพื่อรองรับความเปลี่ยนแปลงดังกล่าว โดยเฉพาะการเปลี่ยนแปลง ดังต่อไปนี้

(๑) ระบบประเพณีวัฒนธรรม มีการยกเลิกประเพณีการหมอบคลาน, การยกเลิกระบบทาส/ระบบไพร่, การเขียนหลังเป็นจารีตนครบาลที่เลิกใช้ไปแล้ว เป็นต้น

(๒) ระบบบริหารราชการแผ่นดิน ปรับเปลี่ยน ก. ระบบบริหารราชการแผ่นดินจากระบบเวียง วัง คลัง นา เป็นระบบกระทรวงโดยตั้ง ๑๒ กระทรวงขึ้นแทนในช่วง พ.ศ. ๒๔๒๘ - ๒๔๓๕ ข. ให้รัฐมนตรีสภาเป็นหนึ่งในสภากาแผ่นดินที่ตั้งขึ้นในรัชสมัยรัชกาลที่ ๕ เพื่อรับหน้าที่งานกฎหมายเป็นการเฉพาะแทนสภาที่ปรึกษาราชการแผ่นดิน ค. การปฏิรูปการปกครองส่วนภูมิภาค และ ง. การปฏิรูปการปกครองส่วนท้องถิ่น ให้จัดตั้งสุขาภิบาลกรุงเทพฯ เป็นครั้งแรก และสุขาภิบาลหัวเมืองแห่งแรกที่ตำบลท่าฉลอม จังหวัดสมุทรสาคร

(๓) ระบบกฎหมาย ในการปรับปรุงระบบกฎหมายใหม่นั้น คณะกรรมการที่ตรวจชำระและร่างประมวลกฎหมาย ซึ่งทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งขึ้นใน พ.ศ. ๒๔๔๐ ประกอบด้วยผู้เชี่ยวชาญทั้งชาวไทยและ

ชาวต่างประเทศ โดยมีพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์ เสนาบดีกระทรวงยุติธรรมทรงเป็นองค์ประธาน คณะกรรมการได้ลง ความเห็นว่า ระบบกฎหมายของประเทศที่ใช้ประมวลกฎหมายมีการ แบ่งหมวดหมู่กฎหมายอย่างมีระเบียบเหมาะสมกับประเทศไทย

(๔) ระบบศาล พ.ศ. ๒๔๓๔ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า เจ้าอยู่หัวได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ปรับปรุงในเรื่องการศาลทั้งหมด โดยให้ตั้งกระทรวงยุติธรรมขึ้น และรวบรวมศาลซึ่งกระจัดกระจายสังกัดอยู่ใน กระทรวง ทบวง กรม ต่าง ๆ เข้ามาสังกัดกระทรวงยุติธรรมจนหมดสิ้น ทุกศาล ยกเว้นแต่เพียงศาลทหารเพียงศาลเดียวที่ยังคงให้สังกัดกระทรวง กลาโหมอยู่ตามเดิม ศาลในประเทศไทยจึงแบ่งได้เป็นศาลกระทรวง ยุติธรรมกับศาลทหารนับแต่นั้นมา

(๕) ระบบการสาธารณสุขปโภค, สาธารณูปการ โดยมีการ ดำเนินการ ดังนี้

ก) ระบบสาธารณสุขปโภค ทรงให้สร้างถนนเพิ่มเติม ขุดคลอง ใหม่และลอกคลองเดิม เพื่อใช้ในการคมนาคมและขยายพื้นที่เพาะปลูก ทรงริเริ่มให้จัดกิจการสาธารณสุขปโภคหลายอย่างขึ้นเป็นครั้งแรก เช่น รถไฟ รถราง โทรเลขไปรษณีย์ โทรศัพท์ ไฟฟ้า ประปา ฯลฯ

ข) ด้านแพทย์และการสาธารณสุขทรงปรับปรุงกิจการด้านนี้ ให้เป็นแบบสมัยใหม่ เช่น ตั้งโรงพยาบาลวังหลัง (ศิริราช) สภาอุณาโลมแดง (สภาอากาศไทย) กรมสุขาภิบาล โรงเรียนสอนแพทย์ โรงเรียนผดุงครรภ์ และพยาบาล ฯลฯ

(๖) ระบบการศึกษา ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย อาจารยางกูร) เรียบเรียงแบบเรียนหลวงขึ้น ๑ เล่ม ชุดมูลบรรพกิจ เพื่อใช้เป็นบทหลักสูตรวิชาชั้นต้นปี เริ่มมีการจัดแบบเรียน

หลักสูตรและการสอบไล่ (พ.ศ. ๒๔๑๔) จัดตั้งโรงเรียนสุนันทาลัยในพระบรมมหาราชวังเป็นโรงเรียนสตรี (พ.ศ. ๒๔๒๓) ปรับปรุงโรงเรียนพระตำหนักสวนกุหลาบให้เป็นโรงเรียนนายทหารมหาดเล็ก ต่อมาได้กลายเป็นโรงเรียนข้าราชการพลเรือน (พ.ศ. ๒๔๒๔) และกำหนดหลักสูตรชั้นประโยคหนึ่ง โดยอนุโลมตามแบบเรียนหลวงหกเล่ม นับเป็นปีแรกที่จัดให้มีการสอบไล่วิชาสามัญ (พ.ศ. ๒๔๒๗) รวมกรมศึกษาธิการเข้าไปอยู่ในบังคับบัญชาของกรมธรรมการ ตั้งโรงเรียนแพทย์ขึ้น เรียกว่า “โรงเรียนแพทยากร” ตั้งอยู่ที่ริมแม่น้ำหน้าโรงพยาบาลศิริราช ใช้เป็นที่สอนวิชาแพทย์แผนปัจจุบัน (พ.ศ. ๒๔๓๒) ประกาศตั้งกระทรวงธรรมการ มีเจ้าพระยาภาสกรวงศ์ (พร บุนนาค) เป็นเสนาบดี มีหน้าที่ในการจัดการศึกษา การพยาบาล พิพิธภัณฑ์และศาสนา (พ.ศ. ๒๔๓๕)

(๗) ระบบการค้า การลงทุน เนื่องจากระบบการคลังขาดประสิทธิภาพ รายได้ของรัฐมีทางรั่วไหลมาก ด้วยเหตุนี้พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงทรงปฏิรูปเศรษฐกิจอย่างเร่งด่วน ๔ ด้าน

ก) การปฏิรูปทางการคลัง ดังต่อไปนี้ จัดตั้งหอรัษฎากรพิพัฒน์ โดยตราเป็นพระราชบัญญัติจัดตั้งขึ้นใน พ.ศ. ๒๔๑๖ ประกาศใช้พระราชบัญญัติกรมพระคลังมหาสมบัติ ใน พ.ศ. ๒๔๑๘ โปรดให้จัดระเบียบการจ้างบประมาณขึ้น และโปรดให้แยกพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์ในการจัดระเบียบการคลังและจัดทำงบประมาณ

ข) การปฏิรูประบบเงินตรา เนื่องจากการค้าขายได้ขยายตัวออกไปอย่างกว้างขวาง รัชกาลที่ ๕ จึงทรงเห็นความจำเป็นที่จะต้องปรับปรุงระบบเงินตราให้เป็นสื่อกลางในการซื้อขายที่ทันสมัย ดังเช่นที่ประเทศตะวันตกปฏิบัติกันอยู่

ค) เริ่มให้มีการจัดตั้งธนาคารของคนไทยจึงได้มีการเปลี่ยนจาก “บุคคัลลีย์” มาเป็น “แบงก์” ใช้ชื่อว่า “แบงก์สยามกัมมาจล” (Siam Commercial Co.)

ง) การส่งเสริมการเกษตรและการผลิตเพื่อการส่งออก

(๘) ระบบการผลิตของเกษตรกร ภายหลังที่ประเทศได้ทำสนธิสัญญาเบาริงกับอังกฤษและชาติตะวันตกอื่น ๆ นับตั้งแต่ พ.ศ. ๒๓๙๘ เป็นต้นมา ทำให้การผลิตทางการเกษตรซึ่งเคยผลิตเพื่อการยังชีพ ได้เปลี่ยนมาเป็นการผลิตเพื่อการค้า การเกษตรเริ่มมีความสัมพันธ์กับเศรษฐกิจด้านอื่นของประเทศอย่างแยกไม่ออก ด้วยเหตุนี้รัฐบาลไทยได้ดำเนินการส่งเสริมการผลิตทางการเกษตร ดังนี้

ก) ดำเนินการขุดคลอง สร้างทำนบ และประตูน้ำ เพื่อช่วยส่งน้ำให้เข้าถึงพื้นที่ทำการเพาะปลูกข้าวได้ รัฐบาลได้อนุญาตให้บริษัทขุดคลองคูนาสยาม ซึ่งเป็นบริษัทเอกชนเป็นผู้ได้รับสัมปทานขุดคลองทั่วพระราชอาณาจักร มีกำหนด ๒๕ ปี ระหว่าง พ.ศ. ๒๔๓๓ ถึง พ.ศ. ๒๔๕๘

ข) ส่งเสริมให้มีการใช้เครื่องจักรเครื่องยนต์ช่วยในการทำนา เช่น ใช้เครื่องจักร ใช้แรงไฟสำหรับไถนา นวดข้าว สีข้าวและวิดน้ำ เป็นต้น ในกรณีนี้รัฐบาลได้ให้การสนับสนุน ด้วยการให้รางวัลแก่บริษัทห้างร้านที่ประดิษฐ์เครื่องจักรที่เหมาะสมกับความต้องการในการทำนา

(๙) ระบบการเมืองการปกครอง หลังจากรัชสมัยของรัชกาลที่ ๔ เกิดเหตุการณ์ที่สำคัญเกี่ยวกับแนวคิดทางการเมืองการปกครองอย่างน้อย ๓ ครั้ง

ครั้งที่ ๑ พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าปฤษฎางค์ทรงร่วมกับเจ้านาย ๓ พระองค์ และข้าราชการกลุ่มหนึ่งทั้งจากสถานทูตกรุงลอนดอนและ

กรุงปารีสอีก ๗ นาย ร่วมกันลงชื่อในหนังสือถวายความเห็นจัดการเปลี่ยนแปลงระเบียบราชการแผ่นดินต่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ข้อความในหนังสือกราบบังคมทูลลงวันที่ ๙ มกราคม พ.ศ. ๒๔๒๘

“...จำเป็นต้องจัดการบำรุงบ้านเมือง ตามเช่นที่เขาเชื่อเขาถือทั่วกัน ว่าการบำรุงรักษาโดยทางที่จะให้ได้ยุติธรรม จะมีได้ก็ต้องอาศัยความพร้อมเพรียง ผู้ที่เป็นเสนาบดีก็เป็นผู้แทนของราษฎรซึ่งเลือกมาต่อๆ ขึ้นไปเป็นชั้นๆ ทั้งต้องรับผิดชอบทั่วกัน เหมือนอาศัยปัญญาแลความคิดความยุติธรรมของคนมากด้วยกัน การจึงจะเป็นที่เชื่อถือว่าเป็นยุติธรรมแน่แท้ แลเจริญรุ่งเรืองได้ เหตุฉะนั้นจึงจะต้องจัดการบ้านเมืองเปลี่ยนแปลงพระราชประเพณีของเก่าให้เป็นประเพณี ฤค酮สนตติวชันใหม่ตามทางชาวยุโรป ฤให้ไกลห่างยุโรปที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้...”

ครั้งที่ ๒ เกิดกบฏ ร.ศ. ๑๓๐ เป็นความพยายามเปลี่ยนแปลงการปกครองแบบราชาธิปไตยที่เกิดขึ้นในช่วงปี พ.ศ. ๒๔๕๕ ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว สาเหตุเกิดจากนายทหารและปัญญาชนกลุ่มหนึ่งไม่พอใจต่อการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์และการบริหารราชการของรัชกาลที่ ๖ โดยมีร้อยเอกขุนทวยหาญพิทักษ์ เป็นหัวหน้ามีชื่อจริงว่า นายแพทย์เหล็ง ศรีจันทร์

ครั้งที่ ๓ การเปลี่ยนแปลงการปกครอง เมื่อวันที่ ๒๔ มิถุนายน ๒๔๗๕ เป็นจุดเปลี่ยนสำคัญของประวัติศาสตร์ไทยในช่วงเหตุการณ์ดังกล่าวเกิดขึ้นเมื่อวันที่ ๒๔ มิถุนายน ๒๔๗๕ ซึ่งมีผลทำให้ราชอาณาจักรสยามเปลี่ยนรูปแบบประเทศจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ไปเป็นราชาธิปไตยภายใต้รัฐธรรมนูญ และเปลี่ยนรูปแบบการปกครองไปเป็นระบอบราชาธิปไตยแบบรัฐสภา เกิดขึ้นจากคณะนายทหารและพลเรือนที่ประกอบกัน เรียกตนเองว่า “คณะราษฎร” โดยเป็นผลพวงจากการ

เปลี่ยนแปลงทางประวัติศาสตร์โลก ตลอดจนการเปลี่ยนแปลงทางสังคม และการเมืองภายในประเทศ การปฏิวัติดังกล่าวทำให้ประเทศสยามมีรัฐธรรมนูญฉบับแรก

ชนชั้นนำไทยในอดีตอาศัยความรู้ความสามารถนำพาสยามประเทศ ไม่ให้ตกเป็นเมืองขึ้นของมหาอำนาจตะวันตกได้โดยการยอมเสียดินแดน บางส่วนเพื่อแลกกับการรักษาเอกราชของชาติไว้ได้ และได้ดำเนินการ ปรับปรุงประเทศอย่างขนานใหญ่ แต่การปรับตัวให้สอดคล้องกับประเทศ ตะวันตกที่ต้องอาศัยเวลาในการเรียนรู้ของราษฎรคือ ระบบการเมืองการ ปกครองซึ่งท้ายที่สุดก็นำมาสู่การเปลี่ยนแปลงการปกครองของไทยในปี พ.ศ. ๒๔๗๕ และนั่นเป็นเพียงจุดเริ่มต้นของกระบวนการประชาธิปไตย ของไทยที่จะต้องดำเนินต่อไปอีกยาวนาน

๒. ภูมิทัศน์การเมืองในปัจจุบัน

การศึกษาภูมิรัฐศาสตร์ในปัจจุบันในหัวข้อนี้แบ่งหัวข้อออกเป็น ๒.๑ ภูมิทัศน์การเมืองโลกในปัจจุบัน และ ๒.๒ ภูมิทัศน์การเมืองไทยในปัจจุบัน

๒.๑ ภูมิทัศน์การเมืองโลกในปัจจุบัน

ภูมิทัศน์การเมืองโลกในปัจจุบันอาจนับได้ตั้งแต่หลังจากยุค สงครามเย็น ภายหลังจากกำแพงเบอร์ลินถูกทำลายลง ต่อมาสหภาพโซเวียต ล่มสลายเกิดประเทศใหม่ขึ้น ๑๕ ประเทศ ประเทศในกลุ่มยุโรปตะวันตก เริ่มเข้าไปมีบทบาทในกลุ่มประเทศยุโรปตะวันออกที่เคยรวมอยู่กับ สหภาพโซเวียตในอดีต กลุ่มประเทศเหล่านี้ได้พัฒนากลายเป็นประเทศ ประชาธิปไตยใหม่แทบทั้งสิ้น ความขัดแย้งด้วยอุดมการณ์ทางการเมือง ระหว่างค่ายเสรีนิยมกับค่ายสังคมนิยมเป็นอันสิ้นสุดลง โลกทั้งโลกกำลัง พ่ายหน้าไปในทิศทางเดียวกันพื้นฐานทางการเมืองเป็นประเทศประชาธิปไตย

ใหม่ แนวคิดทางเศรษฐกิจใช้แนวคิดแบบทุนนิยมเป็นพื้นฐานของระบบเศรษฐกิจ ในยกนี้ถือว่าเป็นชัยชนะของมหาอำนาจตะวันตกของค่ายเสรีประชาธิปไตย แต่อย่างไรก็ตาม สภาพการณ์ทางการเมืองโลกต่อไปนี้อาจเป็นจุดเปลี่ยนที่สำคัญของภูมิทัศน์การเมืองโลก

๒.๑.๑ ความถดถอยของเสรีประชาธิปไตยแบบทุนนิยมตะวันตก หากพิจารณาแยกกลุ่มประชาธิปไตยแบบทุนนิยมตะวันตกแล้วอาจแบ่งออกเป็น ๒ กลุ่มใหญ่ คือ ก. ประเทศประชาธิปไตยแบบทุนนิยมเสรี ซึ่งมีประเทศสหรัฐอเมริกาเป็นแม่แบบ และ ข. ประเทศประชาธิปไตยเสรีแบบรัฐสวัสดิการ ซึ่งส่วนใหญ่แล้วเป็นประเทศในภาคพื้นยุโรป ความถดถอยของเสรีประชาธิปไตยแบบทุนนิยมตะวันตกโดยเฉพาะสหรัฐอเมริกาซึ่งถือว่าเป็นหัวขบวนของฝ่ายเสรีประชาธิปไตย Joseph E. Stiglitz อธิบายให้เห็นภาพว่า รัฐบาลสหรัฐฯในปัจจุบันเป็นรัฐบาลของ ๑% โดย ๑% เพื่อ ๑% ปัญหาสำคัญของสหรัฐอเมริกาคือปัญหาทางเศรษฐกิจที่เศรษฐกิจของประเทศขาดดุลการค้ามาเป็นเวลายาวนาน ภาวะหนี้สินของประเทศมีหนี้สินจำนวนมหาศาล ปัญหาความขัดแย้งภายในชาติโดยเฉพาะประเด็นเรื่องสีผิว ปัญหาความมั่นคงปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของประชาชน ปัญหาความยากจนของผู้คนโดยคนไร้ที่อยู่มีอัตราเพิ่มขึ้นเป็นลำดับ และปัญหาการควบคุมอาวุธปืนซึ่งก่อให้เกิดอาชญากรรมที่รุนแรงครั้งแล้วครั้งเล่าในสังคมอเมริกา นอกจากนี้ยังมีความขัดแย้งของกลุ่มการเมืองที่นำไปสู่ความรุนแรงในการชุมนุมประท้วงเพื่อปิดล้อมรัฐสภา สิ่งเหล่านี้สะท้อนให้เห็นถึงความถดถอยของสังคมประชาธิปไตยแบบอเมริกา ในขณะที่ภายนอกประเทศสหรัฐอเมริกาสภาพความขัดแย้งก่อให้เกิดการรบราฆ่าฟันในแทบทุกภูมิภาค ประเทศใดก็ตามที่สหรัฐอเมริกาใช้กำลังทหารบุกเข้าไปเพื่อแก้ปัญหา ประเทศเหล่านั้นทั้งหมดกลายเป็นรัฐล้มเหลวตราบ

จนถึงปัจจุบันนี้ สิ่งเหล่านี้เป็นเครื่องพิสูจน์ความมุ่งหมายที่แท้จริงของสหรัฐอเมริกา

๒.๑.๒ การเกิดขึ้นของ “โมเดลจีน” ศาสตราจารย์จางเหวยเหวย นักวิชาการด้านรัฐศาสตร์ ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยประเทศจีน มหาวิทยาลัยฟู้ตัน ได้อธิบายว่ารัฐบาลจีนที่มีลักษณะ ๕ ประการ คือ ก. “เพื่อประชาชน” ในระยะเวลา ๔๐ ปีที่ผ่านมาจีนมีประชากรกว่า ๗๐๐ ล้านคนที่หลุดพ้นจากความยากจน จีนได้สร้างชนชั้นกลางที่ใหญ่ที่สุดในโลก มาตรฐานชีวิตความเป็นอยู่ของชาวจีนส่วนใหญ่ยกระดับขึ้นอย่างไม่เคยมีมาก่อนในอดีต ข. “ของประชาชน” หมายถึงมาจากประชาชน ซึ่งมาจากประชาชนทั่วไป ซึ่งเป็นลูกชาวไร่ชาวนา ค. “โดยประชาชน” หรือเรียกว่า “การปกครองโดยประชาชน” โดยจีนใช้วิธี “คัดเลือก + เลือกลง” หัวใจของการปกครองอยู่ที่การมีบุคคลที่มีคุณธรรมความสามารถ ง. “อยู่กับประชาชน” เกิดจากการรวมพลังกันระหว่างรัฐบาลทุกระดับชั้นกับประชาชนชาวจีนทั่วประเทศ และ จ. “ไปสู่ประชาชน” ลักษณะเด่นของการกำหนดนโยบายของจีนคือ “มาจากประชาชนไปสู่ประชาชน ประเทศจีนได้สร้าง “ระบอบประชาธิปไตยรวมศูนย์รูปแบบใหม่” ขึ้นมา^๔

ศาสตราจารย์จางเหวยเหวย ทำทนายความคิดที่ถือว่า “ระบบคิดของตะวันตกเป็นศูนย์กลาง” ทำทนายแนวคิดตะวันตกทั้ง “ค่ายสังคมนิยม (มาร์กซ์-เลนิน) และค่ายเสรีประชาธิปไตย และค่านิยมสากล “เสรีภาพ ประชาธิปไตย สิทธิมนุษยชน” ซึ่งจางเหวยเหวย มองว่า เป็น “การทูตค่านิยม” (Value-oriented diplomacy) คือการอาศัย “ค่านิยมสากล” มาเป็นพื้นฐานผลักดันด้านการทูต ประชาคมโลกไม่เคยเห็นพ้องกับ

^๔ จางเหวยเหวย, CHINA NOW จีนก้าวนำ...วาทกรรมแดนมังกรบนเวทีโลก, กรุงเทพฯ : บั๊ก ไทม์, ๒๕๖๔, น. ๒๖๒

ประเด็นนี้มาก่อน ประชาคมส่วนใหญ่อาจเห็นพ้องว่า “สันติภาพ” ควรเป็น “ค่านิยมสากล” แต่ประเทศหลักในตะวันตก โดยเฉพาะสหรัฐฯ กลับไม่ยอมรับแนวคิดนี้ นอกจากนี้ยังโต้แย้งถึงความหมายของ “ประชาธิปไตย” ซึ่งมีได้หมายถึงเพียงการให้ประชาชนใช้ “สิทธิเลือกตั้ง” เท่านั้น แต่ประชาธิปไตยนั้นยังมีหลากหลายวิธี ซึ่งได้พัฒนาประชาธิปไตยรูปแบบใหม่ที่สอดคล้องกับสภาพของสังคมจีนที่เรียกว่า “ประชาธิปไตยแบบปรีกษาหารือ”^๕ ในทัศนะของจางเหวยเหวย หัวใจสำคัญของความสำเร็จของจีน อยู่ที่ “พรรคเพื่อประโยชน์ส่วนรวม” หรือ “พรรคเพื่อประโยชน์บางส่วน” โดยจางเหวยเหวย เห็นว่า พรรคคอมมิวนิสต์จีนคือ “พรรคเพื่อประโยชน์ส่วนรวม” ซึ่งแตกต่างจาก “พรรคเพื่อประโยชน์บางส่วน” ของฝ่ายตะวันตก ซึ่งทำให้จางเหวยเหวยสรุปว่าในศตวรรษที่ ๒๑ จะมีการแข่งขันกันอย่างดุเดือด ซึ่งการแข่งขันด้านระบบการเมืองเป็นหัวใจสำคัญที่สุด ซึ่งมีมาตรฐาน ๓ ข้อสำคัญอย่างยิ่งที่เป็นมาตรฐานการเมืองของจีน คือ ก. ดูว่าประเทศนั้นมีพลังทางการเมืองที่จะเป็นตัวแทนผลประโยชน์ส่วนรวมได้หรือไม่ ข. ดูว่าประเทศนั้นมีพลังที่จะปฏิรูปได้หรือไม่ และ ค. ดูว่าประเทศนั้นมีพลังในการกำหนดนโยบายและบังคับใช้หรือไม่ และนี่คือความท้าทายระหว่างจีนที่กำลังก้าวเข้ามาสู่การมีส่วนร่วมในการจัดระเบียบโลกใหม่

๒.๑.๓ สงครามยูเครนความขัดแย้งระหว่างโลกตะวันตกกับรัสเซีย

สงครามระหว่างยูเครนกับรัสเซียที่เริ่มมาตั้งแต่วันที่ ๒๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๕ จนถึงวันนี้ยังไม่มีทีท่าว่าจะยุติลง แต่กลับกลายเป็นว่าสงครามรบยังอยู่ในพื้นที่ยูเครน แต่สงครามการเมืองนั้นได้ขยายกลายเป็นความขัดแย้งระหว่างฝ่ายเสรีประชาธิปไตยทุนนิยมที่มีสหรัฐฯเป็นหัวขบวน

^๕ ผางหนิง, ประสบการณ์ประชาธิปไตยจีน, กรุงเทพฯ : มูลนิธิสถาบันสร้างสรรค์ปัญญาสาธารณะ, ๒๕๖๔, น. ๒๓๑

อังกฤษและสหภาพยุโรปโดยฝ่ายเสรีประชาธิปไตยอาศัยของกลไกของ NATO เป็นเครื่องมือในทางการทหารและความมั่นคงและอาศัยกลไกของ G ๗ ซึ่งประกอบด้วยอังกฤษ สหรัฐอเมริกา แคนาดา ฝรั่งเศส เยอรมนี อิตาลี และญี่ปุ่น ซึ่งเป็นประเทศกลุ่มที่ร่ำรวยเป็นเครื่องมือในทางเศรษฐกิจ ในขณะที่ฝ่ายรัสเซียมีประเทศที่ไม่ได้มีท่าทีที่ชัดเจนในการคัดค้านรัสเซีย คือกลุ่มประเทศ BRICS ซึ่งประกอบด้วย บราซิล รัสเซีย อินเดีย จีน และ แอฟริกาใต้ ประเทศในกลุ่ม BRICS อย่างน้อยที่สุด ก็มีรัสเซียและจีน ซึ่งเป็นประเทศที่ไม่ได้อยู่ในกลุ่มประเทศเสรีประชาธิปไตยตะวันตกที่ต้องการเข้ามามีบทบาทมีส่วนร่วมในการกำหนดกติกาของโลก มิใช่การให้มหาอำนาจตะวันตกโดยเฉพาะสหรัฐอเมริกามีบทบาทหรืออำนาจแต่เพียงฝ่ายเดียว ดังนั้น ความขัดแย้งในสงครามยูเครนจึงเป็นเสมือนสงครามตัวแทนระหว่างฝ่ายโลกเสรีกับกลุ่มประเทศที่ไม่ใช่กลุ่มมหาอำนาจเดิม โลกกำลังพัฒนาไปสู่การมีสองขั้วอำนาจที่ชัดเจนขึ้น แต่การมีสองขั้วอำนาจที่กำลังเกิดขึ้นนี้มีได้มีลักษณะสองขั้วอำนาจเหมือนในยุคสงครามเย็นที่โลกขัดแย้งด้วยอุดมการณ์ทางการเมือง แต่จะเป็นสองขั้วอำนาจที่อยู่บนพื้นฐานของเศรษฐกิจหรือผลประโยชน์ของประเทศเป็นพื้นฐาน

รศ.ดร.จิตติภัทร พูนขำ คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เห็นว่า “วันนี้สิ่งที่รัสเซียกำลังจะทำ คือการคุยกันเรื่องความมั่นคงยุโรปใหม่ ปูตินเห็นช่องโอกาสที่จะใส่เรื่องสถานะของรัสเซียเข้าไป รัสเซียต้องการที่จะมีปากเสียงในโครงสร้างสถาปัตยกรรมของยุโรปใหม่ ต้องการบอกว่า มีขั้วลดา ๒.๐ (การประชุมขั้วลดาครั้งแรก มีขึ้นในปี ค.ศ. ๑๙๔๕ ระหว่าง สหรัฐ สหราชอาณาจักรและโซเวียต เพื่อจัดระเบียบยุโรปหลังสงครามโลกครั้งที่ ๒) ใหม่ ที่จะจัดระบบเรื่อง Sphere of influence ในภูมิภาคนี้ใหม่

ซึ่งการมองแบบนี้ จะไปตอบโจทย์ที่รัสเซียพูดมาตลอดคือ หลักแนวคิดในการมีโลกหลายขั้วอำนาจ นโยบายต่างประเทศของรัสเซีย มีพูดหลายขั้ว ปูตินก็พูดถึงเช่นกัน คือโลกนี้ไม่ได้มีขั้วอำนาจเดียว ที่มีสหรัฐเป็นผู้จัดระเบียบดุลอำนาจ แต่คือโลกที่มีหลายขั้วอำนาจ และรัสเซียเป็นขั้วอำนาจหนึ่งในการจัดระเบียบนี้ นี่คือหัวใจสำคัญ”^{๑๐} ผลของสงครามยูเครนแท้จริงแล้วคือ ปฏิบัติการของการเกิดขั้วอำนาจใหม่ของโลกนั่นเองที่ฝ่ายรัสเซียและพันธมิตรแสดงให้เห็นได้ว่า ประเทศที่มีความมั่นคงในทางอาหารและพลังงานนั้นย่อมสามารถมีอำนาจต่อรองในระบบเศรษฐกิจโลกได้ ฝ่ายรัสเซียพยายามอาศัยอำนาจต่อรองดังกล่าวเข้าไปมีบทบาทในระบบการเงินและการธนาคารของโลก และหากรัสเซียและกลุ่มพันธมิตรสามารถพัฒนาให้เกิดความมั่นคงในด้านพลังงาน ด้านอาหาร และด้านการเงินการธนาคารที่แตกต่างไปจากระบบที่ยึดกุมโดยฝ่ายมหาอำนาจตะวันตกโลกเสรีได้ การเกิดขึ้นของอีกหนึ่งขั้วอำนาจของโลกย่อมมีความชัดเจนมากขึ้น

๒.๒ ภูมิทัศน์การเมืองไทยในปัจจุบัน

ภูมิทัศน์การเมืองไทยในปัจจุบันมีสภาพการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปจากยุคก่อนหน้า โดยมีข้อพิจารณาสำคัญ ดังนี้ ๒.๒.๑ Digitalization ๒.๒.๒ การจัดโครงสร้างสถาบันการเมืองจากการเปิดเสรีครั้งที่ ๑ ยังไม่แล้วเสร็จ ๒.๒.๓ ระบบการบริหารราชการที่รวมศูนย์อำนาจไม่อาจตอบสนองความต้องการของประชาชนในพื้นที่ได้ ๒.๒.๔ ปัญหาความเหลื่อมล้ำในสังคมทวีความรุนแรงมากขึ้นเป็นลำดับ และ ๒.๒.๕ “พลังคนรุ่นใหม่” และ “พรรคการเมืองคนรุ่นใหม่” ในสังคมไทย

^{๑๐} https://www.matichon.co.th/foreign/news_๓๑๕๗๒๕๑ (เข้าถึงเมื่อวันที่ ๑๓ กรกฎาคม ๒๕๖๕)

๒.๒.๑ Digitalization หากกล่าวว่าการเปิดเสรีการค้าครั้งที่ ๑ นำมาสู่การเปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์การเมืองไทยอย่างใหญ่หลวง การเปิดเสรีครั้งที่ ๒ จากการเกิดขึ้นของ Digitalization ย่อมมีส่วนสำคัญทำให้ภูมิทัศน์การเมืองเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม การเปิดเสรีครั้งที่ ๒ นี้มิได้เกิดจากอำนาจรัฐของฝ่ายจักรวรรดิที่มาบีบบังคับให้ประเทศต่าง ๆ เปิดประเทศ แต่เกิดจากการพัฒนาของเทคโนโลยีที่มีผลทำให้ความเป็น “รัฐ” มีบทบาทลดลงในด้านต่าง ๆ นอกจากนี้ยังก่อให้เกิดระบบเศรษฐกิจแบบใหม่ที่เรียกว่า “digital economy” ดังนั้น หากพิจารณาในภาพรวมแล้ว Digitalization ได้นำมาสู่ความเปลี่ยนแปลงของสังคมอย่างใหญ่หลวง

(๑) การเปลี่ยนพฤติกรรมของมนุษย์ หลังจากที่เทคโนโลยีเข้ามา มีบทบาทในชีวิตมากขึ้นทำให้พฤติกรรมของมนุษย์เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม โดยเฉพาะในกลุ่มคนรุ่นใหม่ที่มีชีวิตส่วนใหญ่อยู่ในโลกเสมือนจริง หรือชีวิตส่วนใหญ่อยู่ในโลกของไซเบอร์ ทำให้ขาดทักษะการใช้ชีวิตในสังคม

(๒) การเปลี่ยนแปลงของระบบเศรษฐกิจ Digitalization ก่อให้เกิดระบบเศรษฐกิจใหม่ที่เรียกว่า “digital economy” เป็นระบบเศรษฐกิจที่ทำให้เกิดการ disrupt ต่อธุรกิจแบบเดิมอย่างใหญ่หลวง ประการสำคัญเศรษฐกิจแบบ “digital economy” เป็นเศรษฐกิจที่ไม่มีข้อจำกัดว่าด้วยพรมแดนของรัฐ เป็นธุรกิจที่ปราศจากพรมแดนของรัฐ

(๓) การเปลี่ยนแปลงของระบบข้อมูลและสื่อสารมวลชน ระบบข้อมูลและสื่อสารมวลชนเป็นระบบที่มีผลกระทบมากที่สุดประการหนึ่ง การรับข้อมูลข่าวสารผ่านหนังสือพิมพ์ โทรทัศน์กลายเป็นเครื่องมือสื่อสารของคนรุ่นเก่า คนรุ่นใหม่อาศัย “มือถือ” ทำกิจกรรมทุกประเภทผ่าน “มือถือ” การแสดงทัศนะของบุคคลต่อสาธารณะหรือถึงสาธารณะกระทำผ่าน “social media” รวมทั้งการสื่อสารทางการเมืองของคนรุ่นใหม่

(๔) การเปลี่ยนแปลงระบบการติดต่อสื่อสาร ระบบการติดต่อสื่อสารแบบเดิมถูกแทนที่โดยระบบการติดต่อสื่อสารรูปแบบใหม่ “มือถือ” สามารถทำกิจกรรมในชีวิตของคนรุ่นใหม่ได้ทั้งหมด ซึ่งรวมถึงการติดต่อสื่อสารที่มีใช้การติดต่อสื่อสารด้วยเสียงเท่านั้น

(๕) การเปลี่ยนแปลงต่อระบบการบริหารภาครัฐ การบริหารจัดการภาครัฐในปัจจุบันโดยเฉพาะในส่วนที่เกี่ยวกับการติดต่อของประชาชน รวมทั้งกระบวนการในการให้บริการต่อประชาชน

(๖) การเปลี่ยนแปลงต่อระบบการเมืองการปกครอง เทคโนโลยีย่อมมีผลต่อระบบการเมืองการปกครอง เนื่องจากระบบข้อมูลข่าวสารในอดีตรัฐเป็นผู้ยึดกุมผูกขาด หรืออย่างน้อยที่สุดรัฐมีบทบาทสำคัญต่อการให้ข้อมูลต่อประชาชน แต่เมื่อระบบข้อมูลเสรี ระบบการติดต่อสื่อสารเสรี สิ่งเหล่านี้ย่อมมีผลไม่มากก็น้อยต่อความคิดทางการเมืองการปกครองของประชาชน

(๗) การเปลี่ยนแปลงต่อระบบการดูแลสุขภาพ ระบบเทคโนโลยีมีผลอย่างสำคัญต่อระบบในการดูแลสุขภาพ รวมทั้งระบบในการจัดบริการด้านสาธารณสุขที่อาศัยเทคโนโลยีเข้ามาสนับสนุนทำให้การดูแลสุขภาพมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

(๘) การเปลี่ยนแปลงต่อระบบการศึกษา ในสถานการณ์โควิดเห็นชัดเจนว่าเทคโนโลยีเข้ามามีบทบาทต่อการจัดการเรียนการสอนในทุกๆ ระดับไม่ว่าในระดับประถม ระดับมัธยม และโดยเฉพาะอย่างยิ่งในระดับอุดมศึกษา

(๙) การเปลี่ยนแปลงต่อระบบการจ้างงาน/การทำงาน เทคโนโลยีทำงานเกิดงานรูปแบบใหม่ ๆ ขึ้นมากมาย นอกจากนี้ยังพัฒนาไปสู่ระบบการจ้างในรูปแบบใหม่ ซึ่งระบบในการคุ้มครองแรงงานในรูปแบบเดิมอาจ

จะไม่ครอบคลุมการจ้างแรงงานในระบบใหม่ ๆ ดังกล่าว

จากที่กล่าวมาข้างต้นทั้งหมดถือว่าเทคโนโลยีได้เข้ามามีบทบาทในชีวิตของมนุษย์มากขึ้นเป็นลำดับ จนแทบจะกล่าวได้ว่า “มือถือ” เป็นปัจจัยที่ ๕ ที่จำเป็นสำหรับการชีวิตของคนในยุคปัจจุบันนี้ จากการที่เทคโนโลยีเข้ามามีบทบาทในชีวิตของมนุษย์อย่างใหญ่หลวงดังกล่าวนี้ เทคโนโลยีย่อมมีบทบาทสำคัญต่อประเด็นที่กล่าวต่อไปนี้ กล่าวคือ ย่อมส่งผลต่อการบริหารราชการของภาครัฐ ย่อมส่งผลกระทบต่อความเหลื่อมล้ำ ทำให้รุ่มแรงขึ้น และย่อมส่งผลในการส่งเสริมสนับสนุนต่อ “พลังของคนรุ่นใหม่และพรรคการเมืองแนวใหม่” ด้วย

ดังนั้นจึงอาจกล่าวโดยสรุปได้ว่า Digitalization เสมือนกับการเปิดเสรีครั้งที่ ๒ ของไทยที่บทบาทสำคัญทำให้ภูมิทัศน์ทางการเมืองของไทยเขม็งเกลียวมากขึ้น นอกจากนี้ยังมีบทบาททำให้ปัญหาพื้นฐานที่ดำรงอยู่ในสังคมไทยทวีความรุนแรงมากขึ้น

๒.๒.๒ การจัดโครงสร้างสถาบันการเมืองจากการเปิดเสรีครั้งที่ ๑ ยังไม่แล้วเสร็จ ภายหลังจากที่สยามประเทศเปิดเสรีทางการค้าครั้งแรกในปี พ.ศ. ๒๓๙๙ ได้นำมาสู่กระแสธารแห่งความเปลี่ยนแปลงในสังคมไทยอย่างใหญ่หลวง และผลของการเปิดเสรีการค้าครั้งที่ ๑ นั้นเองที่นำมาสู่การเปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อวันที่ ๒๔ มิถุนายน ๒๔๗๕ นับตั้งแต่การเปลี่ยนแปลงการปกครองถึงปัจจุบันนับเป็นเวลา ๙๐ ปี แล้ว แต่การจัดโครงสร้างสถาบันการเมืองไทยยังไม่แล้วเสร็จ รัฐธรรมนูญ พ.ศ. ๒๕๖๐ แม้จะมีการให้ฉายาจากผู้ร่างว่าเป็น “ฉบับปราบโกง” แต่โดยเนื้อหาของรัฐธรรมนูญ พ.ศ. ๒๕๖๐ ถูกเรียกขานว่า “รัฐธรรมนูญฉบับรัฐราชการรวมศูนย์” ประเด็นปัญหารัฐธรรมนูญยังเป็นประเด็นที่พร้อมจะเกิดความขัดแย้งได้เสมอ โดยเฉพาะกับกลุ่ม “พลังของคนรุ่นใหม่” และพรรค

การเมืองคนรุ่นใหม่ หากกล่าวเฉพาะภายหลังการปฏิรูปการเมืองครั้งที่ ๑ โดยรัฐธรรมนูญ พ.ศ. ๒๕๔๐ แล้ว การปฏิรูปการเมืองครั้งที่ ๑ โดยรัฐธรรมนูญ พ.ศ. ๒๕๔๐ ทำให้เกิดกลุ่มการเมืองทุนนิยมที่นำไปสู่ความขัดแย้งกับกลุ่มอำนาจเดิม สภาพการณ์ดังกล่าวดำเนินมาภายใต้รัฐธรรมนูญ พ.ศ. ๒๕๕๐ จนนำไปสู่การรัฐประหารเมื่อพฤษภาคม ๒๕๕๗ และนำมาสู่การประกาศใช้รัฐธรรมนูญ พ.ศ. ๒๕๖๐ ภายใต้รัฐธรรมนูญฉบับใหม่นี้ คู่ความขัดแย้งเดิมยังคงดำรงอยู่กล่าวคือ กลุ่มการเมืองทุนนิยมกับกลุ่มอำนาจเก่า แต่ก็เกิดกลุ่มพลังฝ่ายที่สาม คือ “พลังคนรุ่นใหม่” และ “พรรคการเมืองคนรุ่นใหม่” เกิดขึ้นมา ซึ่งมีความเป็นไปได้ว่า กลุ่มพลังฝ่ายที่สามนี้อาจสามัคคีกับกลุ่มการเมืองทุนนิยมเพื่อต่อสู้กับกลุ่มอำนาจเก่า โดยอาศัยเงื่อนไขในการแก้ไขเปลี่ยนแปลงรัฐธรรมนูญเพื่อลดบทบาทของกลุ่มอำนาจเก่า ดังนั้นประเด็นการจัดโครงสร้างสถาบันการเมืองโดยรัฐธรรมนูญของไทยจึงยังไม่ลงตัว พลังทางการเมืองรอโอกาสทางการเมือง เมื่อใดสบช่องทางการเมือง พลังการเมืองฝ่ายต่าง ๆ จะอาศัยการแก้ไขรัฐธรรมนูญเพื่อลดทอนบทบาทของกลุ่มอำนาจเก่า

๒.๒.๓ ระบบการบริหารราชการที่รวมศูนย์อำนาจไม่อาจตอบสนองความต้องการของประชาชนในพื้นที่ได้ หลายคนอาจสงสัยว่าประเทศไทยมีระบบกระจายอำนาจมาตั้งแต่รัฐธรรมนูญ พ.ศ. ๒๕๔๐ และสืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน นับระยะเวลาแล้วเกือบสามทศวรรษ โดยระบบกระจายอำนาจในประเทศไทยมีการกระจายอำนาจเต็มพื้นที่ประเทศไทย และเป็นระบบกระจายอำนาจ ๒ ชั้น กล่าวคือ ในจังหวัดแต่ละจังหวัดจะมีองค์การบริหารส่วนจังหวัด (อบจ.) ครอบคลุมเต็มพื้นที่จังหวัด และยังมีองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นประเภท เทศบาลและองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) ขึ้นในจังหวัดนั้น ๆ เป็นชั้นที่สอง ดังนั้น ระบบการบริหารราชการส่วนท้องถิ่น

ถิ่นจึงน่าจะตอบสนองความต้องการของประชาชนในพื้นที่ได้อย่างรวดเร็ว สอดคล้องกับระบบกระจายอำนาจการปกครอง แต่สิ่งเหล่านี้เป็นเพียง ภาพลวงตาของระบบการบริหารราชการแผ่นดินของไทย แท้จริงแล้วใน จังหวัดหนึ่ง ๆ มีการบริหารราชการแผ่นดินขึ้นอยู่กับ ๕ ชั้น กล่าวคือ ชั้นที่ ๑ ราชการส่วนภูมิภาค ซึ่งประกอบด้วย จังหวัดและอำเภอ ชั้นที่ ๒ ราชการส่วนท้องถิ่น ซึ่งมี ๒ ระดับ คือ ระดับบนคือ อบจ. และระดับล่าง คือ เทศบาลและ อบต. ชั้นที่ ๓ ราชการส่วนกลางที่ตั้งอยู่ในจังหวัด เช่น ชลประทานเขตพื้นที่, สำนักงานการศึกษาขั้นพื้นฐาน เขตพื้นที่ เป็นต้น ชั้นที่ ๔ คือ กลุ่มจังหวัดบูรณาการ ชั้นที่ ๕ ภาค ดังนั้น ในการบริหารราชการแผ่นดินในจังหวัดหนึ่ง ๆ จึงประกอบด้วยส่วนราชการ หน่วยงานของรัฐ มากมายที่ตั้งอยู่ในจังหวัด ซึ่งมีการกิจ เป้าหมาย และตัวชี้วัดที่แตกต่างกันไป และนี่คือปัญหาพื้นฐานที่การบริหารราชการแผ่นดินในจังหวัดหนึ่ง ๆ แม้จะมีหน่วยราชการ หน่วยงานของรัฐมากมายอยู่ในพื้นที่แต่ไม่อาจตอบสนองความต้องการของประชาชนในพื้นที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

๒.๒.๔ ปัญหาความเหลื่อมล้ำในสังคมที่ความรุนแรงมากขึ้นเป็นลำดับ จากรายงานของ Global Wealth Report ๒๐๑๘ ของ CREDIT SUISSE กล่าวว่า ในสังคมไทย

- คนรวย ๑ % ถือครอง ๖๖.๙ % ทรัพย์สินรวมทั้งประเทศ
- คนรวยสุด ๑๐ % เฉลี่ยมีรายได้ ๙๙,๐๗๒ บาท/เดือน
- คนรวยสุด ๑ % เฉลี่ยมีรายได้ ๓๗๗,๔๒๖ บาท/เดือน
- คนชั้นกลาง ๔๐ % เฉลี่ยมีรายได้ ๑๕,๗๐๗ บาท/เดือน
- คนจนสุด ๕๐ % เฉลี่ยมีรายได้ ๓,๖๓๐ บาท/เดือน

ตัวเลขดังกล่าวเป็นตัวเลขก่อนที่จะมีสถานการณ์โควิด คาดว่า ภายหลังจากสถานการณ์โควิดตัวเลขอาจเลวร้ายกว่าที่เป็นอยู่ เนื่องจาก

เศรษฐกิจฝืดเคือง กิจการต่าง ๆ ต้องปิดตัวลงมากมาย ผู้คนว่างงานมากขึ้น ประกอบกับสถานการณ์สงครามยูเครน-รัสเซียยิ่งซ้ำเติมให้สถานการณ์ทางเศรษฐกิจเลวร้ายลง ข้าวของสินค้าต่าง ๆ ราคาสูงขึ้น บัณฑิตเหล่านี้ย่อมส่งผลให้ผู้มีรายได้น้อยอยู่ในสถานการณ์ที่ย่ำแย่ลงไปอีก

๒.๒.๕ “พลังคนรุ่นใหม่” และ “พรรคการเมืองคนรุ่นใหม่” ในสังคมไทย ผลของปัจจัยหลากหลายที่เปลี่ยนแปลงไปโดยเฉพาะความเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยีและการติดต่อสื่อสาร รวมทั้งระบบข้อมูลที่เปลี่ยนแปลงไปดังกล่าวแล้วข้างต้นย่อมมีส่วนบ่มเพาะให้เกิดพลังคนรุ่นใหม่ในสังคมไทย การลุกขึ้นมาเรียกร้องให้มีการปฏิรูปสถาบันกษัตริย์ ให้ยกเลิกมาตรา ๑๑๒ เป็นสิ่งที่ทำให้สังคมคนรุ่นเก่าเกิดอาการตกตะลึงไปพอสมควร ในช่วงหลายทศวรรษที่ผ่านมาข้อเรียกร้องเหล่านี้ไม่เคยปรากฏในการเคลื่อนไหวของมวลชนเลยไม่ว่ากลุ่มใด ๆ การเรียกร้องที่มุ่งเป้าไปที่สถาบันพระมหากษัตริย์ของกลุ่มคนรุ่นใหม่จึงเป็นเสมือน “หัวใจ” สำคัญของการเรียกร้องเพื่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในสังคมไทย การออกมาเคลื่อนไหวขับเคลื่อนอย่างไม่ลดละแม้ในสถานการณ์แพร่ระบาดของโควิดก็ไม่อาจต้านทานการเคลื่อนไหวของพลังคนรุ่นใหม่ได้ นี่จึงเป็นปรากฏการณ์ทางการเมืองที่สร้างความตระหนักให้กับชนชั้นนำของไทยไม่น้อย ประกอบกับการขับเคลื่อนของพลังคนรุ่นใหม่ที่ดำเนินการนอกสภา ในขณะที่พรรคการเมืองคนรุ่นใหม่เน้นดำเนินการขับเคลื่อนในสภาอย่างสอดคล้องประสานกันเป็นหนึ่งเดียว และประเมินกันว่าหากระบบการเลือกตั้งของไทยยังใช้ระบบการเลือกตั้งแบบสัดส่วนผสม พลังคนรุ่นใหม่ก็จะสะท้อนผ่านการมีตัวแทนคนรุ่นใหม่ในสภาผู้แทนราษฎรก็จะมีจำนวนมากขึ้น และวันหนึ่งหากพรรคการเมืองคนรุ่นใหม่มีโอกาสในการจัดตั้งรัฐบาล แนวทางที่เคยเรียกร้องไว้ทั้งหลายจะนำไปสู่การดำเนินการภายใต้การมีอำนาจรัฐอยู่ในมือ

และนี่คือทิศทางของพลังคนรุ่นใหม่ทั้งในสภาและนอกสภา ซึ่งสร้างความหวังกังวลต่อชนชั้นนำเดิมอย่างไม่อาจหลีกเลี่ยงได้

กล่าวโดยสรุป ภูมิทัศน์การเมืองโลกในปัจจุบันอยู่ระหว่างกระบวนการในการต่อสู้เพื่อพัฒนาไปสู่การที่ระบบการเมืองของโลกแบ่งออกเป็นหลายขั้วอำนาจ ขั้วฝ่ายเสรีประชาธิปไตยที่มีสหรัฐอเมริกาเป็นหัวขบวนเป็นฝ่ายที่ยืดกุมการนำมาเป็นเวลายาวนาน ในขณะที่กลุ่มอำนาจใหม่มีจีนและรัสเซียเป็นหัวขบวนพยายามสร้างขั้วอำนาจใหม่และกำลังสร้างกลไกในการจัดระเบียบโลกใหม่ กลุ่มหลังนี้เริ่มมีบทบาทมากขึ้นเป็นลำดับไม่ว่าจะในมิติทางเศรษฐกิจ การเมืองและการทหาร ในขณะที่กลุ่มเก่าที่มีสหรัฐอเมริกาเป็นผู้นำนั้นเริ่มมีปัญหามากขึ้นเป็นลำดับไม่ว่าจะเป็นปัญหาทางเศรษฐกิจ ความขัดแย้งภายในชาติโดยเฉพาะประเด็นเรื่องสีผิว ปัญหาความมั่นคงปลอดภัยในชีวิต ปัญหาความยากจนของผู้คน และปัญหาการควบคุมอาวุธปืน โอกาสที่โลกจะพัฒนาเป็น ๒ ขั้วอำนาจจึงเป็นสิ่งที่คาดหมายได้ในอนาคตอันใกล้

ในขณะที่ภูมิทัศน์การเมืองของไทยในปัจจุบันนั้น การที่เกิดเทคโนโลยีใหม่ Digitalization จึงเสมือนการเปิดเสรีครั้งที่ ๒ ในสังคมไทยซึ่งนำมาสู่มิติการเปลี่ยนแปลงอย่างใหญ่หลวงในด้านต่าง ๆ แต่ในขณะเดียวกันสังคมไทยยังคงสาละวนอยู่กับโครงสร้างและสถาบันการเมืองที่ยังไม่ลงตัว รัฐธรรมนูญยังไม่สามารถสร้างให้สถาบันการเมืองเป็นสถาบันการเมืองที่มีความเข้มแข็งในการบริหารเพื่อผลประโยชน์ของประชาชนได้ ความขัดแย้งในเรื่องทางรัฐธรรมนูญยังเป็นประเด็นปัญหาพื้นฐานของระบบการเมืองไทย ในขณะที่กลไกการบริหารราชการยังเป็นระบบที่รวมศูนย์อำนาจที่ส่วนกลางไม่สามารถตอบสนองความต้องการของประชาชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ ปัญหาความเหลื่อมล้ำยิ่งขึ้นในสังคมไทยยิ่งทวีความ

รุนแรงมากขึ้นโดยเฉพาะในสถานการณ์โควิดและสถานการณ์ความขัดแย้งระหว่างรัสเซียกับยูเครนยิ่งทำให้มีคนจนมากขึ้น และประการสุดท้าย การเกิดขึ้นของ “พลังคนรุ่นใหม่” และ “พรรคการเมืองคนรุ่นใหม่” เป็นปรากฏการณ์ที่เพิ่งเคยเกิดขึ้นในสังคมไทยและเป็นปัจจัยสำคัญที่จะทำให้ ภูมิทัศน์การเมืองของไทยไม่เหมือนเดิม

บทที่ ๒

การเมืองไทยหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองและกระบวนการของภาคประชาชน

ในบทนี้จะกล่าวถึง ๒ หัวข้อ คือ ๒.๑ การเมืองไทยภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง และ ๒.๒ กระบวนการของภาคประชาชน โดยมีรายละเอียด ดังนี้

๒.๑ การเมืองไทยภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ในการแบ่งพัฒนาการทางการเมืองของไทยอาจแบ่งได้หลายลักษณะในที่นี้ขอแบ่งโดยพิจารณาจากชนชั้นนำในแต่ละช่วง ซึ่งอาจแบ่งออกได้ ๔ ช่วง ดังนี้^๑ ๒.๑.๑ ช่วงเริ่มต้นประชาธิปไตยและความขัดแย้งของชนชั้นนำ – คณะราษฎรฝ่ายพลเรือนและฝ่ายทหาร (พ.ศ. ๒๔๗๕ – พ.ศ. ๒๕๐๐) ๒.๑.๒ ช่วงอำนาจของชนชั้นนำฝ่ายทหาร (พ.ศ. ๒๕๐๐ – พ.ศ. ๒๕๑๖) ๒.๑.๓ ช่วงของประชาธิปไตยครึ่งใบ (พ.ศ. ๒๕๑๗ – พ.ศ.๒๕๓๙) และ ๒.๑.๔ ช่วงปฏิรูปการเมือง (พ.ศ. ๒๕๔๐ – ปัจจุบัน)

๒.๑.๑ ช่วงเริ่มต้นประชาธิปไตยและความขัดแย้งของชนชั้นนำ (พ.ศ. ๒๔๗๕ – พ.ศ. ๒๕๐๐) หลังจากการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. ๒๔๗๕ ชนชั้นนำของสังคมไทยคือ คณะราษฎร ซึ่งต่อมาเกิดความขัดแย้ง

^๑ บรรเจิด สิงคะนติ, แนวคิดรัฐธรรมนูญนิยม (Constitutionalism) กับการจัดโครงสร้างสถาบันการเมือง, สำนักพิมพ์วิญญูชน, กรุงเทพฯ ๒๕๖๓, น. ๑๔๗

ระหว่างกลุ่มอนุรักษ์นิยมกับกลุ่มคณะราษฎรโดยเฉพาะกรณีของกบฏบวรเดชในเดือนตุลาคม ๒๔๗๖ ซึ่งนำมาสู่ความขัดแย้งอย่างรุนแรงของชนชั้นนำสองฝ่าย หลังจากความขัดแย้งระหว่างกลุ่มอนุรักษ์นิยมกับกลุ่มคณะราษฎรคลี่คลายลง ในเวลาต่อมาเกิดความขัดแย้งระหว่างชนชั้นนำในคณะราษฎร โดยแบ่งออกเป็นคณะราษฎรฝ่ายพลเรือนและคณะราษฎรฝ่ายทหาร ประกอบกับความพยายามในการวางรากฐานของระบอบการปกครองใหม่ ตามรัฐธรรมนูญ ๒๔๗๕ ได้อาศัยระบบรัฐสภาโดยกำหนดให้มีสภาเดียวแต่มีสมาชิก ๒ ประเภท ความเป็นประชาธิปไตยมีความชัดเจนขึ้นภายใต้รัฐธรรมนูญ ๒๔๘๙ แต่สภาผู้แทนราษฎรได้พิสูจน์ให้เห็นว่าไม่อาจทำงานได้ตามความคาดหวัง เกิดความเสื่อมโทรมในวงการบริหาร จึงทำให้คณะทหารอ้างเหตุในการรัฐประหาร ระบอบการปกครองในช่วงแรกได้กระทบกระเทือนต่อโครงสร้างทางสังคมของไทย ๒ ประการ คือ^๒

(๑) ความเสื่อมโทรมของสถาบันข้าราชการ สถาบันข้าราชการในสมัยก่อนสิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่สอง (พ.ศ. ๒๔๘๘) ได้เคยเป็นตัวจักรกลของนักการเมืองในการบริหารประเทศโดยไม่ทำให้ประชาชนเสื่อมความนิยมแต่อย่างใด แต่หลังสงครามโลกครั้งที่สองสิ้นสุดลง ภาวะเศรษฐกิจทำให้สถาบันข้าราชการเสื่อมลงอย่างมาก ระบบข้าราชการไม่อาจควบคุมการปฏิบัติงานของข้าราชการหรือแม้แต่จะให้ความคุ้มครองแก่ข้าราชการประจำได้เพียงพอ เมื่อสถาบันการเมืองระดับสูงไม่ทำหน้าที่ตามที่คาดหมายข้าราชการประจำซึ่งเป็น “เครื่องมือ” ในการบริหารก็เสื่อมลงด้วย

^๒ อมร จันทรมบูรณ, การบัญญัติรัฐธรรมนูญเพื่อความมั่นคงแห่งชาติ, เอกสารวิจัยส่วนบุคคล นักศึกษาวิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร รุ่นที่ ๑๔ ประจำปีการศึกษา ๒๕๑๔ - ๒๕๑๕, น. ๒๕

(๒) ความเด่นชัดของสถาบันกษัตริย์ ในปลายช่วงระยะเวลาที่หนึ่ง สถาบันกษัตริย์ปรากฏเด่นชัดยิ่งขึ้น ในระยะเริ่มต้น พลังทางสังคมของสถาบันกษัตริย์ยังไม่ปรากฏชัด ทั้งนี้เพราะในขณะนั้นสถาบันกษัตริย์เป็นแต่เพียงโครงร่าง (form) ที่ปราศจากตัวบุคคล (personified) เพราะองค์พระมหากษัตริย์ทรงพระเยาว์ สถาบันกษัตริย์ของไทยมีพลังทางสังคม (social power) อยู่อย่างสมบูรณ์ เพราะสถาบันกษัตริย์ของไทยผูกพันอยู่กับประวัติศาสตร์ของชาติ และปรากฏแต่คุณงามความดี

ดังนั้น ตลอดระยะเวลา ๒๕ ปีของช่วงระยะเวลาช่วงแรก คณะบุคคลที่มีอำนาจในการบริหารไม่สามารถบริหารประเทศให้ลุล่วงสมความมุ่งหมายของประชาชนและระบอบการปกครอง ดังนั้น สถาบันกษัตริย์จึงมีความโดดเด่นชัดขึ้น และยิ่งชัดมากขึ้นในช่วงหลังจากนี้ไป

ในช่วง ๒๕ ปีแรกมีการปฏิวัติ รัฐประหารเกิดขึ้น ๑๓ ครั้ง (๑) รัฐประหาร ๒๐ มิถุนายน ๒๔๗๖ (๒) กบฏบวรเดช ๑๐ ตุลาคม ๒๔๗๖ (๓) กบฏนายสิบ ๓ สิงหาคม ๒๔๗๘ (๔) กบฏพระยาทรงสุรเดช ๒๙ มกราคม ๒๔๘๑ (๕) รัฐประหาร ๘ พฤศจิกายน ๒๔๙๐ (๖) รัฐประหาร ๖ เมษายน ๒๔๙๑ (๗) กบฏเสนานิการ ๑ ตุลาคม ๒๔๙๑ (๘) กบฏแบ่งแยกดินแดน พฤศจิกายน ๒๔๙๑ (๙) กบฏวังหลวง ๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๔๙๒ (๑๐) กบฏแมนฮัตตัน ๒๙ มิถุนายน ๒๔๙๔ (๑๑) รัฐประหาร ๒๙ พฤศจิกายน ๒๔๙๔ (๑๒) กบฏสันติภาพ ๑๐ พฤศจิกายน ๒๔๙๗ และ (๑๓) รัฐประหาร ๑๖ กันยายน ๒๕๐๐

๒.๑.๒ ช่วงอำนาจของชนชั้นนำฝ่ายทหาร (พ.ศ. ๒๕๐๐ – พ.ศ. ๒๕๑๖) หลังจากจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ยึดอำนาจการปกครองจากจอมพล ป. พิบูลสงครามเมื่อวันที่ ๑๖ กันยายน พ.ศ. ๒๕๐๐ ถือว่าเป็นการสิ้นสุดยุคของการปกครองโดยคณะราษฎร การปกครองในช่วงหลังจากนี้จึงถือว่า

เป็นช่วงของการปกครองโดยชนชั้นทหารซึ่งมีทหารที่มีบทบาทในการปกครองในช่วงนี้คือ จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์, จอมพลถนอม กิตติขจร และ จอมพลประภาส จารุเสถียร

ช่วงการปกครองของชนชั้นนำทหาร การใช้อำนาจในการบริหาร ในช่วงนี้อาจแยกออกเป็น ๒ ระยะ^๓ ระยะแรกเป็นการใช้อำนาจโดยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ โดยปราศจากการควบคุมหรือมีการควบคุมน้อยที่สุด และระยะที่สอง เมื่อมีการใช้รัฐธรรมนูญ ๒๕๑๑

ระยะแรกเป็นการใช้อำนาจโดยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ โดยปราศจากการควบคุมหรือมีการควบคุมน้อยที่สุด การบริหารของจอมพลสฤษดิ์ มีทั้งส่วนที่เป็นข้อดีและส่วนที่เป็นข้อเสีย ในส่วนที่เป็นข้อดี เช่น การริเริ่มให้มีการพัฒนาเศรษฐกิจโดยมีแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๐๓ มีแผนการศึกษาแห่งชาติ และสิ่งสำคัญที่สุดคือ การปรับปรุงราชการในสำนักนายกรัฐมนตรีโดยได้รวบรวมกรมและสำนักงานต่าง ๆ เข้าไว้เป็นจำนวนมาก มีการแต่งตั้งนักวิชาการเข้ามาเป็นที่ปรึกษาในตำแหน่งการเมือง และตั้งหน่วยงานขึ้นควบคุมการเงินและควบคุมการบริหารโดยมีหัวหน้างานเป็นตำแหน่งการเมืองตามแบบสหรัฐอเมริกา ส่วนข้อเสียนั้นไม่อาจประมาณได้ เมื่อ “การเมือง” เข้าสู่ระบบข้าราชการประจำ ข้าราชการไม่มีหลักประกันในการปฏิบัติงานนอกจากหาทางใกล้ชิดนักการเมือง การใช้อำนาจของจอมพลสฤษดิ์ ทำให้สถาบันข้าราชการประจำที่เป็นสถาบันที่เคยทัดทานอำนาจในทางการเมืองในอดีตไม่อาจทัดทานในทางการเมืองได้อีกต่อไป

ระยะที่สอง เมื่อมีการใช้รัฐธรรมนูญ ๒๕๑๑ โครงสร้างของสังคมไทยเปลี่ยนแปลงไป สถาบันข้าราชการประจำหมดสภาพ สถาบัน

^๓ เฟิงอ้าง, น. ๓๓

ข้าราชการประจำเป็นสถาบันรากฐานของระบอบการปกครองของประเทศ ประเทศไทยไม่มีสหภาพแรงงาน ไม่มีสมาคมของผู้ประกอบอาชีพ (ส่วนมากเป็นสมาคมผูกขาดการค้า) ไม่มีกลุ่มเกษตรกรที่เป็นปีกแผ่น ที่เป็นพลังทางการเมืองสนับสนุนระบอบการปกครอง ส่วนสถาบันกษัตริย์เป็นสถาบันที่มีพลังทางสังคมมาก แต่สถาบันกษัตริย์ไม่สามารถมีบทบาทโดยตรง รัฐธรรมนูญ ๒๕๑๑ ไม่ได้สร้างสถาบันอันใดขึ้นเพื่อรับสถานการณ์ แนวการบริหารประเทศยังคงเป็นไปตามแนวเดิม ประสบการณ์ตลอดเวลา ๓๘ ปี ดูจะยังไม่พอที่ทำให้เราวางรัฐธรรมนูญโดยพิจารณาถึงปัญหาทางรัฐศาสตร์ให้มากขึ้น

ในช่วงระยะเวลาดังกล่าวกินเวลาประมาณ ๑๖ ปีมีการปฏิวัติรัฐประหาร ๓ ครั้ง คือ (๑) รัฐประหาร ๒๐ ตุลาคม ๒๕๐๑ (๒) รัฐประหาร ๑๗ พฤศจิกายน ๒๕๑๔ (เป็นการปฏิวัติตนเองของจอมพลถนอมกิตติขจร) และ (๓) เหตุการณ์ ๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๖

๒.๑.๓ ช่วงของประชาธิปไตยครึ่งใบ (พ.ศ. ๒๕๑๗ – พ.ศ. ๒๕๓๙) ภายใต้การปกครองของรัฐบาลจอมพลถนอม กิตติขจร ได้เกิดการเดินขบวนของนักเรียน นิสิต นักศึกษาและประชาชน เมื่อวันที่ ๑๓ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๑๖ และนำมาสู่ความสูญเสียของประชาชนจนเป็นเหตุให้จอมพลถนอม กิตติขจร ได้กราบถวายบังคมลาออกจากตำแหน่ง เมื่อวันที่ ๑๔ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๑๖ และพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๙ ทรงพระราชดำริว่า นายสัญญา ธรรมศักดิ์ เป็นผู้ที่สมควรไว้วางพระราชหฤทัยให้ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี และต่อมาได้มีการแต่งตั้งสมาชิกสมัชชาแห่งชาติ หลังจากนั้นคณะรัฐมนตรีได้เสนอร่างรัฐธรรมนูญต่อสภานิติบัญญัติแห่งชาติพิจารณาและประกาศใช้เมื่อวันที่ ๗ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๑๖ ตามรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ทำให้พรรคการเมืองเริ่มเข้ามามีบทบาททาง

การเมืองมากขึ้น ช่วงนี้จึงเป็นที่ฝ่ายข้าราชการประจำกับฝ่ายพรรคการเมืองเข้ามามีบทบาทในการบริหารประเทศ จึงเรียกช่วงนี้ว่า “ช่วงประชาธิปไตยครึ่งใบ”

ในช่วงนี้ (๑๘ ปี) มีการเหตุการณ์ปฏิวัติรัฐประหาร ๖ ครั้ง คือ (๑) การปฏิรูปการปกครองแผ่นดิน ๖ ตุลาคม ๒๕๑๙ (๒) กบฏ ๒๖ มีนาคม ๒๕๒๐ (๓) รัฐประหาร ๒๐ ตุลาคม ๒๕๒๐ (๔) กบฏ ๑ เมษายน ๒๕๒๔ (๕) กบฏ ๙ กันยายน ๒๕๒๘ และ (๖) รัฐประหาร ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๓๔

๒.๑.๔ ช่วงปฏิรูปการเมือง (พ.ศ. ๒๕๔๐ – ปัจจุบัน) การรัฐประหารโดยคณะรักษาความสงบแห่งชาติ (รสช.) เมื่อวันที่ ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๓๔ นำมาสู่การร่างรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ คือ รัฐธรรมนูญ ๒๕๓๔ เมื่อประกาศใช้รัฐธรรมนูญ ๒๕๓๔ แล้วได้กำหนดให้มีการเลือกตั้งทั่วไปเมื่อวันที่ ๒๒ มีนาคม ๒๕๓๕ ภายหลังจากการเลือกตั้งมีการโปรดเกล้าฯ แต่งตั้ง พล.อ. สุจินดา คราประยูร เป็นนายกรัฐมนตรี ซึ่งก่อให้เกิดความไม่พอใจของประชาชนและนำมาสู่การชุมนุมใหญ่เรียกร้องให้นายกรัฐมนตรีลาออกจากตำแหน่งและให้แก้ไขรัฐธรรมนูญให้นายกรัฐมนตรีต้องเป็น ส.ส. การชุมนุมในครั้งนั้นทำให้เกิดเหตุการณ์จลาจลมีประชาชนบาดเจ็บล้มตายจำนวนมาก ในกรณีของเหตุการณ์พฤษภาทมิฬเมื่อวันที่ ๑๗ – ๒๐ พฤษภาคม ๒๕๓๕ หลังจากนั้น พล.อ.สุจินดา คราประยูร จึงลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรี และต่อมามีการแก้ไขรัฐธรรมนูญ พ.ศ. ๒๕๓๔ ครั้งที่ ๔ เมื่อวันที่ ๑๒ กันยายน ๒๕๓๕ โดยกำหนดให้ผู้ที่จะมาดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีต้องเป็น ส.ส. เท่านั้น ต่อมาภายหลังได้มีการแก้ไขรัฐธรรมนูญ พ.ศ. ๒๕๓๔ อีกเป็นครั้งที่ ๕ เมื่อวันที่ ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๓๘ โดยมีการแก้ไขรวม ๑๘๘ มาตรา แต่ก็ยังไม่เป็นที่พอใจของฝ่ายที่เรียกร้องให้จัดทำรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ ในสถานการณ์ที่มีข้อเรียกร้องดังกล่าว

ร.ต.ฉลาด วรฉัตร จึงได้อุดอาหารประท้วงเพื่อเรียกร้องให้มีการปฏิรูปการเมือง เพื่อลดแรงกดดันทางการเมืองนายมารุต บุณนาค ประธานรัฐสภาจึงได้แต่งตั้ง “คณะกรรมการพัฒนาประชาธิปไตย” (คพป.) โดยมี น.พ.ประเวศ วะสี เป็นประธานเพื่อทำหน้าที่ศึกษา ค้นคว้า และเสนอแนะในการพัฒนาหรือปฏิรูปการเมืองการปกครองประเทศในระยะเฉพาะหน้าและระยะยาวให้สอดคล้องกับระบบการปกครองแบบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข คณะกรรมการพัฒนาประชาธิปไตย ได้ดำเนินการแล้วเสร็จและส่งมอบข้อเสนอแนะต่อประธานรัฐสภาเมื่อวันที่ ๒๘ เมษายน ๒๕๓๘ โดยมีข้อเสนอสรุปได้ ๒ ประการ คือ ประการแรก ควรมืองค์กรที่ทำหน้าที่พัฒนาการเมืองอย่างต่อเนื่อง ประการที่สอง ควรมีการปฏิรูปการเมืองโดยการแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๕) พุทธศักราช ๒๕๓๘ มาตรา ๒๑๑ ให้มีการแต่งตั้งคณะกรรมการพิเศษเพื่อยกร่างรัฐธรรมนูญแห่งชาติ^๔ ภายหลังการเลือกตั้งทั่วไปเมื่อ พ.ศ. ๒๕๓๘ รัฐบาลซึ่งมีนายบรรหาร ศิลปอาชา นายกรัฐมนตรี สนับสนุนให้มีการแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญตามแนวทางดังกล่าว และได้แต่งตั้ง “คณะกรรมการปฏิรูปการเมือง” (คปก.) ขึ้นเพื่อทำหน้าที่จัดทำแผนพัฒนาการเมือง รวมทั้งวิธีปฏิรูปการเมืองและพิจารณาแนวทางการดำเนินการแก้ไขรัฐธรรมนูญ ซึ่งต่อมาคณะรัฐมนตรีได้พิจารณาข้อเสนอของ คปก. แล้วมีมติให้มีการแก้ไขเพิ่มเติมทั้งฉบับ และได้นำเสนอต่อรัฐสภา โดยรัฐสภาได้มีมติเห็นชอบให้มีการแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๓๔ มาตรา ๒๑๑ โดยกำหนดให้มี “สภาร่างรัฐธรรมนูญ” (สสร.) ประกอบด้วยสมาชิกซึ่งรัฐสภา

^๔ มন্ত্রী รูปสุวรรณ และคณะ, เจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญ, สำนักพิมพ์วิญญูชน, กรุงเทพฯ ๒๕๔๒, น. ๒๔

เลือกตั้งจำนวน ๙๙ คนเพื่อทำหน้าที่จัดทำรัฐธรรมนูญฉบับใหม่เสนอต่อรัฐสภา เพื่อปรับปรุงโครงสร้างทางการเมืองขึ้นใหม่ให้มีเสถียรภาพและประสิทธิภาพยิ่งขึ้น^๕ เมื่อมีการตั้ง สสร. แล้ว ต่อมามีการตั้ง “คณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญ” โดยมีนายอานันท์ ปันยารชุน เป็นประธาน หลังจากนั้นจึงได้มีการเสนอร่างรัฐธรรมนูญต่อรัฐสภาเพื่อพิจารณาให้ความเห็นชอบ โดยที่ประชุมร่วมกันของรัฐสภาได้ลงมติให้ความเห็นชอบร่างรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช... ในคราวประชุมร่วมกันของรัฐสภา เมื่อวันที่ ๒๗ กันยายน ๒๕๔๐ และประธานรัฐสภาได้นำร่างรัฐธรรมนูญขึ้นทูลเกล้าทูลกระหม่อมเพื่อทรงลงพระปรมาภิไธยให้ประกาศใช้เป็นรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรต่อไป โดยมีผลใช้บังคับเมื่อวันที่ ๑๑ ตุลาคม ๒๕๔๐ อันเป็นการเริ่มต้นระบบการเมืองใหม่ภายใต้การปฏิรูปการเมืองภายใต้รัฐธรรมนูญ พ.ศ. ๒๕๔๐

ในช่วงของการปฏิรูปการเมืองจะได้กล่าวสภาพการณ์ทางการเมืองดังนี้ (๑) ระบบการเมืองภายใต้รัฐธรรมนูญ ๒๕๔๐ (๒) ระบบการเมืองภายใต้รัฐธรรมนูญ ๒๕๕๐ และ (๓) ช่วงเปลี่ยนผ่านไปสู่รัฐธรรมนูญ พ.ศ. ๒๕๖๐

(๑) ระบบการเมืองภายใต้รัฐธรรมนูญ ๒๕๔๐ ในช่วงของการบังคับใช้รัฐธรรมนูญ พ.ศ. ๒๕๔๐ มีการเลือกตั้งทั่วไป ๒ ครั้ง ทำให้พรรคไทยรักไทยซึ่งเป็นพรรคการเมืองใหม่กลายเป็นพรรคการเมืองขนาดใหญ่ที่มี ส.ส. ในสภาผู้แทนราษฎร การเลือกตั้งครั้งแรกเมื่อวันที่ ๖ มกราคม ๒๕๔๔ พรรคไทยรักไทยชนะการเลือกตั้งและจัดตั้งรัฐบาล และมีการยุบรวมเอาพรรคการเมืองที่มีขนาดเล็กกว่า อาทิ พรรคความหวังใหม่ พรรคเสรีธรรมเข้าร่วมด้วยทำให้พรรคไทยรักไทยมีเสียงในสภาผู้แทนราษฎร ๒๙๔ เสียง และต่อมากการเลือกตั้งทั่วไปครั้งที่ ๒ เมื่อวันที่ ๖ กุมภาพันธ์

^๕ เฟิงอั้ง, น. ๒๕

๒๕๔๘ นั้น ปรากฏว่าพรรคไทยรักไทยได้ ส.ส. ถึง ๓๗๗ คน การจัดตั้งรัฐบาลในครั้งนี้เป็นการจัดตั้งรัฐบาลโดยพรรคการเมืองพรรคเดียว ภายใต้การนำของ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร กลับมาเป็นนายกรัฐมนตรีในวาระที่สอง ปัญหาการดำเนินนโยบายของรัฐบาลมีปัญหาเกี่ยวกับการทุจริตเชิงนโยบายจำนวนมาก ในขณะที่ฝ่ายค้านเองก็มีเสียงไม่เพียงพอที่จะเปิดอภิปรายไม่ไว้วางใจนายกรัฐมนตรี ในระหว่างนั้นกลุ่มพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตยได้นัดชุมนุมกันเพื่อต่อต้านนายกรัฐมนตรีในวันที่ ๒๐ กันยายน ๒๕๔๙ แต่ก่อนวันนัดชุมนุม คณะทหารนำโดย พล.อ. สนธิ บุญยรัตกลิน ผู้บัญชาการทหารบกได้เข้ายึดอำนาจเมื่อวันที่ ๑๙ กันยายน ๒๕๔๙ โดย “คณะปฏิรูปการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข” ทำให้รัฐธรรมนูญ พ.ศ. ๒๕๔๐ อันได้ชื่อว่าเป็นรัฐธรรมนูญฉบับประชาชน เป็นรัฐธรรมนูญที่มีความเป็นประชาธิปไตยมากที่สุดเป็นอันสิ้นสุดลง

(๒) ระบบการเมืองภายใต้รัฐธรรมนูญ ๒๕๕๐ ภายหลังจากที่รัฐธรรมนูญ พ.ศ. ๒๕๕๐ ใช้บังคับแล้ว สภาพความขัดแย้งทางการเมืองยังคงดำรงอยู่เหมือนก่อนช่วง พ.ศ. ๒๕๕๐ นอกจากนี้ยังมีแนวโน้มความรุนแรงมากขึ้นตามลำดับ โดยมีการชุมนุมใหญ่ทางการเมือง ๓ ครั้งคือ ครั้งที่ ๑ โดย “กลุ่มพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย” (พธม.) ครั้งที่ ๒ โดย “กลุ่มแนวร่วมประชาธิปไตยต่อต้านเผด็จการแห่งชาติ” (นปช.) และครั้งที่ ๓ โดย “คณะกรรมการประชาชนเพื่อการเปลี่ยนแปลงปฏิรูปประเทศไทยให้เป็นประชาธิปไตยที่สมบูรณ์อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข” (กปปส.) โดยมีลำดับเหตุการณ์ดังนี้

ครั้งที่ ๑ โดย “กลุ่มพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย” (พธม.) เมื่อรัฐบาล พล.อ. สุรยุทธ์ จุลานนท์ นายกรัฐมนตรีบริหาร

ประเทศได้ ๑ ปีเศษ ได้จัดให้มีการเลือกตั้งทั่วไปเมื่อวันที่ ๒๓ ธันวาคม ๒๕๕๐ ตามรัฐธรรมนูญ พ.ศ. ๒๕๕๐ สมาชิกพรรคไทยรักไทยซึ่งถูกศาลรัฐธรรมนูญตัดสินยุบพรรคเมื่อวันที่ ๓๐ พฤษภาคม ๒๕๕๐ ได้จัดตั้งพรรคพลังประชาชนขึ้นและได้รับการเลือกตั้งด้วยจำนวน ส.ส. ๒๓๒ คน วันที่ ๒๙ มกราคม ๒๕๕๑ พรรคพลังประชาชนร่วมกับพรรคการเมืองอื่น ๆ จึงจัดตั้งรัฐบาลโดยมีนายสมัคร สุนทรเวช หัวหน้าพรรคพลังประชาชน เป็นนายกรัฐมนตรี และพรรคประชาธิปัตย์ซึ่งมีจำนวน ส.ส. ๑๖๔ คน เป็นฝ่ายค้าน รัฐบาลที่มีพรรคพลังประชาชนเป็นแกนนำถูกต่อต้านจาก “กลุ่มพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย” (พทม.) เริ่มเคลื่อนไหวอีกครั้งตั้งแต่วันที่ ๒๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๑ เพื่อต่อต้านรัฐบาลภายใต้การนำของพรรคพลังประชาชน พทม. ชุมนุมต่อเนื่องมาจนมีการชุมนุมยึดทำเนียบรัฐบาล ปิดกั้นสนามบินดอนเมืองและสนามบินสุวรรณภูมิ ต่อมาศาลรัฐธรรมนูญมีคำวินิจฉัยในวันที่ ๙ กันยายน ๒๕๕๑ ให้นายสมัคร สุนทรเวช พ้นจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ส่งผลให้นายสมชาย วงศ์สวัสดิ์ เป็นนายกรัฐมนตรีต่อจากนายสมัคร สุนทรเวช หลังจากนั้น พทม. ยังคงชุมนุมขัดขวางรัฐบาลภายใต้การนำของนายสมชาย วงศ์สวัสดิ์ต่อไป ต่อมาเมื่อวันที่ ๒ ธันวาคม ๒๕๕๑ศาลรัฐธรรมนูญวินิจฉัยคดีการทุจริตการเลือกตั้งและมีคำวินิจฉัยให้ยุบพรรคการเมือง ๓ พรรค คือ พรรคพลังประชาชน พรรคชาติไทย และพรรคมหาชนประชาธิปไตย ซึ่งส่งผลให้นายสมชาย วงศ์สวัสดิ์ ต้องพ้นจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรี พทม. จึงประกาศยุติการชุมนุมในวันที่ ๓ ธันวาคม ๒๕๕๑^๖

^๖ คณะกรรมการอิสระตรวจสอบและค้นหาความจริงเพื่อความปรองดองแห่งชาติ (คอป.), รายงานการตรวจสอบและค้นหาความจริงเกี่ยวกับเหตุการณ์ความรุนแรง (เมษายน - พฤษภาคม ๒๕๕๓), กันยายน ๒๕๕๕, น. ๒๒

ครั้งที่ ๒ โดย “กลุ่มแนวร่วมประชาธิปไตยต่อต้านเผด็จการแห่งชาติ” (นปช.) เมื่อรัฐบาลภายใต้ นายสมชาย วงศ์สวัสดิ์ สิ้นสุดลงแล้ว ได้เกิดการเปลี่ยนชั่วคราวทางการเมืองมาสนับสนุนให้นายอภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ หัวหน้าพรรคประชาธิปัตย์เป็นนายกรัฐมนตรี หลังจากนั้น นปช. เริ่มเคลื่อนไหวคัดค้านรัฐบาลใหม่ โดย นปช. ได้ปิดล้อมรัฐสภาเพื่อขัดขวางการแถลงนโยบายต่อรัฐสภาของนายอภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ นายกรัฐมนตรี จนในวันที่ ๓๐ ธันวาคม ๒๕๕๑ ได้มีการเปลี่ยนสถานที่แถลงนโยบายไปยังกระทรวงการต่างประเทศ การชุมนุมของ นปช. เริ่มมีความรุนแรงขึ้นในปี ๒๕๕๒ โดยเฉพาะในเดือนเมษายน ๒๕๕๒ และสืบเนื่องมาถึงเหตุการณ์ทางการเมืองที่สำคัญและเหตุการณ์ความรุนแรงระหว่างเดือนมกราคม - มีนาคม ๒๕๕๓ เหตุการณ์ได้กระจายตัวไปยังภูมิภาคโดยเฉพาะในภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยเฉพาะการเผาสถานที่ราชการในจังหวัดต่าง ๆ จากการตรวจสอบและค้นหาความจริงในเหตุการณ์ระหว่างเดือนเมษายน - พฤษภาคม ๒๕๕๓ โดยคณะกรรมการอิสระตรวจสอบและค้นหาความจริงเพื่อความปรองดองแห่งชาติ (คอป.) พบว่ามีผู้เสียชีวิตจำนวน ๙๒ คน และมีผู้บาดเจ็บไม่ต่ำกว่า ๑,๕๐๐ คน^๗

ครั้งที่ ๓ โดย “คณะกรรมการประชาชนเพื่อการเปลี่ยนแปลงปฏิรูปประเทศไทยให้เป็นประชาธิปไตยที่สมบูรณ์แบบอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข” (กปปส.) วิกฤตการณ์การเมืองไทย พ.ศ. ๒๕๕๖ - ๒๕๕๗ เป็นวิกฤตการณ์การเมืองที่เกิดขึ้นจากการประท้วงต่อต้านรัฐบาลตั้งแต่วันที่เดือนสิงหาคม พ.ศ. ๒๕๕๖ ถึง พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๕๗ สืบเนื่องมาจากการที่รัฐบาลพรรคเพื่อไทยได้เสนอร่างพระราชบัญญัตินิรโทษกรรมฯ การชุมนุมของกลุ่ม กปปส. ดำเนินไปอย่างต่อเนื่องจนถึงวันที่ ๙ ธันวาคม ๒๕๕๖

^๗ เพิ่งอ้าง, น. ๕๓

นายกรัฐมนตรียุบสภาผู้แทนราษฎร และกำหนดให้มีการเลือกตั้งทั่วไปในวันที่ ๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๗ แต่กลุ่ม กกปส. เรียกร้องให้มีการปฏิรูปก่อนการเลือกตั้ง แต่การเลือกตั้งยังคงดำเนินต่อไปโดยการชดเชววงการเลือกตั้งในหลายเขตเลือกตั้ง ต่อมาวันที่ ๒๑ มีนาคม ๒๕๕๗ ศาลรัฐธรรมนูญวินิจฉัยว่า การเลือกตั้งในวันที่ ๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๗ ไม่ชอบด้วยรัฐธรรมนูญในวันที่ ๗ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๕๗ ศาลรัฐธรรมนูญมีคำวินิจฉัยว่า นายกรัฐมนตรี รองนายกรัฐมนตรี และรัฐมนตรีอีก ๙ คนในขณะนั้นพ้นจากตำแหน่ง ในวันที่ ๒๐ พฤษภาคม ๒๕๕๗ พลเอก ประยุทธ์ จันทร์โอชา ประกาศใช้กฎอัยการศึกทั่วราชอาณาจักร ในระหว่างนั้นมีความพยายามในการเจรจาเพื่อหาทางออกทางการเมืองโดยฝ่ายทหารเป็นผู้จัดให้มีการประชุมฝ่ายต่าง ๆ กล่าวคือ ฝ่ายรัฐบาล, ฝ่าย กกปส, ฝ่าย นปช. ฯลฯ ต่อมาในวันที่ ๒๒ พฤษภาคม ๒๕๕๗ มีการนัดหมายเพื่อหาข้อยุติทางการเมืองโดยสันติ การประชุมหารือดังกล่าวไม่สามารถหาข้อยุติทางการเมืองได้ กองทัพจึงเข้ายึดอำนาจการปกครองบ้านเมืองเป็นอันสิ้นสุดรัฐธรรมนูญ พ.ศ. ๒๕๕๐

(๓) ช่วงเปลี่ยนผ่านสู่รัฐธรรมนูญ พ.ศ. ๒๕๖๐ ภายหลังจากที่คณะ คสช. เข้ายึดอำนาจการปกครองประเทศและประกาศใช้รัฐธรรมนูญ ฉบับชั่วคราว พ.ศ. ๒๕๕๗ แล้ว พล.อ.ประยุทธ์ จันทร์โอชา ในฐานะหัวหน้า คสช. ได้เข้ามารับตำแหน่งนายกรัฐมนตรีเพื่อบริหารราชการแผ่นดิน การเมืองในช่วงนี้แม้ความขัดแย้งยังคงดำรงอยู่ แต่กลุ่มการเมืองฝ่ายต่าง ๆ เริ่มอ่อนล้ากับการชุมนุมทางการเมืองประกอบกับประชาชนเริ่มเบื่อหน่ายต่อภาวะความขัดแย้งทางการเมืองที่เกิดขึ้นตั้งแต่ปี ๒๕๔๙ เรื่อยมา นอกจากนี้คณะรัฐบาลทหารภายใต้ คสช. ยังใช้มาตรการคุมเข้มที่เกี่ยวกับการชุมนุมทางการเมือง การปกครองบ้านเมืองจึงดำเนินไปท่ามกลางความอึมครึม

ของความขัดแย้งที่รอการปะทุรอบใหม่ แต่ในขณะเดียวกันกระบวนการในการร่างรัฐธรรมนูญก็ดำเนินไปตามรัฐธรรมนูญ ฉบับชั่วคราว พ.ศ. ๒๕๕๗ โดยมีการแต่งตั้งคณะกรรมการยกร่างรัฐธรรมนูญ ซึ่งมีนายบวรศักดิ์ อุวรรณโณ เป็นประธานคณะกรรมการยกร่างรัฐธรรมนูญ ซึ่งเมื่อนายบวรศักดิ์ อุวรรณโณ เป็นประธานคณะกรรมการยกร่างรัฐธรรมนูญ เมื่อยกร่างรัฐธรรมนูญเสร็จแล้วจึงได้เสนอร่างรัฐธรรมนูญต่อสภาปฏิรูปแห่งชาติ (สปช.) เพื่อลงคะแนนเสียงในวันที่ ๖ กันยายน ๒๕๕๘ ปรากฏว่าเสียงส่วนใหญ่ของ สปช. ไม่รับร่างรัฐธรรมนูญดังกล่าว เป็นผลให้ทั้งสภาปฏิรูปแห่งชาติและคณะกรรมการยกร่างรัฐธรรมนูญต้องสิ้นสุดลง ซึ่งนำไปสู่การแต่งตั้งคณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญชุดใหม่โดยมีนายมีชัย ฤชุพันธุ์ เป็นประธานคณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญ เมื่อคณะกรรมการดังกล่าวได้ร่างรัฐธรรมนูญเสร็จแล้วจึงได้กำหนดวันออกเสียงประชามติร่างรัฐธรรมนูญในวันที่ ๗ สิงหาคม ๒๕๕๙ โดยมีผู้เห็นชอบรับร่างรัฐธรรมนูญ ๑๖,๘๒๐,๔๐๒ คะแนน ไม่เห็นชอบ ๑๐,๕๙๘,๐๓๗ คะแนน และมีการประกาศใช้เมื่อวันที่ ๖ เมษายน ๒๕๖๐

แม้จะมีรัฐธรรมนูญใหม่ฉบับปี ๒๕๖๐ ซึ่งถือว่าเป็นรัฐธรรมนูญฉบับรัฐธรรมนูญฉบับใหม่แล้วเป็นรัฐบาลที่ คสช. ยังมีบทบาทสำคัญก็มิได้ทำให้ความขัดแย้งทางการเมืองลดน้อยลงแต่อย่างใด โดยเฉพาะการเกิดกลุ่มของคนรุ่นใหม่ที่ต้องการจะแก้ไขปรับเปลี่ยนเกี่ยวกับสถาบันหลักของชาติ กลายเป็นประเด็นใหม่ของสังคมที่ไม่เคยปรากฏขึ้นมาก่อน ความขัดแย้งในห้วงที่ผ่านมามีความรุนแรงมากขึ้นตามลำดับ แม้ว่าในช่วงนี้ความขัดแย้งดูเหมือนจะผ่อนคลายลง แต่ก็คงคาดหมายได้ว่าเป็นเพียงการสะสมพลังเพื่อนำไปสู่การขับเคลื่อนใหญ่ต่อไป และนี่ถือเป็นความท้าทายที่สำคัญของสังคมที่รอเวลาปะทุในวันข้างหน้า

ท่ามกลางความขัดแย้งทางการเมืองดังได้กล่าวมาแล้วข้างต้น การเมืองสองขั้วของสังคมไทยยังมองไม่เห็นหนทางที่จะยุติความขัดแย้ง ในขณะที่พลังของคนรุ่นใหม่ได้เกิดขึ้นถือว่าเป็นกลุ่มพลังที่สามของสังคมที่จะมีบทบาทต่อไปในอนาคต

๒.๒ กระบวนการของภาคประชาชน หากกล่าวถึงกระบวนการของภาคประชาชน โดยไม่กล่าวถึงการต่อสู้ของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย ซึ่งพ่ายแพ้ในทางยุทธศาสตร์ต่อรัฐบาลไทย ภายหลังจากที่มีนโยบาย ๖๖/๒๓ และนำมาสู่การถดถอยของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย^๔ นอกเหนือจากการต่อสู้ของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยแล้ว กระบวนการต่อสู้ของประชาชนก็มีการต่อสู้มาอย่างยาวนาน ไม่ว่าจะเป็นขบวนการชาวนา ชาวนา หรือขบวนการแรงงานของไทย แต่ในที่นี้จะขอกกล่าวถึงกระบวนการประชาชนที่เกี่ยวข้องเชื่อมโยงกับบทบาทของ “องค์กรพัฒนาภาคเอกชน” หรือที่เรียกว่า “เอ็นจีโอ” (Non-governmental Organization - NGO) ภายหลังจากที่พรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยลดบทบาทการเคลื่อนไหวในสังคมไทยแล้ว นักกิจกรรมทางการเมืองทั้งหลายที่ไม่พึงพอใจกับการบริหารของภาครัฐเริ่มหันมาสนใจการดำเนินงานของกลุ่มเอ็นจีโอ ซึ่งในช่วงเริ่มต้นส่วนใหญ่ได้เงินสนับสนุนมาจากต่างประเทศ โดยเฉพาะได้รับการสนับสนุนจากองค์กรทางศาสนา การขับเคลื่อนของเอ็นจีโอนั้นมีทั้งภาคชนบทและภาคเมือง ในช่วงทศวรรษ ๒๕๓๐ ถือเป็นช่วงที่กลุ่มเอ็นจีโอเข้ามามีบทบาทในสังคมมากขึ้นเป็นลำดับ โดยเฉพาะการมีบทบาทเป็นผู้คัดค้านการดำเนินงานของรัฐทั้งหลายจนโครงการขนาดใหญ่ของรัฐ

^๔ รายละเอียดโปรดดู เซวน์ พงษ์พิชิต, ประวัติพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย, สำนักพิมพ์แสงดาว, กรุงเทพฯ ๒๕๖๕, น. ๕๔๗

จำนวนไม่น้อยไม่สามารถผลักดันได้สำเร็จ บทบาทของกลุ่มเอ็นจีโอในช่วงนี้ จึงมีลักษณะการเผชิญหน้ากับรัฐบาลเสมอมาโดยมีกลุ่มประชาชนที่เดือดร้อนเป็นฐานสนับสนุนการขับเคลื่อนของกลุ่มเอ็นจีโอ

เหตุการณ์การเมืองสำคัญที่ทำให้กลุ่มเอ็นจีโอเข้ามามีบทบาทในการขับเคลื่อนทางการเมืองมากขึ้นเกิดจากเหตุการณ์การรัฐประหาร โดย รสช. เมื่อเดือนกุมภาพันธ์ ๒๕๓๔ หลังจากนั้นได้นำไปสู่เหตุการณ์พฤษภาทมิฬเมื่อเดือนพฤษภาคม ๒๕๓๕ เหตุการณ์ดังกล่าวถือได้ว่า กลุ่มเอ็นจีโอภาคการเมืองมีบทบาทอย่างสำคัญในการเข้าร่วมผลักดันจนเหตุการณ์นำไปสู่วิกฤตการณ์ทางการเมืองของประเทศไทยในช่วงนั้น และพื้นฐานของการต่อสู้ดังกล่าวนี้เองที่ทำให้เกิดการต่อสู้เรียกร้องเพื่อให้เกิดการปฏิรูปการเมืองครั้งที่ ๑ และทำให้เกิดรัฐธรรมนูญ พ.ศ. ๒๕๔๐ ที่เรียกว่า “รัฐธรรมนูญฉบับประชาชน” การผลักดันให้เกิดการปฏิรูปการเมืองครั้งที่ ๑ และการมีรัฐธรรมนูญ พ.ศ. ๒๕๔๐ ทำให้ขบวนการประชาชนมีความเข้มแข็งขึ้น อย่างน้อยที่สุดด้วยเหตุผล ๔ ประการ คือ

ก. การสร้างข้อคิดว่าด้วย “สิทธิชุมชน” ให้เป็นสถาบันในทางรัฐธรรมนูญอันเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานของคนยากคนจนทั้งหลายและเป็นเครื่องมือในการต่อสู้เพื่อให้เกิดความมั่นคงเข้มแข็งต่อคนเล็กคนน้อยในสังคม

ข. การบัญญัติให้ประชาชนมีส่วนร่วมทางการเมืองอย่างกว้างขวางไว้ในบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญ

ค. การบัญญัติให้มืองค์กรในการคุ้มครองสิทธิของประชาชนมากขึ้นไม่ว่าจะเป็น ศาลรัฐธรรมนูญ ศาลปกครอง ผู้ตรวจการแผ่นดินของรัฐสภา และโดยเฉพาะอย่างยิ่งคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ

ง. การบัญญัติเรื่องหลักการกระจายอำนาจไปสู่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเพื่อเป็นหลักประกันในการกระจายอำนาจให้มีความมั่นคงและก้าวหน้าในอนาคต

ผลของกระบวนการต่อสู้ดังกล่าวได้สร้างความก้าวหน้าในการวางทิศทางของประเทศเป็นอย่างยิ่ง มีการวิเคราะห์กันในขณะที่นั้นว่าประเทศไทยจะเป็นประเทศประชาธิปไตยใหม่ที่มีความมั่นคง การรัฐประหารน่าจะหมดไปจากสังคมไทย แต่ความยินดีดังกล่าวนั้นดำรงอยู่ได้ไม่นานเมื่อเกิดกลุ่มทุนใหม่รวมตัวกันในการจัดตั้งพรรคการเมืองและนำไปสู่การเลือกตั้งและได้อำนาจรัฐ กลุ่มอำนาจใหม่ในนามของพรรคการเมืองทุนใหม่ ซึ่งการเกิดขึ้นของกลุ่มอำนาจใหม่ทำให้เริ่มขัดแย้งกับกลุ่มอำนาจเดิม ในสถานการณ์ความขัดแย้งของอำนาจเช่นนี้ กลุ่มเอ็นจีโอได้เข้ามามีบทบาทในการต่อต้านคัดค้านอำนาจของรัฐบาลอย่างรุนแรง ท้ายที่สุดความขัดแย้งได้เริ่มทวีความรุนแรงมากขึ้นและนำไปสู่การรัฐประหารของในเดือนกันยายน ๒๕๕๙

ภายหลังการรัฐประหาร ๒๕๕๙ นำมาสู่การจัดทำรัฐธรรมนูญ พ.ศ. ๒๕๕๐ การรัฐประหารในครั้งนี้มีความมุ่งหมายชัดเจนเพื่อต้องการลดบทบาทของพรรคการเมืองกลุ่มทุนใหม่ ในขณะที่เดียวกันในปีกของผู้ที่ผลักดันการทำงานภาคประชาชนก็ได้เข้ามาผลักดันให้เกิดองค์กรภาคประชาชนมากขึ้นกว่ารัฐธรรมนูญ พ.ศ. ๒๕๕๐ กล่าวคือ สภาพัฒนาการเมือง, สภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ และคณะกรรมการปฏิรูปกฎหมาย เป็นต้น นอกจากนี้ในช่วงสภานิติบัญญัติแห่งชาติภายใต้ระยะเวลาก่อนที่จะมีการเลือกตั้งตามรัฐธรรมนูญ พ.ศ. ๒๕๕๐ ได้มีความพยายามในการผลักดันให้เกิดองค์กรและกลไกของภาคประชาชนเข้าไปเชื่อมสานกับองค์กรภาครัฐมากขึ้น การมีพระราชบัญญัติสภาองค์กรชุมชน

พ.ศ. ๒๕๕๑ และการมีสถาบันองค์กรพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์กรมหาชน) ในเวลาต่อมา

ในทศวรรษ ๒๕๕๐ เกิดปรากฏการณ์ที่เกี่ยวกับกระบวนการของภาคประชาชนที่สำคัญอย่างน้อย ๒ ประการ กล่าวคือ

ก. งานของกระบวนการของภาคประชาชนได้รับการบัญญัติให้เข้าไปเป็นสถาบันทางรัฐธรรมนูญมากขึ้น เช่น สภาพัฒนาการเมืองและสภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ นอกจากนี้ งานของภาคประชาชนมีกฎหมายเข้ามารองรับ เช่น พระราชบัญญัติสภาองค์กรชุมชน พ.ศ. ๒๕๕๑ และการมีสถาบันองค์กรพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์กรมหาชน) ที่ทำหน้าที่ประสาน งานกับองค์กรชุมชนทั้งหลาย

ข. ความขัดแย้งทางการเมืองระหว่างกลุ่มอำนาจเก่าซึ่งเข้ามาคุมอำนาจโดยการรัฐประหารในปี ๒๕๔๙ กับกลุ่มพรรคการเมืองรุ่นใหม่ โดยกลุ่มพรรคการเมืองรุ่นใหม่ได้นำพลังชาวบ้านของกลุ่มเอ็นจีโอให้เข้าร่วมในกระบวนการต่อสู้เพื่อเปลี่ยนแปลงอำนาจรัฐบาล นับตั้งแต่ปี ๒๕๕๒ เป็นต้นมาความขัดแย้งทางการเมืองก็ทวีความรุนแรงขึ้นเป็นลำดับ

สภาที่สังคมนการเมืองขัดแย้งกันอย่างรุนแรงนี้เองได้เกิดแนวคิดของกลุ่มประชาชนกลุ่มหนึ่งที่เปื้อนหายต่อสภาพความขัดแย้งของการช่วงชิงอำนาจที่ส่วนกลางเพื่อให้ได้ครองอำนาจเป็นรัฐบาล ซึ่งรัฐรวมศูนย์ผูกขาดนั้นมีข้อจำกัดมากมายในการสร้างความเป็นธรรมในระดับพื้นที่กับการกระจายความมั่งคั่งให้กับประชาชนในพื้นที่ต่างๆ ภายหลังการปฏิรูปการเมืองครั้งที่ ๑ โดยการรัฐธรรมนูญ พ.ศ. ๒๕๔๐ ประชาชนต่างมุ่งหวังว่าการปฏิรูปการเมืองของไทยในครั้งนี้อยู่โดยการมีส่วนร่วมของประชาชนอย่างกว้างขวางจะนำไปสู่การสร้างความเป็นธรรมทั้งในทางสังคม เศรษฐกิจ

และการเมือง ประชาชนจะมีสิทธิมีเสียงในทางการเมืองมากขึ้น ความเป็นประชาธิปไตยในสังคมไทยจะเข้มแข็งมากขึ้น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จะเข้ามามีบทบาทในการจัดการปัญหาในท้องถิ่นเพื่อความผาสุกของประชาชนในท้องถิ่น ชุมชนทั้งหลายจะมีความเข้มแข็งในการกำหนดวิถีชีวิตของตนเอง สังคมไทยจะปราศจากการคอร์รัปชัน นักการเมืองจะบริหารประเทศโดยคำนึงถึงผลประโยชน์ของประชาชนและสังคมเป็นที่ตั้ง หลังจากการใช้รัฐธรรมนูญ พ.ศ. ๒๕๔๐ เพียง ๙ ปี เกิดการปฏิวัติ ๑๙ กันยายน ๒๕๔๙ ผู้คนในสังคมกลับพบความผิดหวังว่ารัฐธรรมนูญที่ประชาชนมีส่วนร่วมในการร่างอย่างกว้างขวาง และการจัดวางโครงสร้างทางการเมืองที่ ให้ฝ่ายบริหารมีความเข้มแข็ง กำหนดให้ม็อดกรอิสระตามรัฐธรรมนูญ จะก่อให้เกิดดุลยภาพที่ดีต่อการใช้อำนาจรัฐ รัฐธรรมนูญ พ.ศ. ๒๕๔๐ หาได้สร้างความเข้มแข็ง หาได้สร้างความผาสุกให้ประชาชนตามที่คาดหวัง แต่กลับสร้างชนชั้นนำใหม่(ทุน) ที่มีความเข้มแข็ง ความมั่งคั่งของสังคมหาได้กระจายไปสู่ประชาชนตามที่วาดฝัน หลังเหตุการณ์ ๑๙ กันยายน ๒๕๔๙ นำไปสู่การร่างรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ คือรัฐธรรมนูญ พ.ศ. ๒๕๕๐ รัฐธรรมนูญ จึงกลายเป็นเพียงเอกสารที่แสดงถึงความขัดแย้งของชนชั้นนำในสังคม ซึ่งเป็นความขัดแย้งระหว่างอำนาจเก่ากับชนชั้นนำใหม่(ทุน) โดยอำนาจเก่าพยายามอาศัยองค์อิสระตามรัฐธรรมนูญและศาลเป็นองค์กรเข้าไป ถ่วงดุลกับอำนาจฝ่ายการเมือง ในขณะที่ฝ่ายการเมืองอาศัยหลักประชาธิปไตย โดยการเลือกตั้งเข้าไปยึดกุมอำนาจบริหารและอำนาจนิติบัญญัติ ความขัดแย้งที่รุนแรงของ ๒ ขั้วอำนาจนำไปสู่ความแตกแยกก้าวลึกของสังคมที่ ขยายวงกว้างและแหลมคมมากขึ้นเป็นลำดับ ภายใต้ความขัดแย้งดังกล่าว นำไปสู่ปัญหาทางการเมืองการคลังของประเทศ หนี้สาธารณะเพิ่มมากขึ้นตามลำดับ ศักยภาพในการแข่งขันของประเทศลดลงตามลำดับ หนี้สินภาคครัวเรือน

ของประชาชนเพิ่มขึ้น ความขัดแย้งระหว่างชุมชนกับทุนเข้มข้นขึ้น แต่ชุมชนอ่อนล้าลงตามลำดับ

สภาพการณ์ความขัดแย้งของชนชั้นนำเช่นนี้ประชาชนโดยรวมได้ประโยชน์อะไรนี่คือคำถามที่ตั้งมาจากนักวิชาการ นักพัฒนา ผู้นำชุมชนท้องถิ่นทั้งหลาย และผู้ที่สนใจติดตามปัญหาของบ้านเมือง ในช่วงเวลาดังกล่าวได้เกิดแนวคิด “จังหวัดจัดการตนเอง” อย่างน้อยมีพื้นฐานมาจากปัญหาโครงสร้างสถาบันการเมืองที่ดำรงอยู่และนำมาสู่การสรุปบทเรียนดังต่อไปนี้ ก่อนที่จะเริ่มมองหาแนวทางใหม่ให้กับสังคม

ก. ลำพังเพียงการแก้รัฐธรรมนูญไม่สามารถปรับโครงสร้างอำนาจรัฐได้อย่างแท้จริง รัฐธรรมนูญ พ.ศ. ๒๕๕๐ ได้ถูกออกแบบให้เกิดความสมดุลในทางอำนาจ แต่ท้ายที่สุดเมื่อเกิดชนชั้นนำใหม่(ทุน) ชนชั้นนำใหม่ก็พยายามเข้าไปครอบงำจนก่อให้เกิดปัญหาของระบอบรัฐสภาโดยพรรคการเมือง ดังนั้น ลำพังการจัดวางโครงสร้างที่ดีไว้ในรัฐธรรมนูญจึงไม่ใช่หลักประกันที่ดีพอสำหรับประชาชน

ข. การแก้ปัญหาที่รัฐธรรมนูญเป็นการแก้ปัญหาโครงสร้างสถาบันการเมืองที่ส่วนกลางเท่านั้น แต่ยังมีขาดมิติของพื้นที่ไม่ว่าในระดับภาค ระดับจังหวัด ระดับตำบล หรือระดับชุมชน สิ่งเหล่านี้กลับถูกมองเป็นเรื่องรายละเอียดเล็กน้อย แต่กลับมีผลต่อวิถีชีวิตของผู้คนอย่างแท้จริง

ค. ระบบการปกครองโดยผ่านผู้แทนให้เข้าไปใช้อำนาจแทนอาจไม่ใช่รูปแบบที่สอดคล้องเหมาะสมกับการตอบสนองต่อผลประโยชน์ของประชาชนได้อย่างแท้จริง นอกจากจะต้องลดทอนการรวมศูนย์อำนาจแล้วจะต้องกระจายอำนาจการปกครองที่เหมาะสมที่ประชาชนจะเข้าไปมีส่วนร่วมโดยวิธีการที่แตกต่างหลากหลายได้ในระดับพื้นที่

ดังนั้นในช่วงทศวรรษ ๒๕๕๐ จึงเกิดแนวคิดเรื่อง “จังหวัดจัดการตนเอง” ซึ่งเป็นปฏิกิริยาของความขัดแย้งระหว่างชนชั้นนำส่วนกลาง แนวคิดจังหวัดจัดการตนเองดำเนินไปอย่างคึกคัก มีความหวังและก่อให้เกิดพลังการขับเคลื่อนต่อผู้กุมอำนาจรัฐในขณะนั้น กระบวนการประชาชนในนามของ “แนวคิดจังหวัดจัดการตนเอง” กำลังดำเนินไปคู่ขนานกับความขัดแย้งของส่วนกลางระหว่างสองขั้วอำนาจดังกล่าว แต่ท้ายที่สุด ความขัดแย้งของส่วนกลางนำมาสู่จุดแตกหักเมื่อคณะกรรมการนามของ คสช. ได้เข้ามายึดอำนาจเมื่อวันที่ ๒๒ พฤษภาคม ๒๕๕๗ แนวคิดเรื่องจังหวัดจัดการตนเองจึงได้ยุติลง เมื่อมีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญ พ.ศ. ๒๕๖๐ รัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบันได้ลดบทบาทของภาคประชาสังคมลงเกือบทั้งหมด และด้วยเหตุนี้จึงมีการเรียกรัฐธรรมนูญฉบับนี้ว่า “รัฐธรรมนูญฉบับรัฐราชการรวมศูนย์”

ภายหลังการรัฐประหารเมื่อพฤษภาคม ๒๕๕๗ ไปได้ระยะหนึ่ง กระบวนการของภาคประชาชนที่ได้รับความเดือดร้อนจากนโยบายของรัฐ รวมทั้งจากคำสั่ง คสช. ทั้งหลายก็ได้ออกมาเคลื่อนไหวเรียกร้อง การออกมาเรียกร้องเคลื่อนไหวของประชาชนในนามของกลุ่ม P-Move หรือที่เรียกว่า “ขบวนการประชาชนเพื่อสังคมที่เป็นธรรม” ซึ่งเป็นกลุ่มเอ็นจีโอที่ทำงานกับประชาชนที่ได้รับความเดือดร้อนจากโครงการหรือนโยบายของรัฐทั้งหลาย การขับเคลื่อนของ “ขบวนการประชาชนเพื่อสังคมที่เป็นธรรม” จะไม่เข้าไปเป็นคู่ขัดแย้งกับความขัดแย้งเดิมระหว่างกลุ่มอำนาจเก่ากับกลุ่มพรรคการเมืองรุ่นใหม่ แต่จะมุ่งหมายเพื่อเรียกร้องในการแก้ไขปัญหาให้กับประชาชนกลุ่มต่าง ๆ ซึ่งวันนี้ “ขบวนการประชาชนเพื่อสังคมที่เป็นธรรม” มีอำนาจต่อรองกับรัฐบาลได้ในระดับหนึ่งในการที่จะหาหนทางในการแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนให้กับประชาชน แต่การแก้ไขปัญหาดังกล่าวนั้น

เป็นการแก้ไขความเดือดร้อนเฉพาะหน้าของประชาชนเท่านั้น

กล่าวโดยสรุปกระบวนการของภาคประชาชนภายหลังจากการพ่ายแพ้ของพรรคคอมมิวนิสต์แล้วอาจแบ่งกระบวนการของภาคประชาชนออกเป็น ๓ ช่วง ดังนี้

ช่วงที่หนึ่ง ๒๕๒๐ - ๒๕๓๐ เป็นช่วงการเริ่มก่อตัวของกลุ่มเอ็นจีโอ

ช่วงที่สอง ๒๕๓๐ - ๒๕๔๙ เป็นช่วงที่กลุ่มเอ็นจีโอเข้าไปมีบทบาททางการเมืองในฐานะการเมืองภาคประชาชน และมีบทบาทในการขับเคลื่อนให้เกิดรัฐธรรมนูญ พ.ศ. ๒๕๔๐ และบทบาททางการเมืองในการต่อต้านคัดค้านรัฐบาลในช่วงนั้น

ช่วงที่สาม ๒๕๕๐ - ปัจจุบัน เป็นช่วงที่กลุ่มเอ็นจีโอบางส่วนเริ่มเข้ามาประสานกับภาครัฐมากขึ้น ส่วนหนึ่งกลายมาเป็นส่วนหนึ่งของภาครัฐ และยังมีบางส่วนที่ทำงานกับภาคประชาชนในการเรียกร้องต่อภาครัฐ

กล่าวโดยสรุป กระบวนการของภาคประชาชนยังคงมีความพยายามในการแสวงหาสังคมที่เป็นธรรม แม้ว่าในช่วงหลังภายใต้รัฐธรรมนูญ พ.ศ. ๒๕๖๐ บทบาทของกระบวนการภาคประชาชนจะลดบทบาทลงก็ตาม แต่ความมุ่งมั่นของคนทำงานในกระบวนการประชาชนยังคงเปี่ยมด้วยความมุ่งหวังที่จะแสวงหาหนทางที่ประชาชนจะมีพื้นที่และบทบาทในการแก้ไขปัญหาของตนเองและมีบทบาทในการกำหนดนโยบายสาธารณะ และนี่คือพื้นฐานสำคัญของที่มาของแนวคิดในการสร้างชุมชนให้เข้มแข็งซึ่งจะได้กล่าวรายละเอียดต่อไป

บทที่ ๓

ประสบการณ์เชิงพื้นที่ ในการจัดการชุมชนของสังคมไทย

ในบทนี้จะได้กล่าวถึงประสบการณ์เชิงพื้นที่ในการจัดการชุมชนของสังคมไทย ดังที่ได้กล่าวมาแล้วในบทที่ ๒ ถึงกระบวนการของภาคประชาชน จากผลของการต่อสู้ดังกล่าวได้ก่อให้เกิดกระบวนการในการเรียนรู้ กระบวนการในการจัดการตนเองของชุมชน และกระบวนการในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของกระบวนการชุมชน ชุมชนหรือองค์กรชุมชนที่ประสบความสำเร็จในการดำเนินการดังกล่าวนั้นมีอยู่มากมายและมีความหลากหลายหรือมีลักษณะเด่นของการจัดการปัญหาในพื้นที่ที่มีความแตกต่างกันไปแล้วแต่สภาพปัญหา หรือขึ้นอยู่กับความรู้ความสามารถของชุมชนในการดำเนินการจัดการกับปัญหาที่ชุมชนเหล่านั้นเผชิญอยู่ ซึ่งในนี้ของแบ่งออกเป็น ๒ กลุ่ม คือ ๓.๑ ชุมชนที่ดำเนินการจัดการปัญหาในเชิงพื้นที่ และ ๓.๒ ความพยายามในการจัดตั้งองค์กรเพื่อการแก้ไขปัญหา และ ๓.๓ บทสังเคราะห์จากประสบการณ์เชิงพื้นที่ในสังคมไทย

๓.๑ ชุมชนที่ดำเนินการจัดการปัญหาในเชิงพื้นที่ ในที่นี้ขอ ยกตัวอย่าง ๕ กรณี^๑ คือ (๑) การก่อรูปและปฏิบัติการของสภามหาใจ เชียงใหม่และพื้นที่ตำบลเปียงหลวง อำเภอเวียงแหง จังหวัดเชียงใหม่ (๒) ประเด็นความมั่นคงทางอาหารและพื้นที่ตงใหญ่ อำเภอวาปีปทุม จังหวัดมหาสารคาม (๓) การจัดการข้อมูลเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจน ผ่าน “นักจัดการข้อมูลชุมชน” และพื้นที่ตำบลโพงงาม และตำบลบางซุด อำเภอสรบุรี จังหวัดชัยนาท (๔) การปกป้องพื้นที่อาหารและการขับเคลื่อนเกษตรอินทรีย์ที่ตำบลเขาไม้แก้ว อำเภอกบินทร์บุรี จังหวัดปราจีนบุรี และ (๕) การสร้างพื้นที่กลางของสมัชชาคนสตูลและสภาองค์กรตำบลขอนแก่น อำเภอทุ่งหว้า จังหวัดสตูล โดยมีสาระสำคัญโดยสรุป ดังนี้

(๑) การก่อรูปและปฏิบัติการของสภามหาใจเชียงใหม่และพื้นที่ตำบลเปียงหลวง อำเภอเวียงแหง จังหวัดเชียงใหม่

กรณีนี้เป็นการศึกษาที่เชื่อมโยงการขับเคลื่อนปัญหาไฟป่าและฝุ่นควันรวมถึงการเชื่อมโยงพลังกับสภามหาใจเชียงใหม่ จากลักษณะพื้นที่และความหลากหลายของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รวมถึงความหลากหลายของชาติพันธุ์ วิธีการดำรงอยู่ของชุมชนได้นำไปสู่การประกาศพื้นที่ป่าให้เป็นพื้นที่ทางกฎหมายต่าง ๆ ทำให้พื้นที่ทำกินของชุมชนตำบลเปียงหลวง มีเพียงร้อยละ ๒ เท่านั้นที่มีเอกสารสิทธิ์ในที่อยู่อาศัยและที่ดินทำกิน ด้วยความเข้าใจที่แตกต่างกันหน่วยงานที่รับผิดชอบพื้นที่ตามนโยบาย กฎหมาย มีเป้าหมายอยากให้มีป่าเพิ่มขึ้น ไม่มีการบุกรุกหรือ

^๑ รายละเอียดโปรดดู สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน), การพัฒนาชุมชนเข้มแข็ง พึ่งพาตนเองและเท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลง โดยอาศัยการดำเนินงานอย่างบูรณาการ, สนับสนุนโดย สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (สกสว), มีนาคม ๒๕๖๕, น. ๖๒

ขยายพื้นที่ทำกิน ในขณะที่ชุมชนต้องการมีที่ดินทำกินเป็นของตนเองแต่แนวเขตระหว่างที่ดินทำกินกับแนวเขตป่าไม่ชัดเจน จึงนำซึ่งการจับกุมและดำเนินคดีในช่วงที่ผ่านมา

จากสภาพปัญหาดังกล่าว การก่อรูปสภามหาใจเชียงใหม่ได้เริ่มทำงานร่วมกันอย่างหลวม ๆ ในช่วงเริ่มต้น เพื่อขับเคลื่อนการแก้ไขปัญหาไฟป่าและฝุ่นควัน โดยเป็นการรวมตัวหลายภาคส่วน ในระยะเริ่มต้นนั้นเป็นการปรึกษาหารือกันของทีมงานที่ขับเคลื่อนเรื่องการกระจายอำนาจองค์ประกอบหลักของคนที่เข้ามาพร้อมกับสภามหาใจในระยะแรก ได้แก่ ภาคชุมชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภาคประชาสังคม นอกจากนี้ยังมีกลุ่มคนทำงานด้านการสื่อสาร ภาคธุรกิจเอกชน นักวิชาการ และกลุ่มพลังทางสังคมต่าง ๆ ระยะเวลาที่สอง ผลักดันให้เกิดการจัดตั้ง “คณะทำงานระดับจังหวัด” เพื่อเป็นกลไกการทำงานร่วมกันระหว่างภาคส่วนต่าง ๆ ได้แก่ “คณะกรรมการป้องกันแก้ไขปัญหาฝุ่นควันจังหวัดเชียงใหม่แบบบูรณาการและมีส่วนร่วมทุกภาคส่วน” กรณีนี้จึงเป็นการ “สถาปนาสถานะการทำงานของภาคประชาชน” ทำให้หน่วยงานสามารถใช้ทรัพยากรที่มีของตนเอง สนับสนุนหรือตั้งงบประมาณเพื่อปฏิบัติการกิจร่วมได้ รวมทั้งใช้สถานะของคณะทำงานที่ดินและป่าไม้ภายใต้ คณะกรรมการแก้ไขปัญหาดังกล่าว ผลักดันให้เกิดนโยบายสาธารณะระดับจังหวัดโดยการมีส่วนร่วมของประชาชน ได้แก่ เรื่องการบริหารจัดการเชื้อเพลิง การสนับสนุนกองทุนชุมชน เป็นต้น^๒

(๒) ประเด็นความมั่นคงทางอาหารและพื้นที่ดงใหญ่ อำเภอวาปีปทุม จังหวัดมหาสารคาม

^๒ เฟิ่งอ่าง, น. ๑๐๒

ในกรณีนี้ คือ กรณีของ “ป่าโคกใหญ่” มีอาณาเขตครอบคลุมพื้นที่ ๕ ตำบล ๒๐ หมู่บ้าน เป็นป่าที่อุดมสมบูรณ์ผืนสุดท้ายของจังหวัดมหาสารคาม คนในตำบลดงใหญ่เรียกป่าผืนนี้ว่า “ป่าโคกใหญ่-ดงใหญ่” หรือ “ป่าชุมชนดงใหญ่” ต่อมามีการขยายตัวของพื้นที่ปลูกพืชไร่เข้าไปในเขตของป่าชุมชน มีการแผ้วถางป่าอย่างมาก และชาวบ้านเริ่มตัดฟันไปขายให้กับโรงต้มเกลือที่ตั้งอยู่ในพื้นที่อำเภอกวาปีปทุมเกิดความเปลี่ยนแปลงในวิถีชีวิตจากการปลูกเพื่อกินมาสู่การปลูกพืชเศรษฐกิจ เป็นสาเหตุของความเสื่อมโทรมของป่าชุมชน สภาพปัญหาดังกล่าวทวีความรุนแรงขึ้นเป็นลำดับ

จากสภาพปัญหาดังกล่าว ในเวลาต่อมาจึงได้มีการรวมตัวเป็นกลุ่มองค์กรชุมชนอนุรักษ์ป่าในเขตหมู่บ้านและต่อมาได้ขยายเป็นเครือข่ายในชื่อ “เครือข่ายอนุรักษ์ป่าชุมชนโคกใหญ่” สำหรับชุมชนตำบลดงใหญ่มี “คณะกรรมการป่าชุมชนดงใหญ่” เป็นกลไกการทำงานอนุรักษ์และจัดการทรัพยากรในป่าชุมชนดงใหญ่ กำหนดระเบียบชุมชนเพื่อสร้างบรรทัดฐานร่วมกัน แก้ปัญหาที่เกิดขึ้นกับป่า พร้อมทั้งหาแนวทางพัฒนาให้มีความอุดมสมบูรณ์ขึ้น ผลการขับเคลื่อนกิจกรรมอนุรักษ์ป่าชุมชน ส่งผลให้สภาพป่าชุมชนดงใหญ่ฟื้นฟูความอุดมสมบูรณ์ขึ้นตามเวลา แต่ปัจจุบันป่าชุมชนดงใหญ่ยังคงประสบปัญหาเกี่ยวกับการตัดไม้ ล่าสัตว์ และลักลอบหาของป่าไปขายเกินกว่าข้อกำหนดของคณะกรรมการป่าชุมชน^๓

(๓) การจัดการข้อมูลเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจน ผ่าน “นักจัดการข้อมูลชุมชน” และพื้นที่ตำบลโพงาม และตำบลบางซุด อำเภอสรรคบุรี จังหวัดชัยนาท

^๓ เฟิงอั่ง, น. ๕๑

พื้นที่นี้เป็นพื้นที่ที่มีความยากจนมากที่สุดในจังหวัดชัยนาท ชาวบ้านในตำบลทั้งสองชุมชนส่วนใหญ่เป็นชาวนาเช่าที่ดิน ไม่มีความมั่นคงในที่ดินทำกิน มีปัญหาาราคาข้าวตกต่ำ เกษตรกรไม่สามารถกำหนดราคาได้เอง ขณะที่ปัจจัยการผลิต เช่น ปุ๋ยเคมี สารเคมีกำจัดศัตรู น้ำมันเชื้อเพลิง และค่าจ้างแรงงานกลับมีราคาสูง เกษตรกรมีรายได้ไม่พอกับรายจ่าย ต้องประสบปัญหาหนี้สินเรื้อรังและนำไปสู่ความยากจนในที่สุด

ขบวนการองค์กรชุมชนจังหวัดชัยนาทเห็นความสำคัญของปัญหาดังกล่าวและได้สนับสนุนให้สภาองค์กรชุมชนตำบลทั้ง ๒ ตำบล มีการขับเคลื่อนการทำงานด้วยการใช้พื้นที่เป็นตัวตั้ง ทำการวิเคราะห์ศักยภาพตำบลโดยใช้ข้อมูลในตำบลเป็นเครื่องมือในการทำงาน โดยมีการเชื่อมโยงการทำงานร่วมกันของกลุ่มองค์กรชุมชนและหน่วยงานภาคีภาครัฐ ภาคประชาสังคม และท้องถิ่น ท้องที่ ในการทำงานเชื่อมประสานในการแก้ไขปัญหาด้วยกัน ชาวบ้านเรียนรู้ที่จะใช้ข้อมูลมาเป็นเครื่องมือในการวิเคราะห์ปัญหาทำให้เกิดการแก้ไขปัญหาได้ชัดเจนมากขึ้น และเกิดการแก้ไขปัญหาอย่างเป็นระบบด้วยการทำแผนพัฒนาตำบลในระดับพื้นที่ที่มีหน่วยงานภาคี องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องมาร่วมมือในการวิเคราะห์และหาแนวทางแก้ไขปัญหาด้วยกัน โดยใช้พื้นที่เป็นตัวตั้งในการขับเคลื่อนงาน สามารถพัฒนาและแก้ไขปัญหาได้ตรงกับความต้องการของชุมชน มีการเชื่อมร้อยแผนพัฒนาระดับตำบลขึ้นสู่ข้อเสนอเชิงนโยบายเป็นแผนพัฒนาระดับจังหวัดในการแก้ไขปัญหาอย่างมีส่วนร่วม^๔

(๔) การปกป้องพื้นที่อาหารและการขับเคลื่อนเกษตรอินทรีย์ที่ตำบลเขาไม้แก้ว อำเภอกบินทร์บุรี จังหวัดปราจีนบุรี

^๔ เฟิงอั้ง, น. ๕๓

ชุมชนท้องถิ่นเผชิญกับสภาวะความเปลี่ยนแปลงจากการขยายตัวของโรงงานอุตสาหกรรมเข้ามาในพื้นที่เกษตรและที่อยู่อาศัยของชุมชน อันเป็นผลสืบเนื่องมาจากการพัฒนาภาคตะวันออกให้เป็นศูนย์กลางอุตสาหกรรมหลักและอุตสาหกรรมเพื่อการส่งออกของประเทศ ภายใต้โครงการพัฒนาพื้นที่บริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออก และแผนพัฒนาระเบียงเศรษฐกิจภาคตะวันออก และเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออกใน ๓ จังหวัด ได้แก่ ระยอง ชลบุรี และฉะเชิงเทรา รวมทั้งการพัฒนาคลัสเตอร์อุตสาหกรรมใหม่ครอบคลุมมาถึงจังหวัดปราจีนบุรี

จากสภาพปัญหาต่าง ๆ ที่กระทบต่อวิถีชีวิตของบุคคลในชุมชน ทำให้กลุ่มเกษตรกรและภาคประชาสังคมจังหวัดปราจีนบุรีตื่นตัวที่จะสร้างฟื้นฟูและพัฒนาภาคเกษตรใหม่ให้มีความเข้มแข็งโดยให้ความสนใจกับการพัฒนาระบบเกษตรอินทรีย์ กลุ่มเกษตรอินทรีย์ตำบลเขาไม้แก้ว มีเป้าหมายที่สำคัญในการขับเคลื่อนประเด็นเกษตรอินทรีย์ สมุนไพรและการปกป้องพื้นที่ความมั่นคงด้านอาหาร โดยเริ่มก่อรูปขึ้นในปี ๒๕๕๕ ในช่วงเริ่มต้นมีชาวบ้านสนใจเพียง ๕ - ๖ ครอบครัว ต่อมีสมาชิกเพิ่มขึ้นเป็น ๓๘ ราย เกิดกองทุนหมุนเวียนสนับสนุนการพัฒนาแปลงเกษตรอินทรีย์ จำนวน ๖๐,๐๐๐ บาท ได้รับการสนับสนุนจากองค์การบริหารส่วนตำบล และสภาองค์กรชุมชนตำบลเขาไม้แก้ว และได้รับการรับรองมาตรฐานตั้งแต่ในระดับท้องถิ่นจนถึงระดับสากล

(๕) การสร้างพื้นที่กลางของสมัชชาคนสดุดและสภาองค์กรตำบลขอนแก่น อำเภอทุ่งหัว จังหวัดสตูล

กรณีนี้เป็นชุมชนชาวประมงพื้นบ้านที่ชาวบ้านมีการรวมตัวกันจัดการอนุรักษ์ทรัพยากรทะเลและชายฝั่งมาตั้งแต่ทศวรรษ ๒๕๔๐ โดยมีการรวมกลุ่มกันเป็นชมรมประมงพื้นบ้านตำบลขอนแก่น ช่วยกันตรวจตรา

และจับกุมเรือผิดกฎหมาย เช่น เรืออวนลากและอวนรุน ร่วมกับเจ้าหน้าที่รัฐ นอกจากนี้พื้นที่ดังกล่าวอาจเป็นเส้นทางยุทธศาสตร์พลังงานใหม่โดยโครงการประกอบด้วยท่าเรือน้ำลึกสองฝั่งทะเล รวมถึงระบบขนส่งและโครงข่ายคมนาคมที่จะเชื่อมต่อระหว่างกัน ภาคประชาสังคมจังหวัดสตูล ในนามสมัชชาคนสตูลและเครือข่ายประมงพื้นบ้านจังหวัดสตูลได้ออกมาเคลื่อนไหวคัดค้านโครงการขนาดใหญ่เหล่านี้อย่างต่อเนื่อง รวมทั้งการคัดค้านการก่อสร้างท่าเรือน้ำลึกปากบารา โดยยืนยันหลักการร่วมกันในการปกป้องและอนุรักษ์ทรัพยากรทะเลชายฝั่งจากโครงการพัฒนาขนาดใหญ่ เพื่อรักษาฐานทรัพยากรทางทะเลให้มีการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน^๕

การจัดการร่วมในเชิงสถาบันของจังหวัดสตูล สมัชชาคนสตูล เกิดขึ้นครั้งแรกเมื่อปี ๒๕๕๕ และดำเนินการต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน สมัชชาของคนสตูลเป็นเวทีของคนสตูล และของกลุ่มกิจกรรมต่าง ๆ ที่มีการรวมตัวกันเป็นเครือข่ายขับเคลื่อนภารกิจทางสังคมอย่างต่อเนื่อง และจะมีการหารือร่วมกันทุกปีอย่างน้อยปีละ ๑ ครั้ง เพื่อหลอมรวมความคิดและข้อเสนอที่เป็นรูปธรรมของแต่ละเครือข่ายระดับพื้นที่ และจัดทำข้อเสนอเป็นหนึ่งเดียวเพื่อเป็นข้อเสนอให้กับผู้ว่าราชการจังหวัด องค์การบริหารส่วนจังหวัด หัวหน้าส่วนราชการที่เกี่ยวข้องและต่อสาธารณชน เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาจังหวัดสตูลในมิติต่าง ๆ ในรอบ ๑ ปี ในกระบวนการจัดทำข้อเสนอของแต่ละเครือข่ายสมัชชาแต่ละปี ถือเป็นขั้นตอนสำคัญที่สุดที่แต่ละเครือข่ายจะต้องสร้างกระบวนการของตนเอง ซึ่งมีอยู่หลายลักษณะด้วยกัน เช่น การจัดสมัชชาเฉพาะประเด็น เช่น สมัชชาสุขภาพ สมัชชาสวัสดิการ สมัชชาท่องเที่ยว หรือบางกรณีจัดเวทีสภาประเด็น เช่น สภาองค์กรชุมชน จัดเรื่องขบวนองค์กรชุมชนเรื่องที่ดิน ที่อยู่อาศัย เป็นต้น สมัชชาคนสตูล

^๕ เฟิงอั้ง, น. ๘๕

ได้รับการยอมรับจากภาครัฐในฐานะภาคีร่วมในการพัฒนาจังหวัด โดยสำนักงานจังหวัดสตูลได้แต่งตั้งให้ตัวแทนของสมาชิกคนสตูลจำนวน ๒ คน เข้าไปเป็นคณะกรรมการบริหารงานจังหวัดแบบบูรณาการ หรือ กบจ. จังหวัดสตูลในสัดส่วนของตัวแทนจากภาคประชาสังคม สำหรับสภาองค์กรชุมชนตำบลขอนแก่นได้ใช้สมาชิกคนสตูลเป็น “พื้นที่กลาง” ในการนำเสนอปัญหาและความต้องการของคนในชุมชนด้านต่าง ๆ ไปสู่แผนพัฒนาจังหวัดสตูลและหน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้อง^๖

๓.๒ ความพยายามในการจัดตั้งองค์กรเพื่อการแก้ไขปัญหา ความพยายามในการจัดตั้งองค์กรของชุมชนต่าง ๆ เพื่อให้เป็นองค์กรที่มีความถาวรในภาคของประชาชน ได้มีความพยายามดำเนินการในทิศทางดังกล่าวหลายพื้นที่ ซึ่งมีทั้งในระดับจังหวัดและในระดับตำบล ความพยายามในแต่ละพื้นที่เหล่านี้ทำให้องค์กรที่จัดตั้งขึ้นอย่างไม่เป็นทางการเหล่านี้มีบทบาทสำคัญในการจัดการปัญหาในระดับพื้นที่^๗ กล่าวคือ

(๑) สภาพลเมืองเชียงใหม่ (ระดับจังหวัด) สภาพลเมืองเชียงใหม่เป็นพื้นที่กลางสำหรับพลเมืองเชียงใหม่ทุกคน ทุกองค์กรและเครือข่ายสามารถเข้าร่วมได้โดยไม่มีข้อกำหนดตัวสมาชิกที่แน่นอน การเข้าร่วมประชุมจึงเป็นเรื่องของผู้ที่สนใจและสมัครใจที่จะเข้าร่วมประชุม การประชุมของสภาพลเมืองเชียงใหม่เกิดขึ้นตามโอกาสที่ตกลงกันหรือนัดหมายเมื่อมีประเด็นต้องประชุมกัน การประชุมไม่มีบุคคลใดเป็นประธานที่ถาวร โดยประธานในการประชุมหรือกันนั้นเป็นการกำหนดกันเป็นคราว ๆ ไป

^๖ เฟิงอ้าง, น. ๑๐๑

^๗ ศักดิ์ณรงค์ มงคล และคณะ, รายงานผลการดำเนินงานสนับสนุนการก่อตั้งสภาพลเมืองจากสภาองค์กรชุมชน, เสนอ สำนักประสานเครือข่ายประชาสังคม สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน), พ.ศ. ๒๕๖๔, น. ๒๒

สภาพเมืองมีแนวปฏิบัติที่กำหนดลักษณะของประเด็นที่จะนำเข้าสู่การพิจารณาของสภาพเมืองว่าจะต้องเป็นประเด็นที่มีผลกระทบต่อสาธารณะ เมื่อกองเลขานุการจัดให้มีการประชุมจะมีการเชิญหน่วยงาน องค์กรหรือบุคคลที่เกี่ยวข้องและนักวิชาการเข้าร่วมการประชุม

(๒) สภาพเมืองนครศรีธรรมราช (ระดับจังหวัด) สภาพเมืองนี้เป็นพื้นที่กลางสำหรับเครือข่ายองค์กรภาคประชาสังคม องค์กรภาครัฐ และองค์กรภาคเอกชน รวมจำนวน ๕๐ องค์กร ซึ่งเป็นเวทีกลางในการแลกเปลี่ยน ช่วงปีแรก ๆ (พ.ศ. ๒๕๔๘-๒๕๔๙) เน้นการสร้างความรู้ความเข้าใจเพื่อสร้างพลเมืองให้เข้มแข็ง โดยจัดกิจกรรมค่ายเยาวชน และมีการนำประเด็นปัญหาในพื้นที่มาสร้างการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ คือ เรื่องการบริหารจัดการน้ำ ช่วง พ.ศ. ๒๕๕๐ นอกเหนือจากการจัดเวทีเยาวชนที่ดำเนินการต่อเนื่องมาแล้ว ยังมีการจัดเวทีสาธารณะเพื่อรับฟังปัญหาและความต้องการของคนในพื้นที่อีกครั้งหนึ่งดังเช่นปี พ.ศ. ๒๕๔๘ ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นที่ทำให้เกิดการพัฒนาเป็นวาระการพัฒนาของจังหวัด ๑๐ วาระขึ้น และเพื่อให้บรรลุเป้าหมาย ภาคีเครือข่ายจึงได้พัฒนาวาระทั้ง ๑๐ เรื่องในรูปแบบของ “โมเดลการพัฒนา”^๔

(๓) สภาประชาชนนครยะลา (ระดับจังหวัด) สภาพเมืองแห่งนี้มีลักษณะเป็นสภาพเมืองที่มีตัวแทนขององค์กรภาครัฐ ภาคเอกชน กลุ่มหรือเครือข่ายองค์กรภาคประชาสังคม นักเรียน นักศึกษาและประชาชนทั่วไปเพื่อให้ข้อคิดเห็นหรือข้อเสนอแนะ และมีส่วนร่วมในกระบวนการทำแผนพัฒนาเทศบาลนครยะลา นอกจากนี้ ยังมีองค์กรที่มีลักษณะเป็นสภาพเมืองย่อย ๆ ชั่วขณะอยู่ ๒ องค์กร คือ สภาเด็กและเยาวชนนครยะลา และ

^๔ <https://www.csdj.or.th/๒๐๒๑/๐๒/public-report-๕๕/> (สืบค้นเมื่อวันที่ ๒๓ สิงหาคม ๒๕๖๕)

สภากาแพเพื่อประชาชน ซึ่งเป็นกลไกความร่วมมือระหว่างเทศบาลนคร ยะลา กับกลุ่มประชาชนทั่วไปที่ไม่มีโอกาสที่จะได้ร่วมแสดงความคิดเห็น ในเวทีหรือพื้นที่อื่น ๆ โดยจะมีการประชุมทุกวันเสาร์ของเดือน

(๔) สภาพลเมืองควนรู (ระดับตำบล)^๙ สภาพลเมืองควนรูมี ลักษณะเป็นพื้นที่กลางและเป็นการทำงานร่วมกันระหว่างภาคี ๓ ฝ่าย คือ ก. องค์การบริหารส่วนตำบลควนรู ข. กำนันและผู้ใหญ่บ้าน และ ค. สภาองค์กรชุมชนตำบลควนรู นอกจากภาคีหลักทั้งสามฝ่ายแล้ว ยังมีภาคี อื่น ๆ เข้าร่วม เช่น ภาคีองค์กรการศึกษา องค์กรด้านสาธารณสุข องค์กร ด้านภูมิปัญญา องค์กรด้านศาสนา องค์กรด้านการเงิน กลุ่มสตรี กลุ่ม ผู้พิการ เป็นต้น รวมเป็น ๑๓ เครือข่าย มีจำนวน ๑๐๑ องค์กร ระบบการ ทำงานจะมีตัวแทนของแต่ละส่วนเข้าร่วมเป็นคณะทำงานขับเคลื่อนสภา พลเมือง โดยมีความพยายามในการรักษาความเป็นพื้นที่กลางสำหรับ ภาคีทุกฝ่ายที่จะมาร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ แนวทางการดำเนินการที่สำคัญ ประกอบด้วย ก. การวางกติกาข้อบังคับของสภาพลเมือง ข. เปิดเวทีย่อย ระดับหมู่บ้านทั้ง ๙ หมู่บ้าน และเวทีระดับตำบลเพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจ ค. เปิดเวทีรับฟังความคิดเห็นและข้อเสนอแนะต่าง ๆ

(๕) สภา ๗๙ (ระดับตำบล)^{๑๐} สภา ๗๙ เกิดจากการรวมตัวของ ภาคีการพัฒนาหรือการจัดการตนเองในระดับตำบล โดยมีสมาชิกประกอบด้วย ก. กลุ่มองค์กรภาคประชาชน (กองทุนหมู่บ้าน กลุ่มสตรี กลุ่มเยาวชน กลุ่มผู้สูงอายุ กลุ่มอาชีพ กลุ่มอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) และวัด ข. ส่วนของท้องที่ (กำนันและผู้ใหญ่บ้าน) ค. ส่วนของท้อง ถิ่น (เทศบาล) ง. ส่วนของหน่วยงานของรัฐอื่น ๆ ในพื้นที่ (โรงเรียนและ

^๙ ตำบลควนรู อำเภอรัตนภูมิ จังหวัดสงขลา

^{๑๐} สภา ๗๕ เป็นของตำบลหนองสาหร่าย อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี

โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล) สภา ๗๗ ตั้งขึ้นเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๔๕ ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๕๕๑ ได้จัดแจ้งเป็น “สภาองค์กรชุมชน” แต่สมาชิกยังคงโครงสร้างหรือรูปแบบขององค์กรและความร่วมมือของสภา ๗๗ อยู่

จากการศึกษาความพยายามในการจัดตั้งองค์กรเพื่อการแก้ปัญหาของบรรดาชุมชนต่าง ๆ ซึ่งยังมีองค์กรในลักษณะดังกล่าวที่กระจายตัวอยู่ทั่วไปในสังคมไทย และองค์กรเหล่านั้นยังคงดำเนินการและมีบทบาทในระดับต่าง ๆ มาจนถึงปัจจุบันนี้ จากประสบการณ์ในเชิงพื้นที่ดังกล่าวจึงมีคุณค่าอย่างยิ่งที่จะได้ศึกษาวิเคราะห์เพื่อวางแนวทางในการพัฒนาให้เกิดความเข้มแข็งของ “ชุมชนและองค์กรชุมชน” อันเป็นรากฐานของสังคมไทย

๓.๓ บทสังเคราะห์จากประสบการณ์เชิงพื้นที่ในสังคมไทย จากการศึกษาประสบการณ์ของชุมชนหรือองค์กรชุมชนในระดับพื้นที่ในหัวข้อ ๓.๑ และ ๓.๒ ดังกล่าวมาแล้วข้างต้น ในหัวข้อนี้จะศึกษางานศึกษาที่มีการวิเคราะห์แนวทางในการพัฒนาชุมชนเข้มแข็งในสังคมไทย จากงานศึกษาของประภาส ปิ่นตบแต่ง และคณะเรื่อง การพัฒนาชุมชนเข้มแข็ง ฟังพาดตนเองและเท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลง โดยอาศัยการดำเนินงานอย่างบูรณาการ ที่เสนอต่อสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) เมื่อเดือนมีนาคม ๒๕๖๕ มีประเด็นที่สำคัญที่สามารถสะท้อนให้เห็นถึงการทำงานของชุมชนท้องถิ่น ๖ ประเด็นสำคัญ ได้แก่^{๑๑}

(๑) การมีจินตภาพร่วมกันของผู้คนในชุมชนท้องถิ่นท่ามกลางความเปลี่ยนแปลง

(๒) การจัดการร่วมในเชิงสถาบัน

^{๑๑} สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน), การพัฒนาชุมชนเข้มแข็ง ฟังพาดตนเองและเท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลง โดยอาศัยการดำเนินงานอย่างบูรณาการ, สนับสนุนโดย สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (สกสว), มีนาคม ๒๕๖๕, น. ๘๖

(๓) การจัดการความรู้ กระบวนการมีส่วนร่วมในความรู้และการยกระดับองค์ความรู้สู่การปฏิบัติ

(๔) มีกติกามีข้อตกลงร่วมในการจัดการ

(๕) บทบาทภาคประชาสังคมกับการเป็นหุ้นส่วนในการพัฒนาชุมชน

(๖) การสร้าง “พื้นที่กลาง” หรือ “พื้นที่เจรจาและปรึกษาหารือ”

จากงานศึกษาดังกล่าวได้มีข้อเสนอในเชิงนโยบายประการหนึ่งที่เป็นการขับเคลื่อน “พื้นที่กลาง” ระดับตำบลให้เป็นกลไกเพื่อการพัฒนาชุมชนเข้มแข็ง ดังนี้

(๑) ข้อเสนอต่อขบวนการองค์กรชุมชน มีข้อเสนอ ดังนี้ ก. การสำรวจสถานภาพของสภาองค์กรชุมชนระดับตำบลและเทศบาลทั้งหมด ข. การสร้างความรู้ ความเข้าใจถึงประโยชน์และความสำคัญของการสร้างพื้นที่กลางในระดับตำบล ที่ต้องทำงานเชื่อมโยงกับท้องถิ่น ท้องที่ ส่วนราชการ และภาคีพัฒนาอื่น ๆ ค. สภาองค์กรชุมชนระดับตำบล ต้องเป็นพื้นที่องสำคัญในการเชื่อมร้อยเพื่อให้เกิดพื้นที่กลางในระดับตำบลเพื่อการขับเคลื่อนการพัฒนาในทุกมิติแบบมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วน และ ง. การจัดทีมหรือคณะทำงานเพื่อสนับสนุนให้สภาองค์กรชุมชนมีความเข้มแข็ง

(๒) ข้อเสนอต่อส่วนราชการระดับอำเภอและจังหวัด มีข้อเสนอ ดังนี้ ก. การส่งเสริม สนับสนุนให้เกิด “พื้นที่กลาง” หรือกลไกการพัฒนาแบบมีส่วนร่วมระดับตำบล เพื่อชุมชนได้มีแผนงาน หรือโครงการพัฒนาที่สอดคล้องและเป็นไปตามความต้องการของพื้นที่ ข. การสร้างความรู้เชื่อมโยงแผนการพัฒนาระหว่างพื้นที่ตำบล อำเภอ และจังหวัด อย่างมีเป้าหมายร่วมกัน

ค. การจัดตั้งกลไก หรือคณะกรรมการพัฒนาคุณภาพชีวิตระดับจังหวัด ที่ประกอบด้วยผู้ว่าราชการจังหวัด สำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ และส่วนราชการอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง โดยมีตัวแทนของเครือข่ายสภาองค์กรชุมชน ท้องถิ่น ผู้นำศาสนา ภาคประชาสังคม และภาคีพัฒนาต่าง ๆ ที่มีบทบาทสำคัญเพื่อเป็นกลไกในการขับเคลื่อนแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในภาพรวมของจังหวัด

บทวิเคราะห์สรุป ชุมชนที่ดำเนินการจัดการปัญหาในเชิงพื้นที่ และ ๓.๒ ความพยายามในการจัดตั้งองค์กรเพื่อการแก้ไขปัญหา และ ๓.๓ บทสังเคราะห์จากประสบการณ์เชิงพื้นที่ในสังคมไทย อาจสรุปลักษณะพื้นฐานของสังคมไทยอันเป็นรากฐานที่สำคัญในการพัฒนาให้เกิดชุมชนเข้มแข็งในพื้นที่หรือการพัฒนาประชาธิปไตยฐานรากในสังคมไทย ดังนี้

ก. สังคมไทยเป็นสังคมที่รักสงบไม่ค่อยชอบความขัดแย้ง โดยเฉพาะสังคมชุมชนต่าง ๆ เนื่องจากมีลักษณะของความเป็นญาติพี่น้องหรือสังคมพวกพ้อง

ข. สังคมไทยโดยเฉพาะในสังคมระดับชุมชนยังเป็นสังคมที่เคารพเชื่อฟังผู้อาวุโส เชื่อฟังผู้นำชุมชน ผู้นำทางศาสนาหรือปราชญ์ชาวบ้าน ลักษณะพื้นฐานของสังคมชุมชนจึงมีลักษณะของการประนีประนอมมากกว่าที่จะทำให้เกิดความขัดแย้งแตกแยกในชุมชน

ค. การดำเนินการใด ๆ ในสังคมชุมชนที่ประกอบด้วยคนหมู่มากที่ประกอบด้วยภาคส่วนต่าง ๆ ทุกฝ่ายเข้ามาร่วมดำเนินการ สังคมไทยเห็นว่า มีลักษณะเป็นหมู่คณะที่มีความร่วมแรงร่วมใจกันดีกว่าการให้คนใดคนหนึ่งรับผิดชอบเพียงลำพัง

ลักษณะพื้นฐานดังกล่าวนี้เองถือว่าเป็นพื้นฐานในทางวัฒนธรรมที่สำคัญที่จะเป็นฐานรากของการพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็งหรือเป็นฐานราก

๗๔ • นวัตกรรมชุมชนเข้มแข็งฐานรากประชาธิปไตยอัตลักษณ์ไทย

ที่สำคัญที่จะพัฒนาประชาธิปไตยฐานรากแบบอัตลักษณ์ไทยให้มีความเข้มแข็งต่อไป

บทที่ ๔

ประสบการณ์การสร้างประชาธิปไตย อัตลักษณ์จีน

ประชาธิปไตยรวมศูนย์รูปแบบใหม่เป็นประชาธิปไตยที่จีนได้สร้างสรรค์ขึ้น ประชาธิปไตยรวมศูนย์แบบเก่าคือรูปแบบของสหภาพโซเวียต ซึ่งมีแต่รวมศูนย์แต่ไม่มีประชาธิปไตย ท้ายที่สุดก็นำมาสู่การล่มสลายของสหภาพโซเวียต ในบทนี้แบ่งหัวข้อออกเป็น ๔ หัวข้อ ดังนี้ ๔.๑ การแสวงหาแนวทางประชาธิปไตยของจีน ๔.๒ ระบอบสังคมนิยมอัตลักษณ์จีนและผลกระทบต่อการสร้างระบบ ๔.๓ ประชาธิปไตยแบบปรีกษาหรือของจีน และ ๔.๔ ลักษณะของประชาธิปไตยของจีน

๔.๑ การแสวงหาแนวทางประชาธิปไตยของจีน ศาสตราจารย์จางเหวยเหวยอธิบายว่าในเบื้องต้นอาจแบ่ง “ประชาธิปไตย” เป็น ๒ แนวคิด^๑ คือ “ประชาธิปไตยโดยรูปแบบ” กับ “ประชาธิปไตยโดยเนื้อหา” ทศนะกระแสหลักของตะวันตกได้นิยามว่าประชาธิปไตย คือ “ประชาธิปไตยโดยรูปแบบ” โดยมองว่า “การเลือกตั้ง + ระบบหลายพรรค” ก็คือประชาธิปไตยแล้ว ขณะที่จีนค้นหาหัวใจสำคัญของ “ประชาธิปไตยโดย

^๑ จางเหวยเหวย, CHINA NOW จีนก้าวนำ...วาทกรรมแดนมังกรบนเวทีโลก, กรุงเทพฯ : บิ๊ก ไทม์, ๒๕๖๔, น. ๒๖๘

เนื้อหา” โดยพิจารณาจากเป้าหมายและผลลัพธ์ที่บรรลุโดยประชาธิปไตย
ระยะแรกของการปฏิรูปและเปิดกว้าง ตั้งเสียวิงเสนอนแวนคิดว่า ในด้าน
การเมืองจะต้องสร้างสรรค์ประชาธิปไตยที่สอดคล้องกับความเป็นจริง
ให้มากกว่าและเหนือกว่าประเทศทุนนิยม โดยมีข้อพิจารณา ดังนี้

ก. คำว่า “เหนือกว่า” ในที่นี้หมายถึงประชาธิปไตยที่มีระดับสูง
กว่า โดยเฉพาะจะต้องพยายามอย่างเต็มที่เพื่อเป็นตัวแทนผลประโยชน์
ของผู้คนส่วนใหญ่ จะต้องสะท้อนความต้องการและความสนใจของผู้คน
ส่วนใหญ่ ขณะเดียวกันจะต้องหลีกเลี่ยงข้อบกพร่องที่เด่นชัดของระบอบ
ประชาธิปไตยแบบตะวันตก เช่น อิทธิพลของทุนนิยมที่มากเกินไปจน
ประชานิยม และการเมืองไร้วิสัยทัศน์ ฯลฯ

ข. “สอดคล้องกับความเป็นจริงให้มากกว่า” หมายถึง สามารถ
นำพาผลประโยชน์ที่จับต้องได้มอบให้แก่ประชาชนส่วนใหญ่

โดยตั้งเสียวิงยังเสนอนว่า การประเมินคุณภาพของระบอบการ
ปกครองของประเทศใดประเทศหนึ่ง ให้พิจารณาปัจจัย ๓ ด้าน ประการ
แรก พิจารณาว่าสถานการณ์การเมืองมีเสถียรภาพหรือไม่ ? ประการที่สอง
พิจารณาว่าได้เพิ่มพูนความสมัครสมานสามัคคีของผู้คนและความสามารถ
ปรับปรุงคุณภาพชีวิตของผู้คนให้ดีขึ้นได้หรือไม่ ? ประการที่สาม พิจารณา
ว่ากำลังการผลิตสามารถพัฒนาอย่างยั่งยืนได้หรือไม่ ?

โดยภาพรวมแล้ว ประชาธิปไตยของจีนพัฒนาตามมาตรฐาน ๓
ด้านของตั้งเสียวิง จีนค่อนข้างให้ความสำคัญต่อการบูรณาการระหว่าง
รหัสพันธุกรรมดั้งเดิมของประวัติศาสตร์จีนที่สืบทอดมายาวนานและรหัส
พันธุกรรมของสังคมนิยม ผนวกรรวมเข้ากับส่วนที่เป็นประโยชน์ของโมเดล
ตะวันตก จากนั้นนำมาสร้างสรรค์ระบอบการประชาธิปไตยรูปแบบใหม่ขึ้น
มาอย่างกล้าหาญ เช่น จีนใช้วิธี “คัดเลือก + เลือกตั้ง” ทั้งนี้ชาวจีนมีแนวคิด

ทฤษฎีด้านการปกครองที่ทรงปัญญาและสืบทอดกันมาช้านานแล้ว อาทิ “หัวใจสำคัญของการปกครองอยู่ที่การมีบุคคลที่มีคุณธรรมความสามารถ” “อัครเสนาบดีย่อมมาจากท้องถิ่น ขุนพลที่ห้าวหาญย่อมมาจากพลทหาร” ฯลฯ ซึ่งเป็นแนวคิดที่ได้รับการยอมรับในสังคมจีนมานับพันปี อีกทั้งเป็นโครงสร้างวัฒนธรรมการปกครองที่ลุ่มลึกของจีน^๒

๔.๒ ระบอบสังคมนิยมอัตลักษณ์จีนและผลกระทบต่อการสร้างระบบดั้งเดิมถึงมโนทัศน์ของ “ระบอบสังคมนิยมอัตลักษณ์จีน” ต่อสาธารณชนครั้งแรกในการเจรจากับคณะกรรมการร่างกฎหมายพื้นฐานในเขตบริหารพิเศษฮ่องกง เมื่อวันที่ ๑๖ เมษายน ค.ศ. ๑๙๘๗ เด็งเสี่ยวผิงเห็นว่า “ระบอบสังคมนิยมอัตลักษณ์จีน” เป็นผลลัพธ์ของการสร้างระบบอันมีเอกลักษณ์เฉพาะตัวที่ประกอบขึ้นระหว่างกระบวนการสร้างอัตลักษณ์จีน อัตลักษณ์นี้มีสาระที่สำคัญมากอย่างหนึ่งก็คือ การจัดการปัญหาต่อฮ่องกง มาเก๊า และไต้หวัน ซึ่งก็คือ “หนึ่งประเทศสองระบบ” ในที่นี้ เด็งเสี่ยวผิงย้ำว่า “หนึ่งประเทศสองระบบ” คือ สาระสำคัญมากอย่างหนึ่งของ “อัตลักษณ์นี้” และยังอธิบายว่า “ระบอบสังคมนิยมอัตลักษณ์จีน” ควรเป็นผลลัพธ์ของการสร้างระบบใหม่ที่รวมความสำเร็จในการสร้างด้านอื่น ๆ ด้วยระดับการรับรู้เช่นนี้ เด็งเสี่ยวผิงย้ำว่า “นี่เป็นสิ่งใหม่ สิ่งใหม่ที่ไม่ได้มาจากอเมริกา ไม่ได้มาจากญี่ปุ่น ไม่ได้มาจากยุโรป ไม่ได้มาจากโซเวียต แต่มาจากจีน ถึงเรียกว่าอัตลักษณ์จีน” ระบอบสังคมนิยมอัตลักษณ์จีนเป็นความลึกซึ้งในการรับรู้กฎเกณฑ์การสร้างสังคมนิยม สิ่งนี้แสดงให้เห็นว่ากลุ่มผู้นำรุ่นที่ ๒ ของพรรคคอมมิวนิสต์จีนที่มีเด็งเสี่ยวผิงเป็นศูนย์กลางได้

^๒ เฟิงอ่าง, น. ๒๗๑

^๓ หวง อี้ปิง, ระบอบสังคมนิยมอัตลักษณ์จีน, กรุงเทพฯ : แสงดาว, ๒๕๖๒, น.

รับรู้แล้วว่า การปฏิรูปเปิดประเทศและการสร้างสังคมนิยมที่ทันสมัยได้เต็มความหมายของ “อัตลักษณ์” และ “คุณลักษณะใหม่” ให้ระบอบสังคมนิยมอย่างต่อเนื่อง ส่งผลให้ระบอบสังคมนิยมของจีนเจริญรุ่งเรืองและพัฒนาไปอีกขั้น รูปแบบรัฐตั้งเดิมล้วนเป็น “หนึ่งประเทศหนึ่งระบบ” ก็คือภายในหนึ่งประเทศดำเนินระบบสังคมเพียงประเภทเดียว และทำให้มันคงด้วยรูปแบบรัฐธรรมนูญ ตามแนวคิด “หนึ่งประเทศสองระบบ” อนุญาตให้ประเทศหนึ่งที่ทำอำนาจธิปไตยเป็นเอกภาพ มีระบบสังคมที่คุณสมบัติแตกต่างกันสองประเภทอยู่ร่วมกันเป็นเวลานานได้ ประเทศที่เป็นสังคมนิยมสามารถรับใช้พื้นฐานทางเศรษฐกิจของสังคมนิยมที่เป็นแกนหลักของประเทศ รวมถึงยินยอมและคุ้มครองพื้นฐานทางเศรษฐกิจและโครงสร้างชั้นบนของทุนนิยมที่ดำรงอยู่ในขอบเขตเฉพาะ ซึ่งเป็นการสร้างสรรค์ทฤษฎีของรัฐตั้งเดิมที่รวมทฤษฎีของรัฐลัทธิมาร์กซิสม์แบบมาตรฐานเอาไว้อย่างที่ไม่เคยมีมาก่อนในประวัติศาสตร์^๔ โดยมีลักษณะที่สำคัญ ๔ ประการ คือ

(๑) “หนึ่งประเทศ” คือเงื่อนไขและพื้นฐานการดำเนิน “สองระบบ” สังคมนานาชาติต่างรับรู้โดยทั่วไปว่า มีสาธารณรัฐประชาชนจีนเท่านั้นที่เป็นรัฐบาลตามกฎหมายของจีน

(๒) “สองระบบ” อยู่ภายใต้และแตกแขนงมาจาก “หนึ่งประเทศ” และรวมอยู่ด้วยกันภายใน “หนึ่งประเทศ” ที่ว่านั่นคือระบบสองประเภทที่ไม่เหมือนกันทั้งคู่คุณลักษณะ สถานะ และบทบาท อันหนึ่งคือระบบสังคมนิยม อีกอันหนึ่งคือระบบทุนนิยม

(๓) ยอมรับความเป็นอิสระของ “อำนาจบริหาร” ภายใต้การยืนยันขีดความเป็นเอกภาพของ “อำนาจธิปไตย” เป็นเงื่อนไขสำคัญของ “หนึ่งประเทศสองระบบ” หลังจากรวมมาตุภูมิเป็นหนึ่งเดียวตามกฎหมายเกณฑ์

^๔ เฟิงอั้ง, น. ๒๑๕

ของรัฐธรรมนูญแล้ว ระบบกฎหมายเศรษฐกิจและสังคมที่เคยมีอยู่ในพื้นที่ เหล่านี้ไม่เปลี่ยนแปลง

(๔) หลักประกันของรัฐธรรมนูญและกฎหมาย รัฐธรรมนูญ ค.ศ. ๑๙๙๒ กำหนดว่า “รัฐต้องสร้างเขตบริหารพิเศษในยามจำเป็น ระบบที่ใช้ ภายในเขตบริหารพิเศษ สมาชิกแทนประชาชนแห่งชาติจะเป็นผู้ใช้กฎหมาย กำหนดตามสถานการณ์เฉพาะ” กฎเกณฑ์เหล่านี้ทำให้ทฤษฎี “หนึ่งประเทศ สองระบบ” มันคงแข็งแกร่งขึ้นด้วยรูปแบบกฎหมายหลักของประเทศ

นอกจาก “หนึ่งประเทศสองระบบ” ในช่วงเวลาต่อมา มีกระบวนการ สร้างกลไกการปฏิรูประบบวัฒนธรรมและระบบการคุ้มครองสิ่งแวดล้อม นอกจากนี้ยังมีการพัฒนาอย่างขนานใหญ่ในเรื่องการปฏิรูประบบตลาดแบบ สังคมนิยม และโดยเฉพาะอย่างยิ่งการสร้างสังคมกินที่อยู่ตัวอย่างรอบด้าน

๔.๓ ประชาธิปไตยแบบปรีกษาหรือของจีน ในหัวข้อนี้จะได้ศึกษา ถึง ๔.๓.๑ พัฒนาการของประชาธิปไตยแบบปรีกษาหรือในจีน ๔.๓.๒ คุณค่า รูปแบบและคุณลักษณะของประชาธิปไตยแบบปรีกษาหรือในจีน และ ๔.๓.๓ พื้นฐานวัฒนธรรมประชาธิปไตยแบบปรีกษาหรือในจีน

๔.๓.๑ พัฒนาการของประชาธิปไตยแบบปรีกษาหรือในจีน การ เกิดขึ้นประชาธิปไตยแบบปรีกษาหรือภายใต้พัฒนาการของประเทศจีน ได้ผ่านการศึกษาและพัฒนาการอย่างค่อยเป็นค่อยไปมาเป็นเวลายาวนาน ดังนั้น กระบวนการในการสรุปขึ้นมาทีละขั้นตอน ในที่สุดก็ทำให้เกิด แนวคิด ทฤษฎี และบรรทัดฐานของสถาบันซึ่งได้ผ่านประสบการณ์ของ กระบวนการการสำรวจค้นหาและพัฒนาอย่างยาวนาน ซึ่งอาจแบ่งพัฒนาการ ได้ ดังนี้^๕ (๑) “ระบบสามสาม” และ “การประชุมปรีกษาหรือทางการ

^๕ ผ่างหนิง, ประสบการณ์ประชาธิปไตยจีน, กรุงเทพฯ : มูลนิธิสถาบันสร้างสรรค์ ปัญญาสาธารณะ, ๒๕๖๔, น. ๒๗๒

เมืองแบบเก่า” (๒) สภาที่ปรึกษาทางการเมืองแบบใหม่ เริ่มเปิดแนวปฏิบัติประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือ (๓) การพลิกผันในช่วงเวลา “การต่อต้านฝ่ายขวา” และ “การปฏิวัติวัฒนธรรมครั้งใหญ่” (๔) การพัฒนากับความเป็นสถาบันของประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือยุคใหม่ จากการสืบค้นอย่างเป็นทางการของพรรคคอมมิวนิสต์และรัฐบาลพบว่ามีมีการกล่าวถึงประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือเป็นครั้งแรกใน ค.ศ. ๒๐๐๖ ในเอกสารที่ชื่อว่า “ความคิดเห็นของคณะกรรมการกลางพรรคคอมมิวนิสต์จีนเกี่ยวกับการเสริมสร้างการทำงานของสภาที่ปรึกษาการเมืองประชาชนจีน” เอกสารฉบับนี้กล่าวว่า “ในประเทศสังคมนิยมที่มีพื้นที่กว้างขวางและมีประชาชนมหาศาลเช่นจีน มีการปรึกษาหารือเกี่ยวกับประเด็นสำคัญด้านเศรษฐกิจของประเทศและการดำรงอยู่ของประชาชนอย่างกว้างขวาง ภายใต้การนำของพรรคคอมมิวนิสต์จีน ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงเอกภาพพระหว่างประชาธิปไตยกับการรวมศูนย์อำนาจ ประชาชนใช้สิทธิของตนผ่านการเลือกตั้งและลงคะแนนเสียง ทุกฝ่ายในภาคประชาชนจะมีการปรึกษาหารือกันอย่างเต็มที่ก่อนการตัดสินใจครั้งสำคัญ เพื่อบรรลุฉันทามติในประเด็นร่วมให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ นี่คือนิยามของประชาธิปไตยแบบสังคมนิยมสองรูปแบบของจีน ด้วยเหตุนี้ จึงเป็นครั้งแรกที่เสนอ “ประชาธิปไตยแบบเลือกตั้ง” และ “ประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือ” ให้เป็นรูปแบบการเมืองแบบสังคมนิยมสองแบบที่มีลักษณะเฉพาะของจีน ในวันที่ ๑๕ พฤศจิกายน ค.ศ. ๒๐๐๗ สำนักงานสารสนเทศ ในคณะมนตรีแห่งรัฐ ได้ตีพิมพ์สมุดปกขาวที่ชื่อว่า “ระบบพรรคการเมืองของจีน” โดยยืนยันแนวคิดเรื่องประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือและแบบเลือกตั้งเป็นครั้งแรก โดยในเอกสารดังกล่าวได้กล่าวว่า “การรวมกันของระบอบประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือและประชาธิปไตยแบบเลือกตั้งเป็นเอกลักษณ์สำคัญของระบอบประชาธิปไตย

สังคมนิยมของจีน ในประเทศจีน ระบบการประชุมสภาผู้แทนราษฎร และความร่วมมือหลายฝ่ายและระบบปรึกษาทางการเมืองภายใต้การนำของพรรคคอมมิวนิสต์จีนมีบทบาทส่งเสริมซึ่งกันและกัน”^๖

ในปี ค.ศ. ๒๐๐๙ ครบรอบ ๖๐ ปีของการก่อตั้งสภาที่ปรึกษาการเมืองประชาชนจีน หูจิ่นเทาซึ่งเป็นทั้งประธานและเลขาธิการของคณะกรรมการกลางพรรคคอมมิวนิสต์จีนกล่าวสุนทรพจน์โดยเน้นย้ำอีกครั้งเกี่ยวกับประชาธิปไตยสองรูปแบบในการพิจารณา “ความคิดเห็นของคณะกรรมการกลางของพรรคคอมมิวนิสต์จีนเกี่ยวกับการเสริมสร้างการทำงานสภาที่ปรึกษาการเมืองประชาชนจีน” และยังเน้นถึงการคงอยู่ของการปรึกษาหารืออย่างเต็มที่เพื่อให้เกิดฉันทามติ รวบรวมพลังความเข้มแข็งยึดมั่นในความเป็นผู้นำของพรรค ส่งเสริมให้ประชาชนเป็นเจ้าของประเทศ สร้างความเป็นเอกภาพในการปกครองตามหลักนิติธรรม สำหรับการพัฒนาการเมือง ประชาธิปไตยแบบสังคมนิยมให้ระดมความกระตือรือร้นและความคิดริเริ่มของทุกภาคส่วนอย่างเต็มที่ เพื่อยืนหยัดและพัฒนาสังคมนิยมที่มีเอกลักษณ์ของจีนอันมีความสำคัญอย่างยิ่ง”

๔.๓.๒ คุณค่า รูปแบบและคุณลักษณะของประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือในจีน โดยในประเด็นนี้มีสาระสำคัญโดยสรุป ดังนี้

(๑) คุณค่าร่วมสมัยของประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือ ประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือเป็นจุดเด่นและข้อได้เปรียบของการเมืองประชาธิปไตยแบบสังคมนิยมที่มีลักษณะเฉพาะของจีน เพราะประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือเป็นรูปแบบที่เหมาะสมที่สุดของประชาธิปไตยสำหรับการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศจีนในขณะนี้ กล่าวคือ^๗

^๖ เฟิ่งอ๋าง, น. ๒๗๒

^๗ เฟิ่งอ๋าง, น. ๒๗๒

^๘ เฟิ่งอ๋าง, น. ๒๘๒

ก. ประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือหรือเอื้อต่อการบูรณาการความสัมพันธ์ทางสังคม ลดความขัดแย้งทางสังคมให้น้อยลง และขยายความเห็นพ้องต้องกันในสังคมให้มากขึ้น สารสำคัญของ การปรึกษาหารือคือการแสวงหาจุดร่วมที่ใหญ่ที่สุด ดูแลผลประโยชน์ของทุกฝ่าย ส่งเสริมการประนีประนอม และส่งเสริมการสร้างผลประโยชน์ส่วนรวม นี่เป็นวิธีเอื้อต่อการบรรเทาความขัดแย้งทางสังคมและส่งเสริมการรวมตัวกันทางสังคมในช่วงที่เกิดการเปลี่ยนแปลงอุตสาหกรรม ในขั้นตอนนี้ส่วนใหญ่จะสะท้อนให้เห็นการรวมตัวกันและประสานงานของความสัมพันธ์ที่สำคัญทั้งสามฝ่ายระหว่าง พรรคการเมือง กลุ่มสังคมที่เกิดใหม่ และกลุ่มชนชาติ ผู้ที่นำพาให้เกิดการรวมกลุ่มทางสังคมส่วนใหญ่เป็นหน่วยงานภาครัฐ พรรคการเมือง และองค์กรที่ไม่ใช่ภาครัฐ (NGO)

ข. ประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือสามารถส่งเสริมประชาธิปไตยและยกระดับคุณภาพประชาธิปไตย กลไกของประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือเปิดโอกาสให้ประชาชนแสดงความคิดเห็นอย่างเต็มที่และหลากหลาย ในขณะเดียวกันประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือยังช่วยให้เกิดเอกภาพของการ “ยอมรับเสียงส่วนใหญ่” และ “เคารพเสียงส่วนน้อย” ประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือมีลักษณะที่สำคัญอยู่ที่ความเปิดกว้าง ความเท่าเทียม และความครอบคลุมและเปิดโอกาสให้การกำกับดูแลตามหลักการประชาธิปไตยจากหลากหลายมุมมองเพื่อยกระดับคุณภาพประชาธิปไตยและบูรณาการผลประโยชน์ของ “เสียงส่วนน้อย” กับ “เสียงส่วนมาก” อย่างผสมกลมกลืนมากที่สุด

ค. ประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือสามารถยกระดับการตัดสินใจอย่างเป็นวิทยาศาสตร์ มีประสิทธิภาพ และลดต้นทุน ประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือมีอิทธิพลที่สำคัญต่อกระบวนการตัดสินใจโดยรวม ๓ ประการ

คือ ก. ป้องกันไม่ให้เกิดการตัดสินใจอย่างรีบด่วน ข. ป้องกันไม่ให้เกิดการตัดสินใจล่าช้า ค. ป้องกันไม่ให้เกิดการตัดสินใจที่ไร้ประสิทธิภาพ

(๒) รูปแบบของประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือ ในทางปฏิบัติของประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือของจีน ได้ก่อตัวขึ้นครอบคลุมสังคมหลายระดับและกลายเป็นระบบธรรมาภิบาลที่กว้างขวางและเป็นสากลที่ดำเนินการระหว่างพรรคการเมือง ประเทศ สังคมและประชาชน โดยมีรูปแบบหลักดังนี้^๕ ก. การปรึกษาหารือทางการเมือง ภายใต้การนำของพรรคคอมมิวนิสต์จีนและระบบความร่วมมือหลายพรรค ข. การปรึกษาหารือเกี่ยวกับการบริหาร การให้คำปรึกษาหารือด้านธรรมาภิบาลระหว่างรัฐบาลของประชาชนในทุกระดับกับพลเมืองที่เกี่ยวข้องกับกิจการสาธารณะ นโยบายสาธารณะ ประเด็นสาธารณะ รวมทั้งความขัดแย้งในสังคม ค. การปรึกษาหารือทางสังคม ซึ่งเป็นวิธีการสำหรับพลเมืองในการแก้ปัญหาสาธารณะ สิทธิพลเมือง และความขัดแย้งทางสังคมอย่างเป็นอิสระ ภายใต้ขอบเขตของการปกครองตนเองของชาชนบทและผู้อยู่อาศัย เพื่อให้บรรลุสู่เส้นทางการพัฒนาอย่างเป็นระเบียบ โดยมุ่งเน้นไปที่การเชื่อมโยงกับการบริหารแบบประชาธิปไตยของการปกครองตนเองทางสังคม

(๓) ลักษณะของประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือ มีลักษณะที่สำคัญ ๓ ประการ กล่าวคือ^๖

ก. ขอบเขตของการปรึกษาหารือทางการเมืองกว้างมากและมีบทบาทสำคัญต่อสังคมและการเมืองของประเทศจีน ในปัจจุบัน การปรึกษาหารือทางการเมืองไม่ได้จำกัดเพียงการประชุมของสภาที่ปรึกษาทางการเมืองของประเทศ แต่ยังมีการพัฒนาในทุกระดับที่สำคัญและในด้าน

^๕ เฟิ่งอ๋าง, น. ๒๘๓

^๖ เฟิ่งอ๋าง, น. ๒๘๕

ต่าง ๆ ของสังคมและการเมือง ในประเทศจีนการปรีกษาหรือทางการเมืองไม่เพียงแต่เกิดขึ้นในระหว่างพรรคคอมมิวนิสต์จีนกับฝ่ายประชาธิปไตยต่าง ๆ และกลุ่มคนที่ไม่ฝักใฝ่ฝ่ายใดเท่านั้น แต่ยังเกิดขึ้นในทางปฏิบัติของการเมืองแบบประชาธิปไตยในระดับรากหญ้าที่เกี่ยวกับผลประโยชน์สาธารณะที่สำคัญอย่างกว้างขวาง

ข. เนื้อหาของการปรีกษาหรือทางการเมืองกำลังขยายกว้างขึ้นและพัฒนาให้สมบูรณ์ขึ้นอย่างต่อเนื่อง การให้คำปรึกษาทางการเมืองในอดีตส่วนใหญ่อยู่ในระดับนโยบาย และเป็นรูปแบบสำคัญในการกำหนดนโยบายและสร้างพันธมิตรทางการเมือง ในทางปฏิบัติของประเทศจีนมีการใช้ระบบการปรีกษาหรือทางการเมืองเพื่อคัดเลือกและแต่งตั้งผู้นำทางการเมืองอย่างแพร่หลาย จนกลายเป็นกลไกสำคัญในการกำหนดวิธีการสรรหาและสืบทอดทางการเมือง จึงกล่าวได้ว่า การประยุกต์การปรีกษาหรือทางการเมืองเพื่อคัดเลือกและแต่งตั้งผู้ปฏิบัติงานของพรรคที่เป็นแกนนำในทุกๆระดับเป็นการแสวงหาในทางปฏิบัติที่สำคัญของการเมืองแบบประชาธิปไตยในจีนร่วมสมัย

ค. การปรีกษาหรือทางการเมืองของจีนยังต้องค้นหาปรับปรุงอย่างต่อเนื่องให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น เกี่ยวกับรูปแบบเชิงสถาบันให้ถูกต้องตามกฎหมายและมีมาตรฐานในทางปฏิบัติ การปรับปรุงระบบการปรีกษาหรือของจีนอย่างต่อเนื่อง เป็นที่ประจักษ์เป็นครั้งแรกในการปรับปรุงกลไกการปรีกษาหรืออย่างต่อเนื่องในความร่วมมือหลายฝ่ายที่นำโดยพรรคคอมมิวนิสต์จีน ในขณะที่เดียวกันก็ยังสะท้อนถึงการปรับปรุงและสร้างความเข้มแข็งให้กับระบบการทำงานและกลไกการทำงานของสภาที่ปรีกษาทางการเมืองประชาชนจีนและสภาที่ปรีกษาทางการเมืองทุกระดับอย่างต่อเนื่อง ขณะเดียวกัน กลไกปรีกษาหรือในวาระประชาธิปไตยภายใน

พรรคของพรรคที่ทำการปกครองก็กำลังได้รับการปรับปรุงและพัฒนาให้เป็นระบบมากขึ้น กลไกการปรึกษาหารือในทางปฏิบัติของประชาธิปไตยระดับรากหญ้าก็กำลังพัฒนาให้ได้มาตรฐานและเป็นระบบเช่นกัน

๔.๓.๓ พื้นฐานวัฒนธรรมประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือในจีน การยุติความขัดแย้งผ่านการปรึกษาหารือเป็นการสืบทอดมรดกทางวัฒนธรรมที่ลึกซึ้ง เป็นจิตวิญญาณทางวัฒนธรรมและเป็นประสบการณ์จริงที่พิสูจน์ได้ ประเพณีวัฒนธรรมที่แตกต่างกันนั้นก่อให้เกิดรูปแบบประชาธิปไตยที่แตกต่างกัน ระบบประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือของประเทศจีนมีรากฐานที่อยู่ในดินอันอุดมด้วยวัฒนธรรมชั้นเลิศที่สั่งสมมาจากชนชาติจีนนับเป็นพัน ๆ ปี การก่อรูปและการพัฒนาทางทฤษฎีและการปฏิบัติทางประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือสะท้อนถึงคุณลักษณะของวัฒนธรรมจีน การหล่อเลี้ยงจิตวิญญาณ และทรัพยากรทางอุดมการณ์อันได้รับอิทธิพลจากวัฒนธรรมดั้งเดิมยุคโบราณ วัฒนธรรมเรื่องปัญญาสมัยใหม่ วัฒนธรรมแนวร่วม และวัฒนธรรมตลาด ซึ่งเน้นมรดกวัฒนธรรมอันหลากหลายและอุดมการณ์อันลุ่มลึก ที่มีคุณลักษณะเฉพาะที่โดดเด่นของจีน กล่าวคือ^{๑๑}

ก. แนวร่วมเป็นแหล่งกำเนิดโดยตรงของประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือ ซึ่งอาจกล่าวได้ในระดับหนึ่งว่า ประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือก็คือ ความต่อเนื่องของการขยายและการยกระดับการสร้างการเมืองแบบประชาธิปไตยภายใต้เงื่อนไขทางประวัติศาสตร์ใหม่ของทฤษฎีและการปฏิบัติของแนวร่วม

ข. ประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือเพื่อสืบทอดและพัฒนาวัฒนธรรมดั้งเดิมชั้นเลิศของจีน ตามแนวปฏิบัติของการปรึกษาหารือทางการเมืองที่

^{๑๑} เฟิ่งอ๋าง, น. ๒๕๒

เป็นจริงในสมัยโบราณนั้น มีสองสิ่งที่สอดคล้องกันคือ วัฒนธรรมจีนแบบดั้งเดิมเน้นความคิดของ “จางยง” และแนวคิดเชิงคุณค่าของ ความสามัคคี เป็นสิ่งที่มีคุณค่ามากที่สุด วัฒนธรรมจีนแบบดั้งเดิมมีการสนับสนุนแนวความคิดของ “ความสามัคคี” และการสนับสนุน “ความสามัคคีปราศจากความแตกต่าง” ทั้งสองนั้นยึดมั่นในหลักการและเคารพความแตกต่าง นั่นก็คือ พวกเขาปะทะซึ่งกันและกัน และสร้างฉันทามติ ผสมผสานและเรียนรู้จากผู้อื่น วัฒนธรรมของ “จางยง” เน้นการเข้าใจให้เหมาะสมกับ “ระดับ” ของสิ่งต่าง ๆ ในฐานะที่ประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือเป็นรูปแบบพื้นฐานของประชาธิปไตยแบบสังคมนิยมที่มีลักษณะเฉพาะแบบจีนได้รับการสืบทอดและสืบสานตามประเพณีของจีนอย่างเป็นทางการ เป็นธรรมชาติ ทำให้ความคิดเช่นนี้เป็นความหมายของจีนในยุคใหม่

ค. ประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือได้รวมอยู่ในองค์ประกอบของเศรษฐกิจระบบตลาด เศรษฐกิจการตลาดแบบสังคมนิยมเป็นระบบเศรษฐกิจของจีนในปัจจุบันและเป็นรากฐานทางเศรษฐกิจของระบบการเมืองจีน ปัจจัยด้านเศรษฐกิจระบบตลาดมีอิทธิพลและแทรกซึมอยู่ในการเมืองและสังคมจีนในทุกด้านอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ในความเป็นจริง ปัญหาในทางปฏิบัติหลายประการของประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือเกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจระบบตลาด ฉะนั้น จึงต้องแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจโดยการใช้การปรึกษาแบบประชาธิปไตย การพัฒนาเศรษฐกิจระบบตลาดได้ส่งเสริมการพัฒนาประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือในระดับหนึ่ง

๔.๔ ลักษณะของประชาธิปไตยของจีน ศาสตราจารย์จางเหวยเหวย เห็นว่าประชาธิปไตยจีนมีลักษณะที่สำคัญ ๕ ประการ คือ “เพื่อประชาชน” “ของประชาชน” “โดยประชาชน” “อยู่กับประชาชน” และ “ไปสู่

ประชาชน” โดยมีสาระสำคัญ^{๑๒} ดังนี้

(๑) “เพื่อประชาชน” ในประเด็นเพื่อประชาชน ศาสตราจารย์จาง เหวยเหว่ยอธิบายว่า จีนได้สร้างสรรค์ความมหัศจรรย์ทางเศรษฐกิจขนาดใหญ่มากกว่าระยะเวลา ๔๐ ปีที่ผ่านมา จีนมีประชากรกว่า ๗๐๐ ล้านคนที่หลุดพ้นจากความยากจน จีนได้สร้างชนชั้นกลางที่ใหญ่ที่สุดในโลก มาตรฐานชีวิตความเป็นอยู่ของชาวจีนส่วนใหญ่ยกระดับขึ้นอย่างไม่เคยมีมาก่อนในอดีต จากสถิติของสำนักงานสถิติแห่งชาติจีน ปี ค.ศ. ๒๐๑๗ ชาวจีนมีรายได้ส่วนบุคคลสุทธิเมื่อหักปัจจัยด้านราคาแล้ว เพิ่มขึ้น ๒๒.๘ เท่า เมื่อเทียบกับปี ค.ศ. ๑๙๗๘ อัตราขยายตัว ๘.๕ % ต่อปี ชนชั้นกลางของจีนมีสัดส่วนเพิ่มขึ้นจากศูนย์ เมื่อ ๔๐ ปีที่แล้ว เป็นประมาณ ๔๐๐ ล้านคนเมื่อปี ค.ศ. ๒๐๑๘ ประเด็นนี้จึงเป็นข้อสรุปว่า การปกครองของจีนเป็นการปกครอง “เพื่อประชาชน”

(๒) “ของประชาชน” หรือหมายถึง “มาจากประชาชน” สังคมจีนแต่โบราณก็มีวัฒนธรรมสามัญชนอันเข้มข้น จากการศึกษาของศาสตราจารย์จางเหว่ยเหว่ย เจ้าหน้าที่ราชการในหน่วยงานรัฐบาลกลางจีนมาจากครอบครัวชาวบ้าน ๙๐% นับตั้งแต่สถาปนาสาธารณรัฐประชาชนจีนเป็นต้นมา เจ้าหน้าที่ระดับสูงที่สังกัดพรรคคอมมิวนิสต์จีนล้วนมาจากครอบครัวชาวบ้านธรรมดา หรือแม้เป็นลูกของนักปฏิวัติพรรคคอมมิวนิสต์จีน อย่างน้อยมีประสบการณ์ทำงานในตำแหน่งต่าง ๆ มาก่อนกว่า ๓๐ ปี สังคมประสบการณ์ในการปกครองประเทศมาอย่างโชกโชน จึงจะสามารถขึ้นสู่ตำแหน่งระดับสูงสุดที่จะกำหนดนโยบายของประเทศได้

^{๑๒} จางเหว่ยเหว่ย, CHINA NOW จีนก้าวนำ...วาทกรรมแดนมังกรบนเวทีโลก, กรุงเทพฯ : บิ๊ก ไทม์, ๒๕๖๔, น. ๒๖๐

(๓) “โดยประชาชน” ในประเด็นนี้ตั้งเสี้ยวผิงเสนอแนวคิดที่ว่า ในด้านการเมืองจะต้องสร้างสรรค์ประชาธิปไตยที่สอดคล้องกับความเป็นจริงให้มากกว่าและเหนือกว่าประเทศทุนนิยม “เหนือกว่า” ในที่นี้หมายถึงประชาธิปไตยที่มีระดับสูงกว่า โดยเฉพาะจะต้องพยายามอย่างเต็มที่เพื่อเป็นตัวแทนผลประโยชน์ของผู้คนส่วนใหญ่ จะต้องสะท้อนความต้องการและความสนใจของผู้คนส่วนใหญ่ และ “สอดคล้องกับความเป็นจริงให้มากกว่า” หมายถึง สามารถนำพาผลประโยชน์ที่จับต้องได้มอบให้แก่ประชาชนส่วนใหญ่

(๔) “อยู่กับประชาชน” (with the people) ความหมายของคำว่า “ประชาชน” เป็นคำที่มีความสำคัญอย่างยิ่งของระบบการปกครองของจีน สิ่งที่แทนความหมายของคำว่า “ประชาชน” คือสิ่งที่จะไม่มีการแก้เด็ดขาด ไม่เพียงแต่ห้ามแก้ แต่ยังต้องส่งเสริมให้เจริญรุ่งเรือง การอยู่กับประชาชนอย่างใกล้ชิดคือของวิเศษที่ทำให้จีนสามารถเอาชนะศัตรูและบรรลุความสำเร็จท่ามกลางโลกที่เต็มไปด้วยความท้าทายได้อย่างทุกวันนี้ ด้วยเหตุที่จีนยืนหยัดที่จะ “อยู่กับประชาชน” ทำให้ชาวจีนส่วนใหญ่กลายเป็นผู้ที่ได้รับประโยชน์สูงสุดท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์

(๕) “ไปสู่ประชาชน” (to the people) ลักษณะเด่นของกระบวนการกำหนดนโยบายของจีนคือ “มาจากประชาชนไปสู่ประชาชน” ประเทศจีนได้สร้าง “ระบอบประชาธิปไตยรวมศูนย์รูปแบบใหม่” ขึ้นมา “ระบอบประชาธิปไตยรวมศูนย์รูปแบบใหม่” ซึ่งมีการวางแผนอย่างรอบคอบก่อนลงมือปฏิบัติ เช่น การกำหนดแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติทุก ๕ ปีของจีน ปัจจุบันมีลักษณะเป็นไปตามกำหนดเวลา มีระบบและประสานงานกันนับพันนับร้อยครั้งจากบนลงล่าง อาศัยวิธีการต่าง ๆ ทั้ง “มาจากประชาชน ไปสู่ประชาชน” “เชิญเข้ามา ก้าวออกไป” สุดท้าย

กลายเป็นข้อตกลงที่มีประสิทธิภาพ แผนพัฒนาฯ ๕ ปี แผนแล้วแผนเล่า ที่กำหนดไว้สามารถดำเนินการสำเร็จลุล่วงอย่างราบรื่นนั้น ได้สร้างพื้นฐานอันมั่นคงให้แก่การผงาดขึ้นอย่างรวดเร็วของประเทศจีน

บทสรุป ประสบการณ์สร้างประชาธิปไตยของจีน ถือว่าเป็นประสบการณ์ที่ทรงคุณค่าอย่างยิ่ง ในเบื้องต้น ความหมายของประชาธิปไตยของจีน มิได้มีความหมายว่า ระบบหลายพรรค + การเลือกตั้ง ซึ่งการให้ความหมายในลักษณะนี้เป็นการให้ความหมายของประชาธิปไตยในเชิงรูปแบบเท่านั้น ในขณะที่จีนนั้นมุ่งค้นหาความหมายของประชาธิปไตยในเชิงเนื้อหา อันเป็นประชาธิปไตยที่แท้จริง ประสบการณ์ในประวัติศาสตร์ได้พิสูจน์อีกครั้งว่า ประชาธิปไตยที่ดีประชาชนจึงผาสุก ประชาธิปไตยที่ไม่ดีย่อมเป็นภัยร้ายต่อประชาชน ความคิดของเพลโตกับความคิดของชาวจีนอยู่บนพื้นฐานระดับเดียวกัน นั่นคือการปกครองประเทศต้องใช้ผู้เชี่ยวชาญและผู้เชี่ยวชาญนั้นจะต้องมีประสบการณ์ฝึกฝนมาอย่างดีและมีสติปัญญาเฉลียวฉลาด นอกจากนี้อริสโตเติล นักปรัชญาผู้ยิ่งใหญ่ของกรีกโบราณมองว่าระบอบประชาธิปไตยจะประสบความสำเร็จต้องประกอบด้วย ๒ ปัจจัย ปัจจัยแรกต้องมีชนชั้นกลางในจำนวนมากพอ ปัจจัยที่สองต้องมีการปกครองด้วยหลักนิติธรรม

จากประสบการณ์ในการสร้างประชาธิปไตยแบบใหม่ของจีน นี่เองที่สอดคล้องกับคำกล่าวของเอ็นมานูเอล มาครง ประธานาธิบดีของฝรั่งเศสที่กล่าวว่า “เมื่อประเทศเกิดใหม่เหล่านี้ค้นพบวัฒนธรรมประจำชาติของตนเอง และเริ่มเชื่อมั่นวัฒนธรรมดังกล่าว พวกเขาจะค่อย ๆ กำจัด “วัฒนธรรมทางปรัชญา” ที่ประเทศมหาอำนาจตะวันตกปลูกฝังในอดีต และนี่คือจุดเริ่มต้นของจุดจบในการเป็นเจ้าโลกของตะวันตก” จีนได้ยืนยันในสิ่งที่ประธานาธิบดีมาครงได้กล่าวไว้ และถือได้ว่าจีนเป็นหัวขบวนของ

๕๐ • นวัตกรรมชุมชนเข้มแข็งฐานรากประชาธิปไตยอัตลักษณ์ไทย

บูรพาภิวัฒน์ที่ได้สร้างสรรค์ประชาธิปไตยบนพื้นฐานของวัฒนธรรมประเพณีดั้งเดิมของตน ผสานกับแนวคิดแบบสังคมนิยม และปรับประยุกต์เข้ากับส่วนที่เป็นของโมเดลตะวันตก สร้างประชาธิปไตยที่เป็นเอกลักษณ์ที่มีลักษณะเฉพาะของจีนอันนำมาสู่ความผาสุกของประชาชนโดยรวม

บทที่ ๕

แนวทางสร้างชุมชนเข้มแข็ง เพื่อประชาธิปไตยฐานรากในสังคมไทย

จากประสบการณ์และความพยายามของการสร้างเข้มแข็งให้กับชุมชนโดยการอาศัยประชาธิปไตยแบบปรึกษาหารือเป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหาให้กับชุมชนดังที่ภาคส่วนต่าง ๆ ได้ดำเนินการมาเป็นเวลายาวนานในสังคมไทย จนตกผลึกเป็นแนวคิดในการสร้างสรรค์ประชาธิปไตยอัตลักษณ์ไทยเพื่อความเข้มแข็งและมั่นคงของสังคมไทย ในบทนี้จะกล่าวถึงแนวทางในการสร้างประชาธิปไตยฐานรากในระดับชุมชน จนถึงประชาธิปไตยฐานรากในระดับจังหวัด โดยมีข้อพิจารณา ๒ ประการ คือ ๕.๑ ปัญหาอุปสรรคของประชาธิปไตยฐานรากในสังคมไทย และ ๕.๒ ขั้นตอนและกระบวนการในการสร้างชุมชนเข้มแข็งตามแนวทางของร่างระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการส่งเสริมชุมชนเข้มแข็ง พ.ศ. โดยมีรายละเอียด ดังนี้

๕.๑ ปัญหาอุปสรรคของประชาธิปไตยฐานรากในสังคมไทย ซึ่งประกอบด้วยปัญหาที่สำคัญ ดังนี้ (๑) ระบบการปกครองของไทยเป็นระบบการปกครองที่เน้นการรวมศูนย์อำนาจ (๒) การจัดการบริหารการปกครองของไทยในระดับจังหวัดมีการจัดองค์กรที่ซ้อนกันหลายระดับ

(๓) การกระจายอำนาจสู่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นยังมีข้อจำกัดในการจัดการเชิงพื้นที่ และ (๔) การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นการมีส่วนร่วมตามสังกัดของทางราชการ ปัญหาต่าง ๆ ดังกล่าวเป็นอุปสรรคในการสร้างชุมชนเข้มแข็ง การสร้างชุมชนเข้มแข็งจึงต้องอาศัยแนวทางและกระบวนการในการทำให้ประชาชนในพื้นที่ที่มีบทบาทในการกำหนดการพัฒนาในพื้นที่ของตนเอง การที่ประชาชนในพื้นที่ที่จะมีบทบาทกำหนดทิศทางการพัฒนาหรือการแก้ไขปัญหาในพื้นที่ของตนเองประเด็นนี้คือหัวใจสำคัญของการวางรากฐานให้ชุมชนเข้มแข็งและเป็นฐานรากของประชาธิปไตยอัตลักษณ์ไทย

๕.๒ ขั้นตอนและกระบวนการในการสร้างชุมชนเข้มแข็งตามแนวทางของร่างระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการสร้างเสริมชุมชนเข้มแข็ง พ.ศ.^๑ เพื่อเป็นฐานรากของประชาธิปไตยในสังคมไทย สรุปสาระสำคัญดังนี้

๕.๒.๑ ความมุ่งหมายของร่างระเบียบฉบับนี้

เพื่อให้มีกลไกขับเคลื่อนการปฏิรูปประเทศด้านสังคมให้เกิดความสงบสุข เป็นธรรม และสร้างโอกาสอันทัดเทียมกันอันจะนำไปสู่การจัดความเหลื่อมล้ำในด้านต่าง ๆ ซึ่งจำเป็นต้องมีการบูรณาการให้เกิดการปฏิรูปในระดับชุมชนฐานราก ให้ครอบคลุมถึงระบบข้อมูล แผนการปฏิบัติการและงบประมาณที่เกี่ยวข้อง โดยการส่งเสริมและสนับสนุนให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ ฟื้นฟู และส่งเสริมภูมิปัญญา วัฒนธรรม และจารีตประเพณีอันดีงามของท้องถิ่น ในการจัดการและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพื่อลดความเหลื่อมล้ำและแก้ไข

^๑ ร่างระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการสร้างเสริมชุมชนเข้มแข็ง พ.ศ. ขณะนี้อยู่ระหว่างการพิจารณาของคณะกรรมการปฏิรูปกฎหมายในระยะเร่งด่วน

ปัญหาความยากจน ตามแนวทางปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและหลักการพัฒนาอย่างยั่งยืน โดยการทำงานร่วมกันกับหน่วยงานของรัฐ องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น ภาคเอกชน และภาคประชาสังคมในพื้นที่ ซึ่งเป็นรากฐานของวัฒนธรรมในสังคมไทยที่เข้มแข็งในอันที่จะสร้างความ เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน จึงจำเป็นต้องให้มีกลไกการสร้างความร่วมมือ หรือการบูรณาการที่มีประสิทธิภาพเพื่อสร้างเสริมชุมชนเข้มแข็งทั้งใน ระดับตำบล และระดับจังหวัด ตามประเด็นการปฏิรูปที่ ๔ ระบบการสร้าง เสริมชุมชนเข้มแข็งในแผนปฏิรูปประเทศด้านสังคม ทั้งนี้ ข้อกำหนด ตามระเบียบฉบับนี้เป็นเพียงแนวทางเพื่อให้ชุมชนในแต่ละพื้นที่ใช้เป็น แนวทางในการดำเนินการเพื่อให้สอดคล้องเหมาะสมกับสภาพพื้นที่ หรือลักษณะเฉพาะของแต่ละพื้นที่ เพื่อประโยชน์ในการดำเนินการตาม ระเบียบนี้ การสร้างเสริมชุมชนเข้มแข็ง หมายถึง การดำเนินการใด ๆ เพื่อ สร้างเสริมให้ประชาชนในชุมชนร่วมมือกัน หรือช่วยเหลือซึ่งกันและกัน สามารถพึ่งพาตนเองในเรื่องเกี่ยวกับชีวิตความเป็นอยู่ร่วมกัน โดยใช้สิทธิ และการทำหน้าที่ของชุมชนเพื่อพัฒนาตนเองด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมท้องถิ่น มรดกทางวัฒนธรรม คุณภาพสิ่งแวดล้อม ทรัพยากร ธรรมชาติ ความหลากหลายทางชีวภาพ สุขภาพอนามัย และคุณภาพชีวิต ของประชาชนในชุมชน ตามแนวทางปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและ หลักการพัฒนาอย่างยั่งยืน เพื่อให้ประชาชนในชุมชนมีความสุข มีคุณภาพ ชีวิตที่ดี และมีส่วนร่วมในการพัฒนาประเทศที่มีพื้นฐานมาจากประชาธิปไตย ฐานราก อันจะนำไปสู่การลดความเหลื่อมล้ำในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของ ประชาชนและการสร้างเสริมสังคมโดยไม่ทอดทิ้งกัน ในการดำเนินการเพื่อ บรรลุความมุ่งหมายในการสร้างเสริมชุมชนให้เข้มแข็ง ให้ดำเนินการโดย คำนึงถึงหลักการ ดังต่อไปนี้

(๑) หลักความสอดคล้องกับสิทธิของชุมชนที่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยรับรอง หลักการดำเนินการบนพื้นฐานความรู้ ภูมิปัญญา ท้องถิ่น ความรู้ที่เกิดจากการปฏิบัติหรือการศึกษาจากวิทยาการสมัยใหม่

(๒) หลักการที่ให้ชุมชนมีบทบาทและสามารถในการบริหารจัดการ ด้วยตนเองได้อย่างมีคุณภาพ และชุมชนมีภูมิคุ้มกันต่อการปัจจัยที่มีผลกระทบ ด้านต่าง ๆ

(๓) หลักการบูรณาการความร่วมมือระหว่างภาคประชาชนด้วยกันเอง ภาคประชาชนกับหน่วยงานของรัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภาคเอกชน ภาคประชาสังคม และภาคส่วนอื่นที่เกี่ยวข้องบนพื้นฐานของ หลักความเห็นพ้องต้องกัน

(๔) หลักความสอดคล้องกับยุทธศาสตร์ชาติ แผนการปฏิรูป ประเทศ และแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

๕.๒.๒ ความหมายของ “ชุมชน” และ “ชุมชนเข้มแข็ง” ตามระเบียบนี้

“ชุมชน” หมายความว่า “กลุ่มบุคคลที่รวมตัวกันโดยมีผลประโยชน์ และวัตถุประสงค์ร่วมกัน เพื่อช่วยเหลือหรือสนับสนุนซึ่งกันและกัน หรือทำกิจกรรมอันชอบด้วยกฎหมายและศีลธรรมร่วมกัน หรือดำเนินการอื่นอันเป็นประโยชน์ร่วมกันของสมาชิก โดยมีการดำเนินการอย่างต่อเนื่องและมีระบบบริหารจัดการและการแสดงเจตนาแทนกลุ่มได้”

“ชุมชนเข้มแข็ง” หมายความว่า ชุมชนที่ประชาชนในชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองในเรื่องเกี่ยวกับชีวิตความเป็นอยู่ร่วมกัน โดยใช้สิทธิและการทำหน้าที่ของชุมชนเพื่อพัฒนาตนเองด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ท้องถิ่น มรดกทางวัฒนธรรม คุณภาพสิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติ ความหลากหลายทางชีวภาพ สุขภาพอนามัย และคุณภาพชีวิตของ

ประชาชนในชุมชน ตามแนวทางปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและหลักการพัฒนาย่างยั่งยืน โดยความร่วมมือกันของประชาชน การให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และสามารถพึ่งพาตนเองได้ ทั้งนี้ เพื่อให้ประชาชนในชุมชนมีความสุข มีคุณภาพชีวิตที่ดี และมีส่วนร่วมในการพัฒนาประเทศ

๕.๒.๓ การดำเนินการตามระเบียบนี้ แบ่งแนวทางในการจัดให้มีสมัชชาในระดับต่าง ๆ กล่าวคือ ๕.๒.๓.๑ สมัชชาตำบล ๕.๒.๓.๒ สมัชชาระดับจังหวัด และ ๕.๒.๓.๓ สมัชชาระดับชาติ โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๕.๒.๓.๑ สมัชชาตำบล เพื่อให้เกิดกระบวนการในการสร้างเสริมชุมชนเข้มแข็งจำเป็นที่จะต้องสร้างพื้นที่เพื่อทำหน้าที่เป็นเวทีกลางของชุมชน หน่วยงานของรัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภาคเอกชน และภาคประชาสังคม และภาคส่วนอื่น ๆ ในตำบล โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อรวมตัว ปรีกษาหารือ ประสานงาน บูรณาการการดำเนินงานจัดทำแผนการพัฒนาพื้นที่ และเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของสมาชิกในการพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็งและยั่งยืน และเพื่อให้การดำเนินการดังกล่าวบรรลุความมุ่งหมายและเกิดการขับเคลื่อนการสร้างเสริมชุมชนเข้มแข็งระดับพื้นที่ในแต่ละตำบลของทุกจังหวัด จึงสมควรให้มี “สมัชชาตำบล” เรียกโดยย่อว่า “สมต.” โดยสมัชชาตำบลมีองค์ประกอบและภารกิจ ดังนี้

(๑) องค์ประกอบของสมัชชาตำบล เพื่อให้เกิดความร่วมมือที่หลากหลายและการดำเนินการที่มีประสิทธิภาพ สมต. ควรประกอบด้วยสมาชิก ดังต่อไปนี้

(ก) สมาชิกโดยตำแหน่ง ควรประกอบด้วย กำนัน ผู้ใหญ่บ้านของทุกหมู่บ้านในตำบล ผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในตำบล ผู้บริหารสถานศึกษาทุกแห่งในตำบล ผู้อำนวยการโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล เกษตรตำบล พัฒนาการอำเภอ ผู้แทนศูนย์การศึกษานอกระบบ

และการศึกษาตามอัยยาศัยตำบล

(ข) สมาชิกตัวแทนองค์กรในพื้นที่ ควรประกอบด้วย ประธานสภาองค์กรชุมชนตำบล ประธานกรรมการพัฒนาสตรีระดับตำบล ประธานสภาเด็กและเยาวชนตำบล ผู้แทนศูนย์ประสานงานองค์การชุมชนระดับตำบล ประธานชมรมอาสาสมัครสาธารณสุขระดับตำบล ประธานชมรมอาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ระดับตำบล ผู้นำอาสาพัฒนาชุมชนระดับตำบล ผู้แทนสภาเกษตรกรระดับตำบล ผู้แทนองค์กรสวัสดิการชุมชนทุกแห่งในตำบล ผู้แทนองค์กรการเงินชุมชนทุกแห่งในตำบล และผู้แทนองค์กรอื่นหรือภาคส่วนอื่น ๆ ที่ดำเนินการอยู่ในพื้นที่นั้น

(ค) สมาชิกผู้ทรงคุณวุฒิ ควรประกอบด้วย บุคคลซึ่งเป็นผู้นำชุมชนหรือผู้ที่ได้รับความเคารพหรือยอมรับนับถือในตำบลนั้น

ให้สมาชิกตาม (ก) และ (ข) คัดเลือกสมาชิกตาม (ค) ด้วยวิธีการปรึกษาหารือในการประชุมครั้งแรก โดยการคัดเลือกให้คำนึงถึงสัดส่วนของจำนวนสมาชิกระหว่าง (ก) และ (ข) และจำนวนสมาชิกที่เป็นหญิงและชายให้ใกล้เคียงกัน ในกรณีที่ตำบลใดมีสถานศึกษาเกินกว่า ๕ แห่ง ให้เลือกกันเองให้เหลือผู้แทนผู้บริหารสถานศึกษา ๕ คน และในกรณีที่ตำบลใดมีองค์กรสวัสดิการชุมชนหรือองค์กรการเงินชุมชนเกินกว่า ๓ แห่ง ให้เลือกกันเองให้เหลือผู้แทนองค์กรสวัสดิการชุมชนหรือผู้แทนองค์กรการเงินชุมชน ๓ คน แล้วแต่กรณี

(๒) ภารกิจของสมัชชาตำบล เพื่อให้การดำเนินการบรรลุความมุ่งหมายตามระเบียบให้ สมต. มีภารกิจ ดังต่อไปนี้

(ก) สร้างความร่วมมือระหว่างประชาชนในพื้นที่ ระหว่างประชาชนกับหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาสังคม และภาคส่วนอื่น ๆ ในพื้นที่

(ข) จัดให้มีการปรึกษาหารือกันของสมาชิก สมต. และประชาชนในชุมชน เพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนในการดำเนินโครงการหรือกิจกรรมของหน่วยงานของรัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรภาคประชาสังคม หรือองค์กรเอกชนในตำบล และในการให้ความคิดเห็นต่อหน่วยงานของรัฐหรือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในตำบล ในเรื่องที่มีผลหรืออาจก่อให้เกิดผลกระทบต่อเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ท้องถิ่น มรดกทางวัฒนธรรม คุณภาพสิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติ ความหลากหลายทางชีวภาพ สุขภาพอนามัย และคุณภาพชีวิตของประชาชนในชุมชน โดยพิจารณาผลกระทบจากโครงการที่อาจส่งผลกระทบต่อพื้นที่ ทั้งนี้ เพื่อร่วมกันหาทางออกจากผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นในพื้นที่

(ค) จัดทำแผนแม่บทการพัฒนาพื้นที่และเศรษฐกิจของชุมชน โดยเชื่อมโยงและบูรณาการแผนพัฒนาระดับพื้นที่ขององค์กรต่าง ๆ ในตำบล รวมถึงแผนพัฒนาหมู่บ้านและแผนพัฒนาท้องถิ่น และข้อเสนอแนะของสภาองค์กรชุมชนตำบลที่เกี่ยวข้องกับการจัดทำแผนดังกล่าว

(ง) จัดทำระบบฐานข้อมูลสารสนเทศของชุมชนซึ่งแสดงให้เห็นข้อมูลและองค์ประกอบต่าง ๆ ของชุมชน

(จ) ส่งเสริมสนับสนุนแนวทางการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข และการต่อต้านการทุจริตคอร์รัปชันในภาครัฐและภาคเอกชนทุกระดับ

(ฉ) ส่งเสริมสนับสนุนการจัดการความรู้ และการจัดการกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และพัฒนาศักยภาพของประชาชนในชุมชน

(ช) ส่งเสริมและสนับสนุนให้องค์กรต่าง ๆ ในชุมชนเกิดความเข้มแข็ง และร่วมมือกับหน่วยงานของรัฐและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ในการขจัดความยากจนและการลดความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจและสังคม ในตำบลอย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน

(ซ) เสนอแนะปัญหาและแนวทางในการพัฒนาการปฏิบัติราชการและการจัดทำบริการสาธารณะของหน่วยงานของรัฐและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในตำบล

(ฅ) ประสานความร่วมมือกับ สมต. อื่นในจังหวัดเดียวกันหรือจังหวัดที่ใกล้เคียง

(ฉ) รายงานสภาพปัญหาและผลที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงานใด ๆ ของหน่วยงานของรัฐและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในตำบล ต่อหน่วยงานของรัฐและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่เกี่ยวข้อง

(ค) เสนอรายชื่อผู้แทน สมต. เพื่อไปร่วมประชุมในระดับจังหวัดของ สมต. จำนวนสองคน

(ฌ) จัดทำรายงานประจำปีให้เผยแพร่ต่อสาธารณะและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง พร้อมทั้งเสนอให้สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) เพื่อเป็นข้อมูลในการพัฒนาชุมชนต่อไป

๕.๒.๓.๒ สมัชชาระดับจังหวัด เพื่อให้เกิดการขับเคลื่อนการสร้างเสริมชุมชนเข้มแข็งระดับจังหวัด ให้มี “สมัชชาจังหวัด” เรียกโดยย่อว่า “สมจ.” โดยให้ สมจ. เป็นเวทีกลางในการประชุมในระดับจังหวัดอย่างน้อยปีละสองครั้ง เพื่อส่งเสริมและสนับสนุนให้เกิดความร่วมมือและการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่าง สมต. ในจังหวัดหรือ สมข. ในกรุงเทพมหานคร ให้สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) อำนวยความสะดวกในการจัดประชุม และเป็นเลขานุการในการประชุม

ในการจัดการประชุมให้สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) หรือร่วมกับผู้ว่าราชการจังหวัด พัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัด นายกองจัดการบริหารส่วนจังหวัดหรือผู้ว่ากรุงเทพมหานคร ประธานที่ประชุมระดับจังหวัดของสภาองค์กรชุมชนตำบล และภาค

ประชาสังคมในจังหวัด โดยสมัชชาระดับจังหวัดมีองค์ประกอบและภารกิจ ดังนี้

(๑) องค์ประกอบของสมัชชาระดับจังหวัด ในที่ประชุม สมจ. บุคคลดังต่อไปนี้เป็นบุคคลที่มีสิทธิเข้าร่วมประชุม แสดงความคิดเห็นและลงมติ

- (ก) ผู้แทน สมต. หรือ สมข. ที่ได้รับการเสนอรายชื่อ
- (ข) ผู้แทนเครือข่ายภาคประชาชนระดับจังหวัด
- (ค) ผู้แทนภาคเอกชน ภาควิชาการ และภาคประชาสังคม
- (ง) ผู้แทนสำนักงานจังหวัด และผู้แทนองค์การบริหารส่วน

จังหวัด

นอกเหนือจากบุคคลดังกล่าวข้างต้นแล้ว ที่ประชุม สมจ. อาจเสนอชื่อผู้ทรงคุณวุฒิให้เข้าร่วมในที่ประชุม สมจ. ได้ ในการประชุมของ สมจ. ให้สมาชิก สมจ. เลือกกันเองเพื่อให้บุคคลใดบุคคลหนึ่งทำหน้าที่เป็นประธานที่ประชุมคนหนึ่ง และรองประธานที่ประชุมอีกคนหนึ่ง

(๒) ภารกิจของสมัชชาระดับจังหวัด เพื่อให้การดำเนินการบรรลุความมุ่งหมายตามระเบียบให้ สมจ. มีภารกิจ ดังต่อไปนี้

(ก) จัดทำข้อเสนอเชิงนโยบายและยุทธศาสตร์ในการสร้างเสริมชุมชนเข้มแข็ง

(ข) สร้างเสริมความร่วมมือและการจัดกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และพัฒนาศักยภาพร่วมกันของ สมต. หรือ สมข. ในจังหวัด

(ค) เสนอแนวทางการพัฒนาจังหวัด และแนวทางการบูรณาการความร่วมมือของ สมต. หรือ สมข. กับหน่วยงานของรัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภาคเอกชน และภาคประชาสังคมในจังหวัด เพื่อร่วมกันขับเคลื่อนการสร้างเสริมชุมชนเข้มแข็ง และให้ข้อเสนอแนะที่เกี่ยวข้องกับ

ความต้องการของชุมชนในการพัฒนาเศรษฐกิจ การแก้ปัญหาความเหลื่อมล้ำและความยากจน การรักษาวัฒนธรรมท้องถิ่นและมรดกทางวัฒนธรรม การรักษาทรัพยากรธรรมชาติ และเสริมสร้างคุณภาพสิ่งแวดล้อม สุขภาพอนามัย และคุณภาพชีวิตของประชาชนในชุมชน ต่อผู้ว่าราชการจังหวัด นายกองค์การบริหารส่วนจังหวัด และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

(ง) จัดทำระบบฐานข้อมูลสารสนเทศของจังหวัดซึ่งแสดงให้เห็นข้อมูลและองค์ประกอบต่าง ๆ ของชุมชนที่อยู่ในจังหวัด

(จ) รวบรวมความต้องการตามแผนการพัฒนาในแต่ละพื้นที่ รายงานสภาพปัญหาและผลที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงานใดๆ ของหน่วยงานของรัฐและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัด ต่อหน่วยงานของรัฐและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่เกี่ยวข้อง

(ฉ) ประสานแผนพัฒนาจังหวัดและเชื่อมโยงกับบงพัฒนาจังหวัดหรือกลุ่มจังหวัด เพื่อให้เป็นไปตามกฎหมายที่เกี่ยวข้อง

๕.๒.๓.๓ สมัชชาระดับชาติ เพื่อให้การดำเนินการในการสร้างเสริมชุมชนเข้มแข็งครอบคลุมพื้นที่ต่าง ๆ และเพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนประสบการณ์และการเรียนรู้ของชุมชนในพื้นที่ต่าง ๆ ผู้แทนสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน ผู้แทนสำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ ผู้แทน สมจ. และผู้แทนส่วนงานอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง อาจจัดให้มีการประชุมระดับภาคหรือระดับชาติ โดยเรียกที่ประชุมนี้ว่า “สมัชชาระดับชาติ” เรียกโดยย่อว่า “สมช.” โดยให้คำนึงถึงความพร้อม ค่าใช้จ่าย ประโยชน์ที่จะได้รับจากการประชุม โดยจัดให้มีการประชุม สมช. อย่างน้อยปีละหนึ่งครั้ง โดยสมัชชาระดับชาติมีองค์ประกอบและภารกิจ ดังต่อไปนี้

(๑) องค์ประกอบของสมัชชาระดับชาติ ที่ประชุม สมช. ประกอบด้วยบุคคล ดังต่อไปนี้

(ก) ผู้แทน สมจ. สมต. และ สมข. คัดเลือกมาจากภาคชุมชนและผู้ทรงคุณวุฒิ จังหวัดละ ๒ คน

(ข) ผู้แทนเครือข่ายองค์กรภาคประชาชน ภาคประชาสังคม ภาคเอกชน ที่มีบทบาทในการดำเนินการในระดับชาติ จำนวนไม่เกิน ๑ ใน ๓

(ค) ผู้แทนหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง

(๒) ภารกิจของสมัชชาระดับชาติ เพื่อให้ในการดำเนินการบรรลุความมุ่งหมายตามระเบียบให้ สมข. มีภารกิจ ดังต่อไปนี้

(ก) กำหนดมาตรการส่งเสริมและสนับสนุนการจัดตั้งและการพัฒนา สมต. สมข. และ สมจ. ให้เกิดความเข้มแข็งและพึ่งตนเองได้เพื่อหน่วยงานหรือองค์กรที่เกี่ยวข้องใช้เป็นแนวทางปฏิบัติ

(ข) ให้ความเห็นและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการกำหนดนโยบายและแผนพัฒนาทางเศรษฐกิจ สังคมและกฎหมาย รวมทั้งการจัดทำบริการสาธารณะของหน่วยงานของรัฐ หรือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ที่มีผลต่อพื้นที่มากกว่าหนึ่งจังหวัดทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม คุณภาพชีวิต และสิ่งแวดล้อม

(ค) สร้างปัญหาที่ประชาชนในจังหวัดต่าง ๆ ประสบและข้อเสนอแนะแนวทางการแก้ไขเพื่อเสนอต่อคณะรัฐมนตรีเพื่อพิจารณาดำเนินการ

(ง) ส่งเสริม สนับสนุน สมจ. สมต. หรือ สมข. ในการร่วมมือประสานการดำเนินการร่วมกันเพื่อให้บรรลุความมุ่งหมายตามระเบียบนี้ รวมทั้งประสานงานระหว่าง สมจ. สมต. หรือ สมข. กับหน่วยงานต่าง ๆ เพื่อดำเนินการให้เกิดการสร้างเสริมชุมชนเข้มแข็ง

(จ) ส่งเสริม สนับสนุนให้มี การดำเนินในการสร้างชุมชนเข้มแข็งและการดำเนินการใดเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ตามระเบียบนี้

แนวทางการดำเนินการตามร่างระเบียบดังกล่าวถือว่าเป็นแนวทางที่ทำลายอุปสรรคของการสร้างชุมชนเข้มแข็งดังที่กล่าวไว้แล้วข้างต้นที่เกิดจากปัญหาสำคัญ ๔ ประการ คือ (๑) ระบบการปกครองของไทยเป็นระบบการปกครองที่เน้นการรวมศูนย์อำนาจ (๒) การจัดการบริหารการปกครองของประเทศไทยในระดับจังหวัดมีการจัดองค์กรที่ซ้อนกันหลายระดับ (๓) การกระจายอำนาจสู่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นยังมีข้อจำกัดในการจัดการเชิงพื้นที่ และ (๔) การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นการมีส่วนร่วมตามสังกัดของทางราชการ โดยผลของการดำเนินการตามระเบียบดังกล่าวจะส่งผลกระทบต่อการแก้ปัญหาและอุปสรรคในแต่ประเด็น ดังนี้

(๑) ระบบการปกครองของไทยเป็นระบบการปกครองที่เน้นการรวมศูนย์อำนาจ การทำให้เกิดสมัชชาตำบลและสมัชชาในระดับจังหวัดเป็นการกระจายอำนาจโดยตรงไปให้กับประชาชนโดยไม่ผ่านกลไกหรือหน่วยงานใด ๆ ไม่ว่าจะเป็นการส่วนภูมิภาคหรือราชการส่วนท้องถิ่น

(๒) การจัดการบริหารการปกครองของประเทศไทยในระดับจังหวัดมีการจัดองค์กรที่ซ้อนกันหลายระดับ การทำให้สมัชชาตำบลและสมัชชาจังหวัดเป็นที่รวมของตัวแทนภาครัฐทั้งหลายไม่ว่าตัวแทนราชการส่วนภูมิภาค ราชการส่วนท้องถิ่น และหน่วยงานอื่น ๆ ของรัฐ โดยอาศัยเวทีกลางของประชาชนเป็นเวทีในการแก้ไขปัญหาของประชาชนจะทำให้เกิดการบูรณาการบนพื้นฐานของการแก้ไขปัญหาให้กับประชาชนในพื้นที่ลักษณะเช่นนี้จะมีส่วนอย่างสำคัญในการทำลายกำแพงระหว่างส่วนงานต่าง ๆ ของรัฐจะทำให้การดำเนินการของภาครัฐมีประสิทธิภาพมากขึ้น

(๓) การกระจายอำนาจสู่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นยังมีข้อจำกัดในการจัดการเชิงพื้นที่ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นไม่ว่า องค์กรบริหารส่วนจังหวัด เทศบาลหรือองค์กรบริหารส่วนตำบลล้วนมีข้อจำกัดในเรื่องอำนาจ

หน้าที่งบประมาณ และบุคลากร ที่เอื้ออำนวยให้การแก้ไขปัญหาในพื้นที่มีประสิทธิภาพ ดังนั้นการอาศัยการบูรณาการบนเวทีกลางของประชาชนจะมีบทบาทสำคัญในการทำให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นสามารถตอบสนองต่อดำเนินการแก้ไขปัญหาของประชาชนในพื้นที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

(๔) การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นการมีส่วนร่วมตามสังกัดของทางราชการ การมีส่วนร่วมของประชาชนโดยสมัครระดับตำบลก็ดี หรือระดับจังหวัดก็ดี เป็นการมีส่วนร่วมของประชาชนอย่างแท้จริง กล่าวคือเป็นการมีส่วนร่วมของประชาชนทุกภาคส่วนที่อยู่ในพื้นที่นั้น ๆ ไม่ว่าจะเป็นในส่วนของชาวบ้าน ภาคเอกชน และภาคประชาสังคมในพื้นที่ และการมีส่วนร่วมของประชาชนมิใช่เป็นเพียงการมีส่วนร่วมในประเด็นใดประเด็นหนึ่ง แต่เป็นการมีส่วนร่วมอย่างกว้างขวางทุกประเด็นปัญหาทุกมิติสามารถเข้ามามีส่วนร่วมในสมัชชาตำบลหรือสมัชชาจังหวัดได้

จากพื้นฐานของการดำเนินการตามร่างระเบียบดังกล่าวนี้เองจะสร้างให้ชุมชนมีความเข้มแข็ง ชุมชนเกิดความรักสามัคคีเกิดความปรองดองในตำบลและสามารถมีบทบาทในการแก้ไขปัญหาของชุมชนได้และยังมีบทบาทในการวางแผนการพัฒนาพื้นที่ของตนเองได้ รากฐานเหล่านี้เองที่จะเป็นรากฐานสำคัญของประชาธิปไตยอัตลักษณ์ไทย

บทที่ ๖

ปลายทางของประชาธิปไตยอัตลักษณ์ไทย

ในบทนี้จะได้กล่าวถึงเป้าหมายปลายทางของการสร้างชุมชนเข้มแข็งจะนำไปสู่เป้าหมายปลายทางอย่างไรบ้าง ในบทนี้จะแยกการศึกษาออกเป็น ๓ ประเด็น คือ ๖.๑ แนวทางการสร้างชุมชนเข้มแข็งจะทำให้ชุมชนเข้มแข็งได้อย่างไร ๖.๒ สมัชชาตำบลและสมัชชาจังหวัดจะมีความสำคัญอย่างไร และ ๖.๓ สมัชชาตำบล สมัชชาจังหวัดและสมัชชาระดับชาติจะมีความสำคัญต่อประชาธิปไตยอัตลักษณ์ไทยอย่างไร โดยมีรายละเอียด ดังนี้

๖.๑ แนวทางการสร้างชุมชนเข้มแข็งจะทำให้ชุมชนเข้มแข็งได้อย่างไร ชุมชนจะเข้มแข็งเมื่อชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองได้ ชุมชนจะเข้มแข็งเมื่อชุมชนมีปรองดองมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในชุมชน ชุมชนจะเข้มแข็งเมื่อชุมชนสามารถจัดการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน ได้ด้วยการร่วมมือร่วมแรงร่วมใจด้วยกันของคนในชุมชน ชุมชนจะเข้มแข็งเมื่อชุมชนสามารถมีบทบาทในการกำหนดทิศทางการพัฒนาในพื้นที่ของตนเองได้ และชุมชนจะเข้มแข็งเมื่อชุมชนมีบทบาทในการการกำหนดการใช้งบประมาณบนพื้นฐานของการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจเชิงพื้นที่ แนวทางต่าง ๆ ที่กล่าวมาข้างต้นล้วนเป็นความมุ่งหมายของร่างระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการสร้างเสริมชุมชนเข้มแข็ง พ.ศ. ซึ่งเป็นเพียงกระบวนการในการที่จะสร้าง “เวทีกลาง” ให้ทุกภาคส่วนเข้ามามีบทบาทใน

การปรึกษาหารือเพื่อหาทางออกร่วมกันบนพื้นฐานของความเห็นพ้องต้องกัน แนวทางการสร้างชุมชนเข้มแข็งตามแนวทางดังกล่าว ถือว่าเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นในชุมชนต่าง ๆ ในสังคมไทยในทั่วทุกภูมิภาคที่มีความหลากหลายทั้งขนาด และหลากหลายทั้งประเด็นและแนวทางในการหาทางออกและเรียนรู้ร่วมกันของชุมชนนั้น ๆ แนวทางตามร่างระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการสร้างเสริมชุมชนเข้มแข็ง พ.ศ. จึงเป็นการสังเคราะห์จากประสบการณ์เชิงพื้นที่ของชุมชนต่าง ๆ เพื่อนำไปสู่การทำให้ชุมชนต่าง ๆ สามารถนำแนวทางดังกล่าวมาดำเนินการเพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนของตนเองบนพื้นฐานของการปรับประยุกต์แนวทางดังกล่าวให้สอดคล้องเหมาะสมหรือลักษณะเฉพาะของพื้นที่นั้น ๆ

กล่าวโดยสรุป ร่างระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการสร้างเสริมชุมชนเข้มแข็ง พ.ศ. เป็นเพียงเครื่องมือที่จะเป็นแนวทางให้ชุมชนต่าง ๆ ได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ในการนำแนวทางดังกล่าวไปดำเนินการเพื่อสร้างพลังให้ชุมชนมีความเข้มแข็ง ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองได้และจัดการปัญหาของตนเองได้ ศักยภาพหรือพลังของชุมชนเหล่านี้จะกลายเป็นพลังของแผ่นดินที่จะเชื่อมโยงจากตำบลสู่จังหวัด จากจังหวัดสู่ระดับชาติ และจากระดับชาติจะย้อนกลับมาทำให้ชุมชนเข้มแข็งและมั่นคงยิ่งขึ้น

๖.๒ สมัชชาตำบลและสมัชชาจังหวัดจะมีความสำคัญอย่างไร สมัชชาตำบลและสมัชชาจังหวัดจะเป็นเสมือนกับ “กลไก” ที่เป็น “soft power” กล่าวคือเป็น “กลไก” ที่ไม่มีอำนาจหน้าที่ตามกฎหมาย การดำเนินการใด ๆ ของสมัชชาตำบลและสมัชชาจังหวัดไม่มีผลผูกพันตามกฎหมาย ใด ๆ ต่อองค์กรที่เกี่ยวข้อง แต่ความเป็น “soft power” ของสมัชชาตำบลและสมัชชาจังหวัดเกิดจาก (๑) การเป็นเวทีกลางที่เป็นศูนย์รวมของทุกภาคส่วน ไม่ว่าจะเป็น ท้องที่ ท้องถิ่น ชาวบ้าน ชาวเมือง และภาค

ประชาสังคมในพื้นที่ (๒) กระบวนการในการปรึกษาหารือเป็นกระบวนการของการแลกเปลี่ยนพูดคุยเพื่อหาทางออกของปัญหาร่วมกัน มิใช่กระบวนการที่ต่อสู้ของคู่ขัดแย้งที่มุ่งหมายจะเอาชนะอีกฝ่ายหนึ่ง (๓) ความเห็นของที่ประชุมเป็นเพียงการให้คำปรึกษาหรือข้อเสนอแนะต่อองค์กรที่มีอำนาจหน้าที่ในเรื่องนั้น อันเป็นกระบวนการที่ช่วยเหลือหรือสนับสนุนกลไกที่เป็นทางการให้สามารถหาทางออกของปัญหาบนพื้นฐานของความเห็นพ้องต้องกัน (๔) แนวทางในการแก้ปัญหาหรือแผนในการพัฒนาต่าง ๆ นั้น ถือเป็นแนวทางหรือแผนการพัฒนาที่ตอบสนองต่อประโยชน์ของชุมชนหรือของสังคมโดยส่วนรวมมิใช่เพื่อตอบสนองต่อประโยชน์ของบุคคลใดบุคคลหนึ่งหรือกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง และ (๕) เวทีกลางในระดับตำบลและระดับจังหวัดไม่มีเรื่องของอำนาจและตำแหน่งหน้าที่ที่จะนำไปสู่ความขัดแย้งของการแย่งขึ้นสู่ตำแหน่งต่าง ๆ เวทีกลางมีเพียงประธานการประชุม ไม่ว่าจะในระดับตำบลหรือระดับจังหวัด

จากลักษณะของกลไกที่เป็น “soft power” ในลักษณะดังกล่าวนี้เองจึงเป็นกลไกที่จะสร้างคุณูปการต่อสังคมและชุมชนของสมาชิกตำบลหรือสมาชิกจังหวัดได้ และเป็นกลไกที่คู่ขนานไปกับกลไกที่เป็นทางการของภาครัฐได้ โดยไม่ถือว่ามีความขัดแย้งในเรื่องบทบาทหรืออำนาจหน้าที่แต่อย่างใด แต่หากกลไกและองค์กรภาครัฐจะหนุนเสริมให้สมาชิกตำบลหรือสมาชิกจังหวัดมีความเข้มแข็งขึ้นอาจจะทำได้โดยการเชื่อมโยงกับกระบวนการตัดสินใจของสมาชิกตำบลหรือสมาชิกจังหวัดแล้วแต่กรณี กรณีเช่นนี้ก็จะทำให้กระบวนการตัดสินใจโดยสมาชิกตำบลหรือสมาชิกจังหวัดได้รับการเชื่อมต่อกับกลไกและองค์กรภาครัฐที่เป็นทางการจะก่อให้เกิดผลว่ากลไกภาครัฐที่เป็นทางการประสานร่วมมือกับกลไกภาคประชาชนที่ไม่เป็นทางการในการขับเคลื่อนร่วมมือกันในการแก้ปัญหา

ที่เกิดขึ้นในพื้นที่ และนี่คือมิติใหม่ของการบริหารราชการแผ่นดินในพื้นที่ที่มีกลไกภาครัฐเป็นกลไกหลักและมีกลไกภาคประชาชนเป็นกลไกหนุนเสริมในกระบวนการบริหารราชการแผ่นดินที่เข้าไปสู่การสร้างความสำเร็จในพื้นที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

๖.๓ สมัชชาตำบล สมัชชาจังหวัดและสมัชชาระดับชาติจะมีความสำคัญต่อประชาธิปไตยอัตลักษณ์ไทยอย่างไร ดังที่ได้กล่าวไปแล้วในหัวข้อ ๖.๒ ว่าสมัชชาตำบลหรือสมัชชาจังหวัดเป็นกลไกที่ไม่เป็นทางการที่สนับสนุนกลไกการบริหารราชการแผ่นดินในส่วนภูมิภาคราชการส่วนท้องถิ่นอันเป็นกลไกที่เป็นทางการ ทำให้การบริหารราชการแผ่นดินของกลไกที่เป็นทางการนั้นสามารถตอบสนองต่อการต้องการของประชาชนในพื้นที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ หากกล่าวในระดับชาติ “สมัชชาระดับชาติ” จะมีบทบาทในการหนุนเสริมกลไกหลักของชาติได้อย่างไร หากถือว่ารัฐสภา (สภาผู้แทนราษฎรและวุฒิสภา) และคณะรัฐมนตรีเป็นกลไกหลักระดับชาติที่เป็นทางการ สมัชชาระดับชาติก็จะเป็นกลไกระดับชาติที่ไม่เป็นทางการที่เป็น “soft power” ของภาคประชาชนที่จะมีบทบาทสำคัญในการหนุนเสริมกลไกหลักของชาติในการดำเนินนโยบายต่าง ๆ ในระดับประเทศ ลักษณะของการเป็น “soft power” ของสมัชชาระดับชาติก็มีลักษณะเช่นเดียวกับสมัชชาตำบลและสมัชชาจังหวัด กล่าวคือ สมัชชาระดับชาติเป็นเวทีกลางที่ประกอบด้วยทุกภาคส่วน กระบวนการปรึกษาหารือเป็นกระบวนการทางออกร่วมกัน และผลของการปรึกษาหารือเป็นเพียงการให้คำปรึกษาหรือข้อเสนอแนะเชิงนโยบายต่อกลไกหลักของชาติไม่ว่าจะต่อรัฐสภาที่ดีหรือต่อคณะรัฐมนตรีก็ดี ซึ่งรัฐสภาและคณะรัฐมนตรีก็จะไม่รู้สึกถูกกดดันต่อมติของสมัชชาระดับชาติดังกล่าว แต่หากรัฐสภาและคณะรัฐมนตรีได้ตระหนักถึงการเป็นกลไกที่ไม่เป็นทางการที่มีความมุ่งหมายที่จะแก้ไข

ปัญหาโดยรวมของสังคมแล้ว และหากกลไกหลักระดับชาติได้เชื่อมโยงในการแก้ไขปัญหากับข้อเสนอของกลไกที่ไม่เป็นทางการของสมัชชาระดับชาติจะนำไปสู่การทำให้เกิดกระบวนการร่วมมือกันระหว่างกลไกซึ่งเป็นสถาบันหลักของชาติร่วมประสานกับกลไกภาคประชาชนที่เป็นส่วนหนุนเสริมในการแก้ไขปัญหาให้กับสังคมหรือประเทศชาติ จะเกิดกระบวนการร่วมกันในระดับชาติของสถาบันหลักและสถาบันหนุนเสริมในการบริหารประเทศ กลไกลักษณะเช่นนี้จะสร้างความเข้มแข็งและมั่นคงต่อระบบการปกครองของประเทศ เพราะกระบวนการในการตัดสินใจของสถาบันหลักของประเทศมีฐานทั้งจากระบบตัวแทน (สถาบันหลัก) และระบบตัวการ (สมัชชาระดับชาติ) ที่จะช่วยประคับประคองให้ระบบการเมืองมีความเสถียรและมั่นคง และสามารถตอบสนองต่อความต้องการของประชาชนทั้งบนพื้นฐานของระบบตัวแทนและระบบตัวการได้อย่างมีประสิทธิภาพ

นอกเหนือจากการที่สมัชชาเป็นกลไกหนุนเสริมกลไกหลักของประเทศแล้ว สมัชชาระดับชาติยังมีบทบาทสำคัญในการหนุนเสริมสนับสนุนให้เกิดมาตรการหรือกระบวนการที่จะทำให้สมัชชาตำบลและสมัชชาจังหวัดมีความเข้มแข็ง โดยการวางมาตรการหรือในการสร้างให้เกิดกระบวนการในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทั้งในระดับตำบล ระดับจังหวัดและระดับชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการส่งเสริมให้เกิดมาตรการที่องค์กรภาครัฐในพื้นที่ จะให้การสนับสนุนในการทำให้เกิดเวทีกลางที่เข้มแข็งและมั่นคงในพื้นที่นั้น ๆ หรือในการที่จะหามาตรการในการเชื่อมโยงระหว่างกระบวนการตัดสินใจโดยเวทีกลางดังกล่าวกับงบประมาณในการพัฒนาในระดับพื้นที่ ประเด็นต่าง ๆ เหล่านี้จะมีส่วนสนับสนุนให้สมัชชาตำบลและสมัชชาจังหวัดมีความเข้มแข็งและยั่งยืนในอนาคตได้

กล่าวโดยสรุป สมัชชาตำบล สมัชชาจังหวัดและสมัชชาระดับชาติ คือกลไกของภาคประชาชนอันเป็นกลไกที่ไม่เป็นทางการ เป็นกลไกที่มีลักษณะเป็น “soft power” แต่เป็นกลไกที่มีบทบาทสำคัญที่จะช่วยหนุนเสริมกลไกหลักของภาครัฐในพื้นที่ กล่าวคือ หากเป็นสมัชชาตำบลก็เป็นกลไกหนุนเสริมการบริหารราชการแผ่นดินของกลไกหลักภาครัฐที่เป็นทางการไม่ว่าจะเป็นราชการส่วนภูมิภาคหรือราชการส่วนท้องถิ่น ส่วนสมัชชาจังหวัดก็เป็นกลไกหนุนเสริมการบริหารราชการแผ่นดินในระดับจังหวัดที่เป็นทางการไม่ว่าจะเป็นราชการส่วนภูมิภาค ราชการส่วนท้องถิ่น และหน่วยงานอื่น ๆ ของภาครัฐ สำหรับสมัชชาระดับชาติย่อมเป็นกลไกของภาคประชาชนที่จะหนุนเสริมกลไกของสถาบันหลักไม่ว่ากลไกของรัฐสภาหรือคณะรัฐมนตรี กล่าวคือเป็นกลไกของระบบตัวการ (ประชาชน) ที่หนุนเสริมระบบตัวแทน (รัฐสภาและคณะรัฐมนตรี) จะทำให้ระบบประชาธิปไตยของไทยเป็นระบบที่มีความมั่นคงบนฐานของระบบตัวแทนและระบบตัวการอันเป็นฐานสำคัญที่จะพัฒนาไปสู่การเป็น “ประชาธิปไตยอัตลักษณ์ไทย”

บทสรุป

หนังสือ “นวัตกรรมชุมชนเข้มแข็งฐานรากประชาธิปไตยอัตลักษณ์ไทย” เล่มนี้เป็นความพยายามในการเสนอแนวทางในการสร้างชุมชนให้เข้มแข็งในระดับตำบลและระดับจังหวัด และเชื่อมโยงมายังระดับชาติ ความเข้มแข็งของชุมชนในพื้นที่ต่าง ๆ เหล่านี้เองที่จะเป็นพื้นฐานในการสร้างประชาธิปไตยอัตลักษณ์ไทยให้มีความเข้มแข็งมั่นคงคู่ขนานไปกับสถาบันการเมืองหลักของชาติ (รัฐสภาและคณะรัฐมนตรี) โดยที่สมัชชาตำบลที่ดี สมัชชาจังหวัดที่ดี หรือสมัชชาระดับชาติที่ดีล้วนทำหน้าที่เพียงเป็น “เวทีกลาง” หรือ “พื้นที่กลาง” เท่านั้น ไม่มีบุคคลใดจะได้ตำแหน่งอย่างใดอย่างหนึ่งจากการมีสมัชชาทั้ง ๓ ระดับนี้ ตำแหน่งชั่วคราวที่เกิดขึ้นคือ “ผู้ทำหน้าที่ประธานในการประชุม” เท่านั้น นอกจากนี้สมัชชาทั้ง ๓ ระดับไม่มีอำนาจหน้าที่ตามกฎหมายที่มีผลผูกพันกับองค์กรใดองค์กรหนึ่ง สมัชชาทั้ง ๓ ระดับจึงเป็นเพียง “soft power” แต่เป็น “soft power” ที่เป็นศูนย์รวมของชุมชน เป็น “soft power” ที่เป็นพลังสร้างสรรค์ของชุมชน

แต่แน่นอนการขับเคลื่อนตามแนวทางการสร้างชุมชนเข้มแข็งที่จะเป็นฐานรากประชาธิปไตยอัตลักษณ์ไทยนั้น คงไม่ใช่เรื่องง่ายที่จะสร้างความเข้าใจและเห็นพ้องต้องกันในการที่จะผลักดันขับเคลื่อนตามแนวทางดังกล่าว ในความยากลำบากดังกล่าวนั้นยังมีจุดแข็งที่เป็นต้นทุนพื้นฐานของสังคมไทยคือ การที่พี่น้องชุมชนต่าง ๆ ได้ต่อสู้ดิ้นรนเพื่อค้นหาแนวทาง

จนนำไปสู่การแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ของชุมชนได้ ชุมชนที่ประสบความสำเร็จเหล่านี้กระจัดกระจายอยู่ทั่วทุกภูมิภาคของประเทศไทย และนี่คือต้นทุนทางสังคมที่ยิ่งใหญ่ที่เกิดมาจากความอดทนอดสาหัสของพี่น้องชุมชนต่าง ๆ ของสังคมไทย หากสังคมไทยจะได้อาศัยประสบการณ์ที่เกิดจากเลือดเนื้อชีวิต ความทุกข์ยากและความพยายามอดสาหัส แปลงต้นทุนชีวิตเหล่านี้เป็นสติปัญญาของสังคมไทย โดยไม่จำเป็นต้องอาศัยการนำเข้าขององค์ความรู้จากต่างประเทศ การอาศัยภูมิปัญญาของสังคมไทยที่มีอยู่แล้วสร้างให้เกิดองค์ความรู้ที่ยั่งยืนและมั่นคง สิ่งนี้จึงเรียกได้ว่าเป็น “wisdom” ของสังคมไทย

ภาคผนวก

(ร่าง)
ระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรี
ว่าด้วยการสร้างเสริมชุมชนเข้มแข็ง
พ.ศ.^๑

เพื่อให้มีกลไกขับเคลื่อนการปฏิรูปประเทศด้านสังคมให้เกิดความสงบสุข เป็นธรรม และสร้างโอกาสอันทัดเทียมกันอันจะนำไปสู่การจัดความเหลื่อมล้ำในด้านต่าง ๆ ซึ่งจำเป็นต้องมีการบูรณาการให้เกิดการปฏิรูปในระดับชุมชนฐานราก ให้ครอบคลุมถึงระบบข้อมูล แผนการปฏิบัติการและงบประมาณที่เกี่ยวข้อง โดยการส่งเสริมและสนับสนุนให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ ฟื้นฟู และส่งเสริมภูมิปัญญา วัฒนธรรม และจารีตประเพณีอันดีงามของท้องถิ่น ในการจัดการและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพื่อลดความเหลื่อมล้ำและแก้ไขปัญหาความยากจน ตามแนวทางปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและหลักการพัฒนาอย่างยั่งยืน โดยการทำงานร่วมกันกับหน่วยงานของรัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภาคเอกชน และภาคประชาสังคมในพื้นที่ ซึ่งเป็นรากฐานเดิมของวัฒนธรรมของสังคมไทยที่เข้มแข็งในอันที่จะสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน จึงจำเป็นต้องให้มีกลไกการสร้างร่วมมือหรือการบูรณาการที่มีประสิทธิภาพเพื่อสร้างเสริมชุมชนเข้มแข็งทั้งในระดับตำบล ระดับจังหวัด และระดับชาติ ตาม

^๑ ร่างระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการสร้างเสริมชุมชนเข้มแข็ง พ.ศ. ขณะนี้อยู่ระหว่างการพิจารณาของคณะกรรมการปฏิรูปกฎหมายในระยะเร่งด่วน

ประเด็นการปฏิรูปที่ ๔ ระบบการสร้างเสริมชุมชนเข้มแข็ง ในแผนปฏิรูปประเทศด้านสังคม

ทั้งนี้ ข้อกำหนดตามระเบียบฉบับนี้เป็นเพียงแนวทางเพื่อให้ชุมชนในแต่ละพื้นที่ใช้เป็นแนวทางในการดำเนินการเพื่อให้สอดคล้องเหมาะสมกับสภาพพื้นที่หรือลักษณะเฉพาะของแต่ละพื้นที่

อาศัยอำนาจตามความในมาตรา ๑๑ (๖) และ (๘) แห่งพระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการแผ่นดิน พ.ศ. ๒๕๓๔ นายกรัฐมนตรีโดยความเห็นชอบของคณะรัฐมนตรี จึงวางระเบียบไว้ดังต่อไปนี้

ข้อ ๑ ระเบียบนี้เรียกว่า “ระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการสร้างเสริมชุมชนเข้มแข็ง พ.ศ.”

ข้อ ๒ ระเบียบนี้ให้ใช้บังคับตั้งแต่วันถัดจากวันประกาศในราชกิจจานุเบกษาเป็นต้นไป

ข้อ ๓ ในระเบียบนี้

“ชุมชน” หมายความว่า “กลุ่มบุคคลที่รวมตัวกันโดยมีผลประโยชน์และวัตถุประสงค์ร่วมกัน เพื่อช่วยเหลือหรือสนับสนุนซึ่งกันและกัน หรือทำกิจกรรมอันชอบด้วยกฎหมายและศีลธรรมร่วมกัน หรือดำเนินการอื่นอันเป็นประโยชน์ร่วมกันของสมาชิก โดยมีการดำเนินการอย่างต่อเนื่องและมีระบบบริหารจัดการและการแสดงเจตนาแทนกลุ่มได้”

“ชุมชนเข้มแข็ง” หมายความว่า ชุมชนที่ประชาชนในชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองในเรื่องเกี่ยวกับชีวิตความเป็นอยู่ร่วมกัน โดยใช้สิทธิและการทำหน้าที่ของชุมชนเพื่อพัฒนาตนเองด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ท้องถิ่น มรดกทางวัฒนธรรม คุณภาพสิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติ ความหลากหลายทางชีวภาพ สุขภาพอนามัย และคุณภาพชีวิตของประชาชนในชุมชน ตามแนวทางปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและหลักการพัฒนาอย่าง

ยั่งยืน โดยความร่วมมือกันของประชาชน การให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และสามารถพึ่งพาตนเองได้ ทั้งนี้ เพื่อให้ประชาชนในชุมชนมีความสุข มีคุณภาพชีวิตที่ดี และมีส่วนร่วมในการพัฒนาประเทศ

“ตำบล” หมายความว่า เขตพื้นที่ในความรับผิดชอบของเทศบาล องค์การบริหารส่วนตำบล หรือเขตพื้นที่ที่กฎหมายเรียกชื่อเป็นอย่างอื่น สำหรับกรุงเทพมหานครหมายถึงเขต

“หน่วยงานของรัฐ” หมายความว่า ส่วนราชการ รัฐวิสาหกิจที่ตั้งขึ้นโดยพระราชบัญญัติหรือพระราชกฤษฎีกา องค์การมหาชน และหน่วยงานอื่นของรัฐ

“องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น” หมายความว่า องค์การบริหารส่วนตำบล องค์การบริหารส่วนจังหวัด เทศบาล เมืองพัทยา และกรุงเทพมหานคร

หมวด ๑ บททั่วไป

ข้อ ๔ เพื่อประโยชน์ในการดำเนินการตามระเบียบนี้ การสร้างเสริมชุมชนเข้มแข็ง หมายถึง การดำเนินการใดๆ เพื่อสร้างเสริมให้ประชาชนในชุมชนร่วมมือกัน หรือช่วยเหลือซึ่งกันและกัน สามารถพึ่งพาตนเองในเรื่องเกี่ยวกับชีวิตความเป็นอยู่ร่วมกัน โดยใช้สิทธิและการทำหน้าที่ของชุมชนเพื่อพัฒนาตนเอง ด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ท้องถิ่น มรดกทางวัฒนธรรม คุณภาพสิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติ ความหลากหลายทางชีวภาพ สุขภาพอนามัย และคุณภาพชีวิตของประชาชนในชุมชน ตามแนวทางปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและหลักการพัฒนา

อย่างยั่งยืน เพื่อให้ประชาชนในชุมชนมีความสุข มีคุณภาพชีวิตที่ดี และมีส่วนร่วมในการพัฒนาประเทศที่มีพื้นฐานมาจากประชาธิปไตยฐานราก อันจะนำไปสู่การลดความเหลื่อมล้ำในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน และการสร้างเสริมสังคมโดยไม่ทอดทิ้งกัน

ในการดำเนินการเพื่อบรรลุความมุ่งหมายในการสร้างเสริมชุมชนให้เข้มแข็ง ให้ดำเนินการโดยคำนึงถึงหลักการ ดังต่อไปนี้

(๑) หลักความสอดคล้องกับสิทธิของชุมชนที่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยรับรอง

(๒) หลักการดำเนินการบนพื้นฐานความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่น ความรู้ที่เกิดจากการปฏิบัติหรือการศึกษาจากวิทยาการสมัยใหม่

(๓) หลักการที่ให้ชุมชนมีบทบาทและสามารถในการบริหารจัดการด้วยตนเองได้อย่างมีคุณภาพ และชุมชนมีภูมิต้านทานต่อปัจจัยที่มีผลกระทบด้านต่าง ๆ

(๔) หลักการบูรณาการความร่วมมือระหว่างภาคประชาชนด้วยกันเอง ภาคประชาชนกับหน่วยงานของรัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภาคเอกชน ภาคประชาสังคม และภาคส่วนอื่นที่เกี่ยวข้องบนพื้นฐานของหลักความเห็นพ้องต้องกัน

(๕) หลักความสอดคล้องกับยุทธศาสตร์ชาติ แผนการปฏิรูปประเทศ และแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

หมวด ๒

การสร้างเสริมชุมชนเข้มแข็งระดับพื้นที่และระดับจังหวัด

ส่วนที่ ๑

สมาชิกตำบลและสมาชิกเขต

ข้อ ๕ เพื่อให้เกิดกระบวนการในการสร้างเสริมชุมชนเข้มแข็ง จำเป็นที่จะต้องสร้างพื้นที่เพื่อทำหน้าที่เป็นเวทีกลางของชุมชน หน่วยงานของรัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภาคเอกชน และภาคประชาสังคม และภาคส่วนอื่น ๆ ในตำบล โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อรวมตัวปรึกษาหารือ ประสานงาน บูรณาการการดำเนินงานจัดทำแผนการพัฒนาพื้นที่ และเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของสมาชิกในการพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็งและยั่งยืน

ข้อ ๖ เพื่อให้การดำเนินการตามข้อ ๕ บรรลุความมุ่งหมายและเกิดการขับเคลื่อนการสร้างเสริมชุมชนเข้มแข็งระดับพื้นที่ในแต่ละตำบลของทุกจังหวัด จึงสมควรให้มี “สมาชิกตำบล” เรียกโดยย่อว่า “สมต.”

เพื่อให้เกิดความร่วมมือที่หลากหลายและการดำเนินการที่มีประสิทธิภาพ สมต. ควรประกอบด้วยสมาชิก ดังต่อไปนี้

(๑) สมาชิกโดยตำแหน่ง ควรประกอบด้วย กำนัน ผู้ใหญ่บ้านของทุกหมู่บ้านในตำบล ผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในตำบล ผู้บริหารสถานศึกษาทุกแห่งในตำบล ผู้อำนวยการโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล เกษตรตำบล พัฒนาการอำเภอ ผู้แทนศูนย์การศึกษาอิสระระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยตำบล

(๒) สมาชิกตัวแทนองค์กรในพื้นที่ ควรประกอบด้วย ประธานสภาองค์กรชุมชนตำบล ประธานกรรมการพัฒนาสตรีระดับตำบล ประธานสภาเด็กและเยาวชนตำบล ผู้แทนศูนย์ประสานงานองค์กรชุมชนระดับตำบล ประธานชมรมอาสาสมัครสาธารณสุขระดับตำบล ประธานชมรมอาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ระดับตำบล ผู้นำอาสาพัฒนาชุมชนระดับตำบล ผู้แทนสภาเกษตรกรระดับตำบล ผู้แทนองค์กรสวัสดิการชุมชนทุกแห่งในตำบล ผู้แทนองค์กรการเงินชุมชนทุกแห่งในตำบล และผู้แทนองค์กรอื่นหรือภาคส่วนอื่น ๆ ที่ดำเนินการอยู่ในพื้นที่นั้น

(๓) สมาชิกผู้ทรงคุณวุฒิ ควรประกอบด้วย บุคคลซึ่งเป็นผู้นำชุมชนหรือผู้ที่ได้รับความเคารพหรือยอมรับนับถือในตำบลนั้น

ให้สมาชิกตาม (๑) และ (๒) คัดเลือกสมาชิกตาม (๓) ด้วยวิธีการปรึกษาหารือในการประชุมครั้งแรก โดยการคัดเลือกให้คำนึงถึงสัดส่วนของจำนวนสมาชิกระหว่าง (๑) และ (๒) และจำนวนสมาชิกที่เป็นหญิงและชายให้ใกล้เคียงกัน

ในกรณีที่ตำบลใดมีสถานศึกษาเกินกว่า ๕ แห่ง ให้เลือกกันเองให้เหลือผู้แทนผู้บริหารสถานศึกษา ๕ คน และในกรณีที่ตำบลใดมีองค์กรสวัสดิการชุมชนหรือองค์กรการเงินชุมชนเกินกว่า ๓ แห่ง ให้เลือกกันเองให้เหลือผู้แทนองค์กรสวัสดิการชุมชนหรือผู้แทนองค์กรการเงินชุมชน ๓ คน แล้วแต่กรณี

ข้อ ๗ ในการดำเนินการของ สมต. หาก สมต.เห็นสมควร สมต. อาจเชิญผู้นำทางศาสนาหรือบุคคลซึ่งเป็นที่เคารพหรือยอมรับนับถือในตำบลจำนวนไม่เกินสามคนเป็นที่ปรึกษาของ สมต. และให้มีสิทธิเข้าร่วมการประชุม แสดงความคิดเห็น แต่ไม่มีสิทธิออกเสียงในการพิจารณาลงมติ

ข้อ ๘ สมาชิก สมต. ตามข้อ ๖ (๓) จะต้องมีคุณสมบัติและไม่มีลักษณะต้องห้ามดังต่อไปนี้

(๑) มีสัญชาติไทยและมีอายุไม่ต่ำกว่าสิบแปดปี

(๒) มีภูมิลำเนาหรือถิ่นที่อยู่เป็นประจำ หรือมีชื่อในทะเบียนบ้านตามกฎหมายว่าด้วยทะเบียนราษฎรในตำบลนั้นเป็นเวลาติดต่อกันไม่น้อยกว่าสองปีจนถึงวันคัดเลือก

(๓) ไม่เคยได้รับโทษจำคุกโดยคำพิพากษาถึงที่สุดให้จำคุก เว้นแต่เป็นโทษสำหรับความผิดที่ได้กระทำโดยประมาทหรือความผิดลหุโทษ

ข้อ ๙ สมาชิก สมต. ตามข้อ ๖ (๓) มีวาระการดำรงตำแหน่งคราวละสามปีนับแต่วันได้รับการคัดเลือก

ในกรณีที่สมาชิกรายใดครบวาระตามวรรคหนึ่ง สมต.อาจพิจารณาให้สมาชิกดังกล่าวอยู่ในวาระต่ออีกได้

ข้อ ๑๐ นอกจากการพ้นจากตำแหน่งตามวาระ หรือพ้นจากเป็นจากหน้าที่หรือพ้นจากความเป็นตัวแทนขององค์กรนั้น สมาชิก สมต. พ้นจากตำแหน่งด้วยเหตุใดเหตุหนึ่งดังต่อไปนี้

(๑) ตาย

(๒) ลาออกโดยยื่นหนังสือลาออกต่อเลขานุการร่วม

(๓) มีลักษณะต้องห้ามตามข้อ ๘ (๓)

ข้อ ๑๑ ในการประชุมปรึกษาหารือของ สมต. ให้สมาชิก สมต. เลือกกันเองเพื่อให้บุคคลใดบุคคลหนึ่ง ทำหน้าที่ประธานในการประชุมปรึกษาหารือคนหนึ่ง และรองประธานในที่ประชุมอีกคนหนึ่ง

ประธานมีอำนาจหน้าที่ดำเนินการประชุมตามมติของ สมต. และออกคำสั่งใด ๆ เพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยในการประชุม รองประธานมี

อำนาจและหน้าที่ช่วยประธานในกิจการอันเป็นอำนาจหน้าที่ของประธานหรือปฏิบัติกรตามที่ประธานมอบหมาย

ในการประชุมปรึกษาหารือครั้งแรกให้ที่ประชุม สมต. แต่งตั้งคณะผู้ประสานงาน จำนวนไม่เกินสามคน เพื่อทำหน้าที่เลขานุการการประชุม และมีหน้าที่รับผิดชอบงานธุรการ การเรียกประชุม การจัดการประชุม การดำเนินกิจการของ สมต. ให้เป็นไปตามมติของ สมต. และงานอื่นใดตามที่ สมต. มอบหมาย

ข้อ ๑๒ หลังจากการประชุมปรึกษาหารือครั้งแรก ให้คณะผู้ประสานงานจัดทำรายชื่อสมาชิกของ สมต. และจัดทำรายงานการดำเนินการเปิดเผยต่อสาธารณะในพื้นที่และให้ถือว่า สมต. นั้นเป็น สมต. โดยสมบูรณ์ตามระเบียบนี้

ข้อ ๑๓ สมต. จะต้องจัดให้มีการประชุมอย่างน้อยปีละสี่ครั้ง

นอกจากการประชุมตามวรรคหนึ่งแล้ว หากสมาชิก สมต. เข้าชื่อกันไม่น้อยกว่าหนึ่งในห้าของจำนวนสมาชิกทั้งหมดยื่นหนังสือเสนอต่อคณะผู้ประสานงานเพื่อขอให้มีการประชุมให้คณะผู้ประสานงานดำเนินการจัดให้มีการประชุมภายในสิบห้าวันนับแต่วันที่รับคำร้อง

ในการประชุมของ สมต. ในกรณีที่เห็นเป็นการสมควร สมต. อาจเชิญบุคคลหรือคณะบุคคลด้านใดด้านหนึ่งเข้าร่วมการประชุมได้

ข้อ ๑๔ การประชุม สมต. จะต้อง มีสมาชิกมาประชุมไม่น้อยกว่ากึ่งหนึ่งของจำนวนสมาชิกทั้งหมดที่มีอยู่จึงจะเป็นองค์ประชุม ในวาระการประชุมปรึกษาหารือเรื่องใดซึ่งเกี่ยวข้องกับส่วนใด อย่างน้อยให้มีตัวแทนของส่วนนั้นเข้าร่วมประชุมด้วย

ในการประชุม สมต. ให้เน้นกระบวนการปรึกษาหารือและการหาทางออกร่วมกัน แต่หากจำเป็นต้องขอมติที่ประชุม การลงมติของที่ประชุม

ให้ถือเสียงข้างมาก สมาชิก สมต. คนหนึ่งให้มีเสียงหนึ่งในการลงคะแนน ถ้ามีคะแนนเสียงเท่ากันให้ประธานในที่ประชุมมีสิทธิออกเสียงเพิ่มขึ้นอีกเสียงหนึ่งเป็นเสียงชี้ขาด มติของการประชุมปรึกษาหารือเป็นเพียงการให้คำปรึกษาหารือของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และในการดำเนินการให้เป็นไปตามเสียงข้างมากให้คำถึงถึงเสียงข้างน้อยด้วย

ข้อ ๑๕ เพื่อให้การดำเนินการบรรลุความมุ่งหมายตามระเบียบให้ สมต. มีภารกิจ ดังต่อไปนี้

(๑) สร้างความร่วมมือระหว่างประชาชนในพื้นที่ ระหว่างประชาชน กับหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาสังคม และภาคส่วนอื่น ๆ ในพื้นที่

(๒) จัดให้มีการปรึกษาหารือกันของสมาชิก สมต. และประชาชน ในชุมชน เพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนในการดำเนินโครงการ หรือกิจกรรมของหน่วยงานของรัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กร ภาคประชาสังคม หรือองค์กรเอกชนในตำบล และในการให้ความคิดเห็นต่อ หน่วยงานของรัฐหรือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในตำบล ในเรื่องที่มีผล หรืออาจก่อให้เกิดผลกระทบต่อเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมท้องถิ่น มรดก ทางวัฒนธรรม คุณภาพสิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติ ความหลากหลาย ทางชีวภาพ สุขภาพอนามัย และคุณภาพชีวิตของประชาชนในชุมชน โดย พิจารณาผลกระทบจากโครงการที่อาจส่งผลกระทบต่อพื้นที่ ทั้งนี้ เพื่อร่วม กันหาทางออกจากผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นในพื้นที่

(๓) จัดทำแผนแม่บทการพัฒนาพื้นที่และเศรษฐกิจของชุมชน โดย เชื่อมโยงและบูรณาการแผนพัฒนาระดับพื้นที่ขององค์กรต่าง ๆ ในตำบล รวมถึงแผนพัฒนาหมู่บ้านและแผนพัฒนาท้องถิ่น และข้อเสนอแนะของ สภาองค์กรชุมชนตำบลที่เกี่ยวข้องกับการจัดทำแผนดังกล่าว

(๔) จัดทำระบบฐานข้อมูลสารสนเทศของชุมชนซึ่งแสดงให้เห็นข้อมูลและองค์ประกอบต่าง ๆ ของชุมชน

(๕) ส่งเสริมสนับสนุนแนวทางการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข และการต่อต้านการทุจริตคอร์รัปชันในภาครัฐและภาคเอกชนทุกระดับ

(๖) ส่งเสริมสนับสนุนการจัดการความรู้ และการจัดกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และพัฒนาศักยภาพของประชาชนในชุมชน

(๗) ส่งเสริมและสนับสนุนให้องค์กรต่าง ๆ ในชุมชนเกิดความเข้มแข็ง และร่วมมือกับหน่วยงานของรัฐและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการขจัดความยากจนและการลดความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจและสังคมในตำบลอย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน

(๘) เสนอแนะปัญหาและแนวทางในการพัฒนาการปฏิบัติราชการ และการจัดทำบริการสาธารณะของหน่วยงานของรัฐและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในตำบล

(๙) ประสานความร่วมมือกับ สมต. อื่นในจังหวัดเดียวกันหรือจังหวัดที่ใกล้เคียง

(๑๐) รายงานสภาพปัญหาและผลที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงานใด ๆ ของหน่วยงานของรัฐและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในตำบล ต่อหน่วยงานของรัฐและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่เกี่ยวข้อง

(๑๑) เสนอรายชื่อผู้แทน สมต. เพื่อไปร่วมประชุมในระดับจังหวัดของ สมต. จำนวนสองคน

(๑๒) จัดทำรายงานประจำปีให้เผยแพร่ต่อสาธารณะและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง พร้อมทั้งเสนอให้สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) เพื่อเป็นข้อมูลในการพัฒนาชุมชนต่อไป

ข้อ ๑๖ ในกรุงเทพมหานคร ให้แต่ละเขตมี “สมัชชาเขต” เรียกโดยย่อว่า “สมช.” โดยสมาชิก สมช. ควรประกอบด้วยสมาชิก ดังต่อไปนี้

(๑) สมาชิกโดยตำแหน่ง ได้แก่ ผู้อำนวยการเขต ผู้บริหารสถานศึกษาในสังกัดกรุงเทพมหานครทุกแห่งในเขต ผู้อำนวยการศูนย์บริการสาธารณสุขของรัฐทุกแห่งในเขต ผู้แทนศูนย์การศึกษาานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยเขต ประธานสภาเขต ศูนย์ฝึกอาชีพเขต

(๒) สมาชิกโดยตำแหน่ง ได้แก่ ประธานสภาองค์กรชุมชนเขต ประธานสภาเด็กและเยาวชนเขต ประธานชมรมอาสาสมัครสาธารณสุขระดับเขต ประธานชมรมอาสาสมัครพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ระดับเขต ผู้แทนองค์กรสวัสดิการชุมชนทุกแห่งในเขต ผู้แทนองค์กรการเงินชุมชนทุกแห่งในเขต อาสาสมัครป้องกันภัยพลเรือน และผู้แทนองค์กรอื่น ๆ ที่ดำเนินการในพื้นที่นั้น

(๓) สมาชิกผู้ทรงคุณวุฒิซึ่งเป็นผู้นำชุมชนหรือผู้ที่ได้รับความเคารพหรือยอมรับนับถือในเขตนั้น ให้สมาชิกตาม (๑) และ (๒) คัดเลือกสมาชิกตาม (๓) ด้วยวิธีการปรึกษาหารือในการประชุมครั้งแรก โดยการคัดเลือกให้คำนึงถึงสัดส่วนของจำนวนสมาชิกระหว่าง (๑) และ (๒) และจำนวนสมาชิกที่เป็นหญิงและชายให้ใกล้เคียงกัน

ในกรณีที่เขตใดมีสถานศึกษาเกินกว่า ๕ แห่ง ให้เลือกกันเองให้เหลือผู้แทนผู้บริหารสถานศึกษา ๕ คน และในกรณีที่เขตใดมีองค์กรสวัสดิการชุมชนหรือองค์กรการเงินชุมชนเกินกว่า ๓ แห่ง ให้เลือกกันเองให้เหลือผู้แทนองค์กรสวัสดิการชุมชนหรือผู้แทนองค์กรการเงินชุมชน ๓ คน แล้วแต่กรณี

ข้อ ๑๗ ผู้อำนวยการฝ่ายพัฒนาชุมชนและสวัสดิการสังคม ประธานสภาเขต และประธานสภาองค์กรชุมชนเขต เป็นเลขานุการร่วมของ สมช.

๑๒๖ • นวัตกรรมชุมชนเข้มแข็งฐานรากประชาธิปไตยอัตลักษณ์ไทย

เลขานุการร่วมมีหน้าที่รับผิดชอบงานธุรการ การเรียกประชุม การจัดการประชุม การดำเนินกิจการของ สมช. ให้เป็นไปตามมติของ สมช. และงานอื่นใดตามที่ สมช. มอบหมาย

ข้อ ๑๘ ให้นำข้อ ๗ ข้อ ๘ ข้อ ๙ ข้อ ๑๐ ข้อ ๑๑ ข้อ ๑๒ ข้อ ๑๓ ข้อ ๑๔ และข้อ ๑๕ มาใช้บังคับกับ สมช. ด้วยโดยอนุโลม

ส่วนที่ ๒ สมาชิกรัฐสภา

ข้อ ๑๙ เพื่อให้เกิดการขับเคลื่อนการสร้างเสริมชุมชนเข้มแข็งระดับจังหวัด ให้มี “สมาชิกรัฐสภา” เรียกโดยย่อว่า “สมจ.” โดยให้ สมจ. เป็นเวทีกลางในการประชุมในระดับจังหวัดอย่างน้อยปีละสองครั้ง เพื่อส่งเสริมและสนับสนุนให้เกิดความร่วมมือและการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่าง สมต. ในจังหวัดหรือ สมช. ในกรุงเทพมหานคร

ให้สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) อำนวยความสะดวกในการจัดประชุม และเป็นเลขานุการในการประชุม

ในการจัดการประชุมให้สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) หรือร่วมกับผู้ว่าราชการจังหวัด พัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัด นายกองจัดการบริหารส่วนจังหวัดหรือผู้ว่ากรุงเทพมหานคร ประชานที่ประชุมระดับจังหวัดของสภาองค์กรชุมชนตำบล และภาคประชาสังคมในจังหวัด

ข้อ ๒๐ ในที่ประชุม สมจ. บุคคลดังต่อไปนี้เป็นบุคคลที่มีสิทธิเข้าร่วมประชุม แสดงความคิดเห็น และลงมติ

(๑) ผู้แทน สมต. หรือ สมข. ที่ได้รับการเสนอรายชื่อตามข้อ ๑๕

(๑๑)

(๒) ผู้แทนเครือข่ายภาคประชาชนระดับจังหวัด

(๓) ผู้แทนภาคเอกชน ภาควิชาการ และภาคประชาสังคม

(๔) ผู้แทนสำนักงานจังหวัด และผู้แทนองค์การบริหารส่วนจังหวัด

นอกเหนือจากบุคคลตามวรรคหนึ่งแล้ว ที่ประชุม สมจ. อาจเสนอชื่อผู้ทรงคุณวุฒิให้เข้าร่วมในที่ประชุม สมจ. ได้

ในการประชุมของ สมจ. ให้สมาชิก สมจ. เลือกกันเองเพื่อให้บุคคลใดบุคคลหนึ่งทำหน้าที่เป็นประธานที่ประชุมคนหนึ่ง และรองประธานที่ประชุมอีกคนหนึ่ง

ข้อ ๒๑ ให้ สมจ. มีคณะผู้ประสานงานคณะหนึ่งประกอบด้วยผู้แทนสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน ผู้แทนหน่วยงานที่ทำงานเครือข่ายในพื้นที่ ผู้แทน สมต. และผู้แทนส่วนงานอื่น ๆ ที่ทำงานเครือข่ายในพื้นที่หรือส่วนงานอื่นที่ที่ประชุม สมจ. มอบหมาย ทำหน้าที่รับผิดชอบงานธุรการ การเรียกประชุม การจัดการประชุม การดำเนินกิจการของ สมจ. ให้เป็นไปตามมติของ สมจ. และงานอื่นใดตามที่ สมจ. มอบหมาย

ข้อ ๒๒ เพื่อให้ในการดำเนินการบรรลุความมุ่งหมายตามระเบียบให้ สมจ. มีภารกิจ ดังต่อไปนี้

(๑) จัดทำข้อเสนอเชิงนโยบายและยุทธศาสตร์ในการสร้างเสริมชุมชนเข้มแข็ง

(๒) สร้างเสริมความร่วมมือและการจัดกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และพัฒนาศักยภาพร่วมกันของ สมต. หรือ สมข. ในจังหวัด

(๓) เสนอแนวทางการพัฒนาจังหวัด และแนวทางการบูรณาการความร่วมมือของ สมต. หรือ สมข. กับหน่วยงานของรัฐ องค์กรปกครอง

ส่วนท้องถิ่น ภาคเอกชน และภาคประชาสังคมในจังหวัด เพื่อร่วมกันขับเคลื่อน การสร้างเสริมชุมชนเข้มแข็ง และให้ข้อเสนอแนะที่เกี่ยวข้องกับความต้องการ ของชุมชนในการพัฒนาเศรษฐกิจ การแก้ปัญหาความเหลื่อมล้ำและความ ยากจน การรักษาวัฒนธรรมท้องถิ่นและมรดกทางวัฒนธรรม การรักษา ทรัพยากรธรรมชาติ และเสริมสร้างคุณภาพสิ่งแวดล้อม สุขภาพอนามัย และ คุณภาพชีวิตของประชาชนในชุมชน ต่อผู้ว่าราชการจังหวัดและนายกองค์การ บริหารส่วนจังหวัด

(๔) จัดทำระบบฐานข้อมูลสารสนเทศของจังหวัดซึ่งแสดงให้เห็น ข้อมูลและองค์ประกอบต่าง ๆ ของชุมชนที่อยู่ในจังหวัด

(๕) รวบรวมความต้องการตามแผนการพัฒนาในแต่ละพื้นที่ รายงานสภาพปัญหาและผลที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงานใด ๆ ของหน่วยงาน ของรัฐและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัด ต่อหน่วยงานของรัฐและ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่เกี่ยวข้อง

(๖) ประสานแผนพัฒนาจังหวัดและเชื่อมโยงกับงบประมาณจังหวัด หรือกลุ่มจังหวัด เพื่อให้เป็นไปตามกฎหมายที่เกี่ยวข้อง

ข้อ ๒๓ กลุ่มจังหวัดใดหรือภาคใดที่มีความพร้อมอาจจัดให้มี สมัชชากลุ่มจังหวัดหรือสมัชชาภาคก็ได้

ข้อ ๒๔ เพื่อให้การดำเนินการในการสร้างเสริมชุมชนเข้มแข็ง ครอบคลุมพื้นที่ต่าง ๆ และเพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนประสบการณ์และ การเรียนรู้ของชุมชนในพื้นที่ต่าง ๆ ผู้แทนสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน ผู้ แทนสำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ ผู้แทน สมช. และผู้แทนส่วน งานอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง อาจจัดให้มีการประชุมระดับภาคหรือระดับชาติ โดยเรียกที่ประชุมนี้ว่า “สมัชชาระดับชาติ” เรียกโดยย่อว่า “สมช.” โดยให้ คำนี้ถึงความพร้อม ค่าใช้จ่าย ประโยชน์ที่จะได้รับจากการประชุม โดยจัด ให้มีการประชุม สมช. อย่างน้อยปีละหนึ่งครั้ง

ข้อ ๒๕ ที่ประชุม สมช. ประกอบด้วยบุคคล ดังต่อไปนี้

(๑) ผู้แทน สมจ. สมต. และ สมช. คัดเลือกมาจากภาคชุมชนและผู้ทรงคุณวุฒิ จังหวัดละ ๒ คน

(๒) ผู้แทนเครือข่ายองค์กรภาคประชาชน ภาคประชาสังคม ภาคเอกชน ที่มีบทบาทในการดำเนินการในระดับชาติ จำนวนไม่เกิน ๑ ใน ๓

(๓) ผู้แทนหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง

นอกเหนือจากบุคคลตามวรรคหนึ่งแล้ว ที่ประชุม สมช. อาจเสนอชื่อผู้ทรงคุณวุฒิให้เข้าร่วมในที่ประชุม สมช. ได้

ในการประชุมของ สมช. ให้สมาชิกของ สมช. เลือกกันเอง เพื่อให้บุคคลใดบุคคลหนึ่งทำหน้าที่เป็นประธานที่ประชุมคนหนึ่ง และรองประธานที่ประชุมอีกคนหนึ่ง

ข้อ ๒๖ ให้มีคณะผู้ประสานงานคณะหนึ่งประกอบด้วย ผู้แทนสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน ผู้แทนสำนักงานส่งเสริมการปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้แทน สมต. หรือ สมจ. ตามที่ที่ประชุม สมช. มอบหมายและผู้แทนหน่วยงานที่ทำงานเครือข่ายอื่น ๆ ทำหน้าที่รับผิดชอบงานธุรการ การเรียกประชุม การจัดการประชุม การดำเนินกิจการของ สมช. ให้เป็นไปตามมติของ สมช. และงานอื่นใดตามที่ สมช. มอบหมาย

ข้อ ๒๗ เพื่อให้ในการดำเนินการบรรลุความมุ่งหมายตามระเบียบให้ สมช. มีภารกิจ ดังต่อไปนี้

(๑) กำหนดมาตรการส่งเสริมและสนับสนุนการจัดตั้งและการพัฒนา สมต. สมช. และ สมจ. ให้เกิดความเข้มแข็งและพึ่งตนเองได้เพื่อหน่วยงานหรือองค์กรที่เกี่ยวข้องใช้เป็นแนวทางปฏิบัติ

(๒) ให้ความเห็นและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการกำหนดนโยบายและแผนพัฒนาทางเศรษฐกิจ สังคมและกฎหมาย รวมทั้งการจัดทำบริการ

สาธารณะของหน่วยงานของรัฐ หรือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่มีผลต่อพื้นที่มากกว่าหนึ่งจังหวัดทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม คุณภาพชีวิต และสิ่งแวดล้อม

(๓) สรุปปัญหาที่ประชาชนในจังหวัดต่าง ๆ ประสบ และข้อเสนอแนะแนวทางการแก้ไขเพื่อเสนอต่อคณะรัฐมนตรีพิจารณาสั่งการ

(๔) ส่งเสริม สนับสนุน สมจ. สมต. หรือ สมช. ได้ร่วมมือประสานการดำเนินการร่วมกันเพื่อให้บรรลุความมุ่งหมายตามระเบียบนี้รวมทั้งประสานงานระหว่าง สมจ. สมต. หรือ สมช. กับหน่วยงานต่าง ๆ เพื่อดำเนินการให้เกิดการสร้างเสริมชุมชนเข้มแข็ง

(๕) ส่งเสริม สนับสนุนให้มีการดำเนินการสร้างชุมชนเข้มแข็งและการดำเนินการใดเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ตามระเบียบนี้

ข้อ ๒๘ เมื่อครบกำหนดห้าปีนับแต่วันที่ระเบียบนี้ใช้บังคับ ให้หน่วยงานที่ได้รับมอบหมายจาก สมช. จัดให้มีการประเมินผลสัมฤทธิ์ของระเบียบนี้

ข้อ ๒๙ ให้นายกรัฐมนตรีเป็นผู้รักษาการตามระเบียบนี้

ประกาศ ณ วันที่ ... พ.ศ.

.....
นายกรัฐมนตรี

ISBN 978-616-594-701-5

9 786165 947015

ราคา 120 บาท